

Köp av sexuella tjänster

En uppföljning av lagens tillämpning

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se.

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Lina Fjelkegård, Kristin Franke Björkman och Emma Patel

urn:nbn:se:bra-1043

© Brottsförebyggande rådet 2022

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra, www.bra.se

Köp av sexuella tjänster

En uppföljning av lagens tillämpning

Rapport 2022:3

Förord

Hösten 2020 fick Brå i uppdrag av regeringen att följa upp tillämpningen av dels förbudet mot köp av sexuell tjänst (6 kap. 11 § BrB), dels förbudet mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling (6 kap. 9 § BrB).

Uppföljningen av förbudet mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling redovisas separat, i Brås rapport 2022:4, medan den här rapporten fokuserar på förbudet mot köp av sexuell tjänst.

Här ges en samlad bild av rättsväsendets hantering av den aktuella brottstypen från upptäckt och anmälan till dom, samt vad som karaktäriserar de anmälda brotten. I rapporten presenteras även en särskild analys av vad det skulle innebära om den som säljer sexuella handlingar skulle ses som målsägande. Rapporten ska kunna användas som ett kunskapsunderlag för både beslutsfattare och aktörer inom relevanta verksamheter.

Författare till rapporten är Lina Fjelkegård (projektledare), Kristin Franke Björkman och Emma Patel, samtliga utredare på Brå. Tidigare i arbetet med uppföljningen har även Petra Bergnor och Matheus Eriksson medverkat.

Docent i rättsvetenskap Märta C. Johansson, vid Örebro universitet, och professor emeritus i sociologi Sven-Åke Lindgren, vid Göteborgs universitet, har vetenskapligt granskat utkast till rapporten och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden är ansvarig för innehållet i rapporten.

Brå vill rikta ett stort tack till alla som delat med sig av tid, kunskap och erfarenheter och på olika sätt bidragit till studiens genomförande.

Stockholm i april 2022

Björn Borschos
Tillförordnad generaldirektör

Anna Hansson
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	7
Sexköp förekommer på ett flertal arenor.....	7
Arbetet mot sexköpsbrott varierar över landet	8
Upptäckt och utredning av brott.....	8
Manliga köpare och kvinnliga säljare.....	10
Försvårande omständigheter beaktas inte i rättskedjan.....	11
En fjärdedel av ärendena har dokumenterat samband med koppleri	12
Regionkoordinatorerna är centrala för samverkan mellan polis och socialtjänst	12
Säljare får sällan målsägandestatus i sexköpsbrott	13
Brås bedömning.....	14
1. Inledning.....	16
Uppdrag, syfte och frågeställningar.....	16
Förbudet mot köp av sexuell tjänst.....	17
Metod och material.....	20
Disposition och läsanvisningar.....	22
Centrala begrepp	24
2. Bakgrund.....	25
Arenor, omfattning och anmälda brott.....	25
Den "svenska modellen" har införts i andra länder	32
Det finns studier som problematiserar sexköpslagstiftningen	32
3. Organisation och prioriteringar	34
Organisation på nationell nivå.....	34
Polisregionernas organisation.....	35
Resurser och prioriteringar	37
Utbildning och kompetens.....	42
Åklagarnas organisation.....	43
4. Det operativa arbetet och rättsväsendets hantering.....	46
Köp av sexuell tjänst är ett spaningsbrott.....	46

Ärendenas väg genom rättskedjan.....	53
Utdömda påföljder	59
5. Personer och situationer i sexköpsbrotten.....	61
Nästan enbart män bland köparna.....	61
En stor andel utländska säljare	65
Hur har sexköpen initierats och genomförts?	68
6. Våldtäkt och försvårande omständigheter vid sexköpsbrott.....	75
Samtyckeslagstiftningen innebär en utvidgning av våldtäktsbrottet.....	75
Ovanligt att anmälda våldtäkter resulterar i fällande dom.....	76
Förekomst och hantering av försvårande omständigheter	81
7. Människohandel, koppleri och människoexploatering	86
Lagstiftningen	87
En fjärdedel av ärendena har samband med koppleri.....	88
Bakomliggande brottslighet på massagesalonger	91
8. Polisens samverkan med socialtjänsten	93
Stöd och skydd till säljare är centralt i samverkan	93
Regionkoordinatorerna och den lokala socialtjänsten har olika roller	95
Samverkan i praktiken	96
Begränsningar i stödet till sexköpare	101
9. Målsägandestatus i sexköpsbrott	103
Säljare får i regel inte målsägandestatus.....	103
Möjliga effekter vid införande av målsägandestatus.....	105
Frågan om målsägandestatus är komplex.....	114
Avslutande diskussion och bedömning.....	116
Sexköp är en del av arbetet mot människohandel.....	116
Ett flertal arenor omfattas inte av polisens arbete.....	117
Ett bredare fokus kan förstärka skyddet för fler utsatta säljare	117
Hela straffskalan används inte.....	118
Svårigheter med att rutinmässigt ge målsägandestatus	119

Det behövs ett utpekat ansvar på regional nivå för arbetet mot människohandel.....	120
Brås bedömning.....	120
Referenser.....	122
Internetkällor.....	126
Bilageförteckning.....	127
Bilaga 1 Metod och material.....	128
Bilaga 2 Anmälda köp av sexuell tjänst per polisregion.....	135

Sammanfattning

Brå har på uppdrag av regeringen följt upp hur rättsväsendet tillämpar förbudet mot köp av sexuell tjänst (6 kap. 11 § BrB). I uppdraget ingår att belysa flera aspekter av rättsväsendets hantering av sexköpsbrott från anmälan till dom och hur rättsväsendet och socialtjänsten samverkar. Brås uppdrag innefattar även att analysera möjliga effekter av att rutinmässigt ge den som säljer sexuella handlingar målsägandestatus. I uppföljningen har vi gått igenom 292 ärenden med anmälda sexköpsbrott (förundersökningar och domar), intervjuat ett flertal representanter för rättsväsendet och socialtjänsten, deltagit på arbetspass med polisen och analyserat dokument, litteratur och kriminalstatistik.

Förbudet mot köp av sexuell tjänst infördes 1999 och lyder idag:

- 1 st. Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.
- 2 st. Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

När denna rapport publiceras har regeringen lämnat en proposition med förslag om att höja minimistraffet för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse. Straffskärpningen föreslås träda i kraft den 1 augusti 2022 (prop. 2021/22:231).

Sexköp förekommer på ett flertal arenor

Brå har inte haft i uppdrag att kartlägga sexköpsbrottslighetens omfattning, men vi kan utifrån intervjuer och tidigare forskning konstatera att sexköpsbrottslighet förekommer i stor omfattning och på ett flertal olika arenor.

Antalet anmälda sexköpsbrott har ökat gradvis sedan brottet infördes, särskilt de senaste två åren. Eftersom sexköp är ett så kallat spaningsbrott, det vill säga att polisen i första hand får kännedom om brott genom att de själva söker upp brottet, återspeglar antalet anmälningar i första hand omfattningen och inriktningen på polisens arbete. Detta bekräftas av de ärenden Brå har gått igenom där två tredjedelar av ärendena uppstått genom

polisens eget arbete och en tredjedel genom att någon tipsat eller anmält brott till polisen, bland annat den aktuella säljaren.

Arbetet mot sexköpsbrott varierar över landet

De senaste åren har polisens arbete mot sexköpsbrottslighet fått en ökad prioritet. Samtidigt varierar det stort inom landet hur mycket polisen arbetar mot köp av sexuell tjänst. På vissa håll pågår det knappt något arbete alls, medan det på några orter finns både resurser, engagemang och struktur för arbetet. I intervjumaterialet ges en bild av att arbetet mot köp av sexuell tjänst fortfarande är alltför beroende av enskilda medarbetares eller mindre gruppers engagemang i frågan. På de flesta verksamhetsorter är arbetet också baserat på enstaka insatsveckor, och inte den sortens kontinuerliga arbete som kan fungera både avskräckande gentemot köpare och kontaktskapande gentemot säljare.

Polisens arbete mot sexköpsbrottsligheten är inriktat på den brottslighet som har kopplingar till människohandel, och arbetet mot köp av sexuell tjänst har främst utgått från de människohandelsgrupper som finns i fem av de sju polisregionerna. Tanken är dock att lokalpolisområdena i framtiden ska arbeta mot renodlade köp av sexuell tjänst, medan människohandelsgrupperna fokuserar på den bakomliggande brottsligheten. Utbildningsinsatser för detta har pågått de senaste åren och de bedöms ha gett resultat i form av betydligt fler anmälda sexköpsbrott.

Upptäckt och utredning av brott

Polisen arbetar framför allt uppsökande mot eskortsidor

Huvudinriktningen i polisens arbete mot sexköpsbrott är att jobba uppsökande mot eskortsidor. Med eskortsidor avses öppna webbplatser med annonser helt eller delvis avsedda för att förmedla kontakter för köp av sexuella tjänster. En stor del av säljarna på eskortsidorna är kvinnor som befinner sig i Sverige tillfälligt för att sälja sexuella handlingar. Polisen bedömer att eskortsidorna är en arena för prostitutionen där de kan hitta offer för människohandel. Dessutom har polisen en etablerad metod i arbetet mot eskortsidor som har visat sig framgångsrik för att relativt snabbt och enkelt lagföra köpare av sexuella tjänster. Kortfattat handlar det om att man griper gärningsmannen mer eller mindre på bar gärning och därmed ofta får ett erkännande på plats.

Eskortsidor är också den arena som dominerar bland de ärenden Brå har studerat. I dessa ärenden har den misstänkta köparen i regel tagit kontakt via ett telefonnummer som framgått av annonsen på webbplatsen (ofta via sms) för att med säljaren eller en tredje part komma överens om tid, plats, sexuell handling och pris.

Övriga arenor förekommer i betydligt lägre utsträckning. I en knapp tiondel av ärendena har köparen fått kontakt med säljaren via andra internetforum, till exempel sociala kommunikationsplattformar, dejtingsidor eller webbplatser med olika former av sexuellt innehåll. I ett fåtal ärenden har kontakten tagits via en så kallad sugardejtingsida. Även kontakt på gatan eller andra allmänna platser förekommer, men det är relativt ovanligt. Endast i två ärenden går det att se en tydlig koppling till vad som vanligtvis brukar betecknas som gatuprostitution. Fyra ärenden med fullbordade brott kan kopplas till sexköpsbrott i anslutning till en massagesalong.

Brott upptäcks även genom bakspårning

Ett annat sätt för polisen att få kännedom om brott är genom så kallad bakspårning, det vill säga att det under utredningen av ett brott kommit fram uppgifter som kan användas för att identifiera ytterligare brott. Exempelvis kan polisen upptäcka sexköpsbrott och identifiera misstänkta köpare i samband med människohandel- och koppleriutredningar. Det förekommer också att sexköpsbrottslighet upptäcks när polisen har fått tillgång till uppgifter i köparens telefon.

En stor andel av de anmälda sexköpen klaras upp

I 58 procent av de ärenden Brå studerat har polisen kunnat fullfölja utredningen och redovisa förundersökningen till åklagare. Högst uppkläring har de ärenden där brott upptäckts genom polisens uppsökande arbete där nio av tio har redovisats till åklagare. Övriga ärenden har ofta sämre förutsättningar och andelen nedlagda ärenden är fler.

I de ärenden som polisen har redovisat till åklagare har åklagaren i de flesta fall utfärdat ett strafföreläggande, men det förekommer även en betydande andel åtal. Beslut om åtal i stället för strafföreläggande förekommer i första hand när den misstänkte köparen inte har erkänt brottet eller när ärendet har samordnats med andra ärenden som krävt ett avgörande i domstol, till exempel kopplerier. Av de ärenden som avgjorts i domstol har den misstänkte gärningsmannen dömts i de allra flesta fall. Gemensamt för de

totalt brott där den tilltalade friats är att den misstänkte i stort förnekar brottet och att säljaren inte har hörts i rätten, vilket bidragit till att den tilltalades historia har fått väga tungt.

Påföljdspraxis är fortsatt 50 dagsböter

Liksom tidigare genomgångar av utdömda påföljder för köp av sexuell tjänst visar Brås ärendestudie att 50 dagsböter är praxis för ett enskilt sexköpsbrott. Endast i ett ärende där påföljden omfattar ett enskilt sexköpsbrott dömde tingsrätten till en strängare bötespåföljd. Den strängare påföljden bestämdes med hänvisning till att det måste ha varit uppenbart för köparen att säljaren befann sig i en särskilt utsatt situation. Sammantaget har försvårande omständigheter i sexköpsbrottet endast redovisats i två domar och i övrigt saknas i regel en motivering till påföljden.

Manliga köpare och kvinnliga säljare

I de ärenden Brå har gått igenom är i princip alla misstänkta köpare män. Medelåldern (median) är 35 år, 65 procent är ensamstående, en knapp fjärdedel gifta eller sammanboende och övriga boende i samma hushåll som sina föräldrar. Utbildningsnivån och andelen förvärvsarbetande hos köparna är lägre än hos befolkningen i stort.

En tredjedel av de misstänkta köparna är utländska medborgare och sammanlagt har ungefär hälften utländsk bakgrund oberoende av medborgarskap. Andelen misstänkta köpare med utländsk bakgrund är större bland de ärenden som har upptäckts genom polisens uppsökande arbete mot eskortsidor än bland övriga ärenden. De misstänkta köparnas ålder är också lägre i de här ärendena. Intervjupersoner inom polisen och socialtjänsten menar att män som är väl förankrade i Sverige ofta har en god kännedom om inriktningen på polisens arbete. För att minimera risken för att åka fast väljer de andra arenor än eskortsidor för sina sexköp.

Bland säljarna i de studerade ärendena är alla utom fyra kvinnor. Medelåldern (median) är 27 år. Andelen utländska säljare är 43 procent och andelen svenska 36 procent. För övriga säljare har det inte funnits tillräckliga uppgifter för att fastställa svenskt eller utländskt medborgarskap. Särskilt stor är andelen utländska säljare på eskortsidor och i de ärenden som polisen har upptäckt i sitt uppsökande arbete.

Att polisens arbete nästan enbart riktas mot en specifik arena innebär att man samtidigt väljer bort arenor med andra grupper av säljare. Det handlar exempelvis om ekonomiskt utsatta kvinnor som är fast boende i Sverige, personer i missbruk, hbtqi-personer, män i prostitution och sexköp i anslutning till massagesalonger.

Försvårande omständigheter beaktas inte i rättskedjan

I ärendestudien förekommer flera exempel på ärenden där det finns olika typer av försvårande omständigheter i samband med sexköpsbrottet. Det handlar exempelvis om att säljaren varit narkotika- eller alkoholpåverkad och att sexköpet har avtalats genom en tredje part. Detta är omständigheter som enligt sexköpslagens förarbeten motiverar ett högre straff än dagsböter för sexköpsbrottet. Det innebär även att sexköpsbrottet med hänvisning till bristande frivillighet eventuellt hade kunnat utredas och prövas som våldtäkt alternativt oaktsam våldtäkt.

Brås genomgång av ärenden visar emellertid att denna typ av omständigheter sällan resulterat i strängare påföljder eller några dokumenterade misstankar om våldtäktsbrott. Även intervjuer och samtal i samband med Brås deltagande observationer bekräftar att hela rättskedjan kan bli bättre på att beakta försvårande omständigheter.

Ovanligt med fällande domar för våldtäkt i samband med sexköp

Brå har även särskilt studerat misstänkta våldtäkter i samband med sexköpsbrott. Sexualbrottsreformen 2018 innebar en utvidgning av våldtäktsbrottet. En förändring med särskild bäring på sexköpsbrott är att straffansvaret för våldtäkt utvidgades till att även omfatta situationer där den utsatte blivit hotad av en annan person än den som har utfört den sexuella handlingen. Människohandel för sexuella ändamål är en konkret situation där det utvidgade straffansvaret skulle kunna aktualiseras (prop. 2017/18:177 s. 39).

Av ärendena med anmälda köp av sexuell tjänst i Brås genomgång innehåller 16 ärenden även en anmälan om våldtäkt. En kvalitativ analys av dessa ärenden visar att det i majoriteten av fallen rör situationer där ett på förhand uppgjort sexköp har övergått i en våldtäkt genom köparens agerande. Det enda ärendet som resulterat i en fällande dom för våldtäkt handlar om att gärningsmannen med fysiskt våld har tilltvingat sig sexuella handlingar utöver det som gjorts upp på förhand. Ingen av de anmälda våldtäkterna kan

anses röra en situation där det uppgjorda sexköpet *i sig* utgör en våldtäkt till följd av att säljaren blivit hotad av en annan person än den som utfört den sexuella handlingen, och inte heller att köparen på något annat sätt varit medveten eller grovt oaktsam gällande omständigheten att säljaren inte har deltagit frivilligt i sexköpet.

En fjärdedel av ärendena har dokumenterat samband med koppleri

I 25 procent av de studerade ärendena finns det dokumentation som tyder på att sexköpsbrottet har kopplingar till människohandel, koppleri eller människoexploatering. Det vanligaste sambandet är till koppleri, medan endast ett ärende har dokumenterade kopplingar till människoexploatering. Brås analys har utgått från en strikt tolkning där vi endast har räknat in tydligt dokumenterade kopplingar. Baserat på intervjumaterialet är den faktiska andelen ärenden med en kopplad säljare troligen betydligt högre.

Massagesalonger lyfts av intervjupersoner fram som en arena där det ofta finns skäl att misstänka både koppleri, människohandel och människoexploatering. Trots ett intensifierat arbete mot denna arena är det enligt intervjuer och observationer fortfarande svårt att komma åt såväl människohandel och koppleri som sexköpsbrott i anslutning till massagesalonger eftersom de gömmer sig bakom en legal verksamhet. Flera intervjupersoner menar att mörkertalet för sexköpsbrott i anslutning till massagesalonger är stort.

Regionkoordinatorerna är centrala för samverkan mellan polis och socialtjänst

Brå har även studerat den samverkan mellan polis och socialtjänst som sker i samband med polisens uppsökande arbete mot eskortsidor. När polisen och socialtjänsten samverkar i det uppsökande arbetet kan socialtjänsten bland annat ge akut stöd till säljare och arbeta motiverande för att de ska kunna lämna en människohandelssituation. I den här samverkan har regionkoordinatorerna en central roll. Regionkoordinatorer är socialsekreterare med människohandel som specialområde och som arbetar nära polisen med hela polisregionen som täckningsområde. Samverkan mellan polisen och regionkoordinatorerna ses enligt intervjupersoner som mycket framgångsrik.

Regionkoordinatorerna har dock inte möjlighet att fysiskt närvara vid alla polisens insatser mot sexköpsbrott. Tanken är att den lokala socialtjänsten då i stället ska vara med och ge akut och långsiktigt stöd. Detta fungerar dock inte alltid. På vissa ställen finns en väl utarbetad samverkan mellan polisen och den lokala socialtjänsten, men på många håll saknas en sådan samverkan helt. Samverkan kan också försvåras genom att den lokala socialtjänsten ibland saknar kunskaper och resurser för att hjälpa människohandelsoffer.

Det finns också flera arenor för köp av sexuell tjänst där det knappt förekommer någon samverkan alls, exempelvis missbruksmiljöer. Även specifikt stöd riktat till köpare av sexuella tjänster saknas på många orter.

Säljare får sällan målsägandestatus i sexköpsbrott

Sedan förbudet mot köp av sexuell tjänst infördes har straffbestämmelsen haft ett dubbelt skyddsintresse; lagen ska skydda både allmänheten och den individuella säljaren. Det innebär att det finns en möjlighet att ge den säljande parten målsägandestatus i sexköpsbrottet. Brås studie visar dock att praxis är att säljaren hanteras som vittne. Endast en av tio säljare i fullbordade brott och försöksbrott har fått målsägandestatus och då förekommer i regel andra brott i anslutning till sexköpet.

Svårigheter med att rutinmässigt ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus

Brå har analyserat möjliga effekter av att rutinmässigt ge den som säljer sexuella handlingar målsägandestatus, bland annat om stödet inom rättsprocessen för den som säljer sexuella handlingar skulle förbättras. Att rutinmässigt ge målsägandestatus skulle enligt analysen få effekter på flera plan. Sett ur den individuella säljarens perspektiv skulle det innebära en utökad tillgång till stöd och information under rättsprocessen. Dessa tillkommande rättigheter innebär samtidigt utökade krav på rättsväsendets myndigheter och med det en mer resurskrävande hantering av brottstypen. Det bör också påtalas att personer som säljer sexuella handlingar inte är en homogen grupp. Samtidigt som målsägandestatus skulle bidra till att synliggöra den utsatthet som många säljare upplever finns det andra som kan uppleva det som kränkande att tillskrivas en ofrivillig brottsofferroll.

Att införa målsägandestatus skulle också få effekter för polisens spanings- och utredningsarbete. Å ena sidan skulle det enligt intervjupersoner kunna

leda till en högre prioritering av brottet och en förbättrad utredning av försvårande omständigheter. Å andra sidan skulle det bli svårare för polisen att invänta att brottet fullbordas innan man griper en misstänkt sexköpare. Detta kan i sin tur leda till bevisproblem och svårigheter att lagföra gärningsmän. Även möjligheten att bedriva spaningsarbete i människohandelsärenden kan försvåras om möjligheterna att avvakta med ett ingripande begränsas.

I rapporten framkommer även mer övergripande straffrättsliga svårigheter med en eventuell förändring av målsägandestatus i sexköpsbrott, dels vad gäller balansen mellan lagstiftningens olika skyddsintressen, dels säljarens möjlighet att ge ett ansvarsbefriande samtycke.

Brås bedömning

Utifrån att förbudet mot köp av sexuell tjänst ska bidra till att motverka människohandel och annan organiserad prostitutionsverksamhet är polisens inriktning mot eskortsidor rimlig. Metoden i arbetet mot eskortsidorna gör också att man relativt snabbt och enkelt kan upptäcka, utreda och lagföra ett stort antal sexköpsbrott. Samtidigt präglas arbetet på flera håll av glesa insatser och vissa arenor faller helt utanför polisens arbete.

För att få en bredare avskräckande effekt samt skapa förutsättningar för skydd och stöd för fler grupper av utsatta säljare behöver arbetet bli mer kontinuerligt och breddas till fler arenor. Det är ett arbete som med fördel kan ske på lokalpolisområdesnivå. Polisens planer på ett mer lokalt förankrat arbete mot köp av sexuell tjänst bör därför realiseras. I Brås material finns goda exempel på hur ett lokalt kontinuerligt arbete i samverkan mellan polisen och socialtjänsten har haft en reell avskräckande påverkan på sexköpsbrottsligheten.

Strävan efter en resurs- och tidseffektiv lagföring i polisens arbetsmetoder får inte heller motverka utredning av försvårande omständigheter eller annan brottslighet mot säljaren när det finns skäl till det. I dessa situationer finns dessutom redan i dag möjlighet att ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus. Brå bedömer att en förbättrad utredning vid försvårande omständigheter och målsägandestatus till säljare i sådana ärenden är bättre än att rutinmässigt ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus. Detta behöver kombineras med ett generellt förbättrat stöd till personer i

prostitution genom utökad samverkan mellan polis och socialtjänst samt ökad kunskap hos socialtjänsten om säljares situation och hjälpbehov.

1. Inledning

Uppdrag, syfte och frågeställningar

Den 1 oktober 2020 gav regeringen Brå i uppdrag att följa upp och analysera tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst (6 kap. 11 § BrB) (Ju2020/03554). Uppdraget redovisas i föreliggande rapport.¹

Denna rapport syftar till att kartlägga tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst och ge en samlad bild av arbetets utformning och inriktning. På så sätt ska rapporten utgöra ett kunskapsunderlag dels för regeringen inför politiska beslut och styrning av relevanta aktörer, dels för Polismyndigheten, åklagare, socialtjänst och Jämställdhetsmyndigheten i deras arbete mot köp av sexuell tjänst.

I uppdraget ingår att belysa flera aspekter av rättsväsendets hantering av sexköpsbrott från anmälan till dom samt hur polis och åklagare samverkar med socialtjänsten. Brå ska också, vid behov, lämna förslag på hur rättsväsendets hantering av anmälda sexköpsbrott och samverkan med socialtjänsten kan utvecklas. Enligt ett tillägg till det ursprungliga uppdraget ska Brå även göra en analys av vad det skulle innebära att den som säljer sexuella handlingar ses som målsägande, bland annat om stödet inom rättsprocessen för den som säljer sexuella handlingar skulle förbättras (Ju2021/03806).

Eftersom uppdraget fokuserar på rättsväsendets tillämpning av lagstiftningen kommer inte den faktiska omfattningen av köp av sexuella tjänster i Sverige att kartläggas. Rapportens beskrivningar av omständigheter i sexköpsbrotten kommer spegla just de brott som kommer till polisens kännedom och därmed kan hanteras vidare inom rättsväsendet. Jämställdhetsmyndigheten redovisade 2021 ett regeringsuppdrag att kartlägga prostitutionen i Sverige (Jämställdhetsmyndigheten 2021). Jämställdhetsmyndighetens och Brås rapporter kan därför ses som kompletterande.

---

¹ Brå fick samtidigt i uppdrag att följa upp och analysera tillämpningen av förbudet mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, vilket redovisas i en separat rapport (Brå 2022:4).

Med utgångspunkt i uppdraget och syftet har Brå formulerat följande frågeställningar till grund för uppföljningen:

- Hur arbetar rättsväsendet med anmälda köp av sexuell tjänst?
  - Hur är polisens och åklagarnas arbete mot köp av sexuell tjänst organiserat?
  - Vilka metoder förekommer i arbetet?
  - Vilka är orsakerna till att ärenden läggs ner?
  - Hur samverkar polisen och åklagarna med socialtjänsten?
  - I vilken utsträckning har personer som sålt sexuella handlingar målsägandestatus i de aktuella ärendena?
  - Vilka påföljder döms ut och hur motiveras dessa?
  - I vilken mån döms personer för våldtäkt respektive oaktsam våldtäkt i samband med anmälda köp av sexuell tjänst och vad utmärker dessa ärenden?
- Vad karaktäriserar anmälda köp av sexuell tjänst?
  - Vilka är köparna och säljarna?
  - Hur har köpen initierats och genomförts?
  - I vilken utsträckning finns det kopplingar till så kallad sugardejting?
  - I vilken utsträckning finns det kopplingar till människohandel, människoexploatering och koppleriverksamhet?
- Vilka är de möjliga effekterna av att rutinmässigt ge den som säljer sexuella handlingar målsägandestatus?

Förbudet mot köp av sexuell tjänst

Förbud mot köp av sexuell tjänst regleras i 6 kap. 11 § Brottsbalken och har följande lydelse:

1 st. Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

2 st. Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Rekvisitet *tillfällig sexuell förbindelse* innebär att gärningspersonen har skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse i form av samlag eller annan sexuell handling (prop. 1997/98:55). Enligt lagens förarbeten bör varje enskilt köp av en sexuell tjänst anses som en tillfällig sexuell förbindelse, även om en

köpare vid flera tillfällen eller regelmässigt köper sexuella tjänster av samma person (prop. 2004/05:45). Det krävs inte att personen som tillhandahåller den sexuella tjänsten befinner sig i prostitution utan det kan röra sig om att personen vid ett enstaka tillfälle säljer en sexuell tjänst (SOU 2016:42; Berggren m.fl. 2015).

Begreppet *ersättning* innefattar både ekonomisk ersättning och ersättning av annat slag, till exempel alkohol eller narkotika. Även den som erbjuder ersättning men sedan inte betalar den utlovade ersättningen anses ändå ha skaffat sig den tillfälliga sexuella förbindelsen mot ersättning, om den utlovade ersättningen var en förutsättning för den sexuella förbindelsen (prop. 1997/98:55).

Straffbestämmelsens andra stycke reglerar att även den som låter någon annan betala för den sexuella tjänsten kan dömas för köp av sexuell tjänst. Den som betalat ersättningen döms då för *medhjälp* till brottet enligt 23 kap. 4 § BrB (prop. 2004/05:45).

Enligt 23 kap. 1 § BrB är även *försök till köp av sexuell tjänst* kriminaliserat. Enligt förarbeten bör försökspunkten vara uppnådd när ett erbjudande om betalning har lämnats. Ansvar för försökbrott förutsätter också att det förelegat en fara för att brottet skulle ha fullbordats, eller att en sådan fara endast varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter (prop. 1997/98:55).

Förbudets införande

Under i princip hela 1900-talet fanns inget direkt förbud mot att sälja eller att köpa sexuella handlingar. Däremot användes särskilt under seklets första hälft annan lagstiftning gentemot dem som återkommande sålde sexuella handlingar. Beträffande den köpande parten varken fanns eller tillämpades någon lagstiftning (SOU 1981:71). Detta förändrades radikalt i och med att straffbestämmelsen om ett förbud mot köp av sexuella tjänster infördes i Sverige år 1999 (lag 1998:408). Nu var det den köpande parten som lagstiftningen tog sikte på. Den nya lagstiftningen innehöll en straffskala med böter eller fängelse i max sex månader. Sverige var då det första landet i världen att kriminalisera enbart köp och inte försäljning av sexuella tjänster.

Prostitutionsfrågan hade innan kriminaliseringen varit föremål för både debatt och flertalet utredningar. Som bakgrund till förslagen om en kriminalisering av sexköp låg i huvudsak slutbetänkandet från 1993 års

prostitutionsutredning Könshandeln (SOU 1995:15). I propositionen Kvinnofrid (prop. 1997/98:55) behandlades både Kvinnovåldskommissionens slutbetänkande (SOU 1995:60) och betänkandet från prostitutionsutredningen. Det blev därmed tydligt att prostitution politiskt sett hanterades inom ramen för frågor om kvinnofrid och mäns våld mot kvinnor. Propositionen betonade att prostitution medför allvarliga skador för såväl enskilda individer som samhället i stort och man antog att en kriminalisering av köp av sexuella tjänster skulle kunna ha en normerande effekt genom att avskräcka presumtiva köpare. Genom att endast kriminalisera köp och inte försäljning av sexuella tjänster skulle polisen få verktyg att arbeta ingripande mot köparna, samtidigt som säljarna som den utsatta parten skulle kunna få skydd och stöd. Ett ytterligare argument för förbudet var att det skulle avskräcka utländska aktörer från att organisera prostitutionsverksamhet i Sverige (prop. 1997/98:55).

Straffet för köp av sexuell tjänst skärps år 2011

Elva år efter införandet publicerades en utvärdering av tillämpningen av sexköpslagen (SOU 2010:49). Med hänvisning till befolkningsbaserade attitydundersökningar menade utredaren att lagen i stor utsträckning haft den normerande effekt som lagstiftaren avsåg. Det framhölls även att lagen fungerat som en barriär för människohandlare och kopplare som överväger att etablera organiserad prostitutionsverksamhet i Sverige (se vidare om människohandel och koppleri i kapitel 7).

Utvärderingen problematiserade dock att straffskalan inte utnyttjades vid bedömning av straffvärde och påföljdsval. Högsta domstolen prövade frågan om straffvärde år 2001 (NJA 2001 s.527) och sedan dess har 50 dagsböter för ett enskilt sexköp i stor utsträckning fungerat som standard. I utvärderingens praxisgenomgång framgick att påföljden bestämts till 50 dagsböter i över 85 procent av de studerade lagföringarna och att försvårande och förmildrande omständigheter sällan åberopades i domskälen. För att möjliggöra en mer nyanserad bedömning vid allvarliga fall av sexköpsbrott föreslog utredaren att straffmaximum skulle höjas från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Regeringen gjorde en liknande bedömning och den föreslagna straffskärpningen trädde i kraft 1 juli 2011 (prop. 2010/11:77).

I samband med 2014 års människohandelsutredning följdes effekterna av straffskärpningen upp. I ett delbetänkande konstaterades att

påföljdsbedömningen för sexköpsbrott var fortsatt likriktad och att försvårande eller förmildrande omständigheter sällan redovisades (SOU 2016:42). I betänkandet föreslogs därför en gradindelning av brottet genom införandet av ett grovt brott. Dock bedömde regeringen att en gradindelning skulle innebära en risk att det grova brottet prioriterades på ett sätt som sammantaget skulle innebära färre lagföringar och förslaget avsågs därför.

När denna rapport publiceras har regeringen lämnat en proposition med förslag om att höja minimistraffet för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse. Straffskärpningen föreslås träda i kraft den 1 augusti 2022 (prop. 2021/22:231).

En del av den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor

I Sverige är arbetet mot köp av sexuell tjänst en del av den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor (skr. 2016/17:10) och styrs även av regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel (2018). Det nationella arbetet samordnas av Jämställdhetsmyndigheten som också ansvarar för Nationellt Metodstödsteam mot prostitution och människohandel (NMT).

Metod och material

I rapporten redovisas Brås uppföljning och analys av tillämpningen av köp av sexuell tjänst (6 kap. 11 § BrB) och tilläggsuppdraget att analysera de möjliga effekterna av att rutinmässigt ge den som säljer sexuella handlingar målsägandestatus. Samlat baseras analyserna i huvudsak på tre typer av material: intervjuer, observationer och ärendeakter. Utöver detta har Brå samlat in och analyserat forskningslitteratur, befolkningsstudier och utredningar av olika slag samt en rad styrdokument från relevanta aktörer. Även grundläggande kriminalstatistik har sammanställts. Nedan beskrivs hur de tre huvudmaterialen samlats in, bearbetats och analyserats. En utförligare beskrivning av metoden finns i bilaga 1.

Ärendestudien

Syftet med ärendestudien är att följa ärenden med anmälda köp av sexuell tjänst från anmälan till dom för att få information om hur ärendena hanteras genom rättskedjan, om karaktären på de anmälda brotten och vilka personerna är som förekommer som säljare och köpare.

Studien bygger på ett slumpmässigt urval på 300 ärenden. Urvalet motsvarar 48 procent av samtliga ärenden med anmälda köp av sexuell tjänst 2019. Valet av år grundas på en avvägning mellan dels så aktuella ärenden som möjligt, dels att huvuddelen av ärendena skulle ha hunnit avslutas i rättskedjans samtliga led vid tiden för uttaget.

Fullständigt förundersökningsmaterial från Polismyndigheten, beslutshandlingar från Åklagarmyndigheten och domar har gått igenom och kodats enligt ett på förhand fastställt kodschema. När ett ärende innehållit flera sexköpsbrott har omständigheter kodats för varje enskilt sexköpsbrott. Vad gäller köpare och säljare har även vissa demografiska uppgifter inhämtats från Statistiska centralbyrån (SCB) och uppgifter om tidigare lagföringar från Brås statistikverksamhet. Vilken analysenhet som använts och som redovisas varierar beroende på fokus i analysen: ärende, brott eller individ (köpare respektive säljare).

Bortfall

I materialet finns en del bortfall. Av de 300 ärendena i urvalet har åtta ärenden fallit bort helt och ingår inte alls i det analyserade materialet, vilket innebär att det slutliga materialet består av 292 ärenden. I senare steg i rättskedjan är antalet kodade ärenden lägre, i huvudsak på grund av att alla ärenden inte varit aktuella i senare steg, men även på grund av att bortfallet här är något högre. Därutöver förekommer bortfall på enskilda variabler. Den här typen av bortfall förekommer i kedjans samtliga led och beror ofta på att det generellt är ostrukturerade uppgifter som kodats, att innehåll varierar mellan olika förundersökningar och att all information som vi bedömt som relevant helt enkelt inte finns dokumenterad. I rapportens olika delar varierar det huruvida andelar redovisas baserade på samtliga ärenden respektive brott eller individ, eller om andelarna baseras endast på de ärenden där uppgifter finns. Bedömningar har gjorts i varje enskild analys utifrån vad som är mest meningsfullt och vad som ger mest adekvat information.

Intervjuer

Totalt har 37 intervjuer genomförts inom ramen för uppdraget som helhet. Några av intervjuerna har huvudsakligt fokus på tillämpningen av förbudet mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och är alltså inte primärt en del av det material som redovisas i den här rapporten. Samtidigt

är materialet en helhet som tillsammans bidrar till en förståelse för området och därför räknas samtliga intervjuer med i den här beskrivningen.

Tabell 1. Antal intervjupersoner fördelat på olika yrkesgrupper.

Yrkesgrupp	Antal intervjupersoner
Polisanställda	15
Åklagare	9
Socialtjänstanställda/regionkoordinatorer	7
Domare	4
Experter målsägandestatus	2

Utöver intervjuerna enligt tabell 1 har Brå i samband med planeringen och genomförandet av studien haft ett flertal möten och samtal med yrkespersoner från offentlig sektor och med civilsamhällesorganisationer.

Observationer

Brå har deltagit vid sammanlagt sex arbetspass med polisen. De arbetspass som observerats har varit pass med särskilt fokus på att upptäcka och lagföra köp av sexuell tjänst (vid ett av passen även utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling). I samband med arbetspassen har Brås utredare kunnat observera polisens spaningsarbete, förhör med misstänkta köpare och med säljare samt hur polisen arbetar med utbildning och information om arbetet mot köp av sexuell tjänst. Samtliga observationer genomfördes under hösten 2021. Fem av dem var kvällspass och ett pass gjordes dagtid. Brå deltog under hela passen.

Projektet i sin helhet är prövat och godkänt av Etikprövningsmyndigheten. Det innebär att forskningsmaterialet är skyddat av forskningssekretess. I samband med de deltagande observationerna har Brås utredare även omfattats av tystnadsplikt i enlighet med 2 kap. 1 § andra stycket punkten 1 offentlighet- och sekretesslagen (2009:400).

Disposition och läsanvisningar

Efter det här inledande kapitlet följer ett bakgrundskapitel som sätter tillämpningen av den svenska sexköpslagstiftningen i ett sammanhang.

Därefter följer två kapitel som övergripande beskriver dels Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens organisation för arbetet mot köp av sexuell tjänst, dels det operativa arbetet:

Kapitel 3. Organisation och prioriteringar beskriver organisering på såväl nationell som regional nivå, samt innehåller en diskussion om resursfördelning och prioriteringar samt utbildning och kompetens.

Kapitel 4. Det operativa arbetet och rättsväsendets hantering redovisar hur polisen får kännedom om och utreder sexköpsbrott, vilka ärenden som läggs ner respektive går vidare i rättskedjan och vilka påföljder som så småningom beslutas.

Därefter följer *Kapitel 5. Personer och situationer i sexköpsbrotten* om köparna och säljarna i de anmälda sexköpsbrotten samt hur köpen initieras och genomförs.

Den senare delen av rapporten består av fyra kapitel som delvis kan läsas som fördjupningar av särskilda aspekter av de tidigare beskrivningarna av organisation och det operativa arbetet:

I *Kapitel 6. Våldtäkt och försvårade omständigheter vid sexköpsbrott* besvaras frågan om i vilken mån personer döms för våldtäkt respektive oaktsam våldtäkt vid anmälda sexköpsbrott och vad som utmärker dessa ärenden. I kapitlet redovisas även en analys av försvårade omständigheter i de anmälda sexköpsbrotten.

Kapitel 7. Människohandel, koppleri och människoexploatering omfattar redovisningen av i vilken mån det finns skäl att misstänka kopplingar till människohandel, koppleri och människoexploatering i de anmälda sexköpsbrotten.

Kapitel 8. Polisens samverkan med socialtjänsten består av en fördjupning av arbetet vad gäller samverkan mellan de brottsutredande myndigheterna och socialtjänsten. Eftersom direktkontakten mellan socialtjänst och åklagare är mycket begränsad fokuserar kapitlet på samverkan mellan polis och socialtjänst.

I *Kapitel 9. Målsägandestatus i sexköpsbrott* redovisas dels frågeställningen i vilken mån personer som sålt sexuella handlingar fått målsägandestatus genom rättsprocessen, dels analysen av de möjliga effekterna av att rutinmässigt ge den som säljer sexuella handlingar målsägandestatus i sexköpsbrott.

Centrala begrepp

Sexuella handlingar mot ersättning. I rapporten använder vi i första hand begreppen sexuella handlingar mot ersättning, sex mot ersättning, samt köpa respektive sälja sexuella handlingar för att benämna företeelsen sexuella handlingar villkorade mot ersättning. Begreppet prostitution förekommer också, men då i första hand för att spegla språket i den process som beskrivs eller litteratur som refereras. Att begreppet prostitution inte används mer generellt beror på att det oftast syftar till en form av verksamhet mer än en typ av händelser eller situationer och därmed inte heller inbegriper alla former av sexuella handlingar mot ersättning.

Köpare och säljare. I linje med lagtextens utformning och den begreppsapparat som används i regeringsuppdraget kommer den person som köper en sexuell tjänst regelmässigt benämnas ”köpare” och den som utför den sexuella handlingen ”säljare”. Denna terminologi kan dock vara problematisk eftersom den felaktigt kan ge intrycket av att ett köp av sexuella handlingar utgör en rent affärsmässig transaktion mellan två likvärdiga parter.

I sammanhang när enbart manliga köpare eller kvinnliga säljare åsyftas används även orden man/män respektive kvinna/kvinnor för att hänvisa till personerna och grupperna. På samma sätt förekommer ordet gärningsman när det handlar om en manlig gärningsperson.

Människohandel, koppleri och organiserad prostitution. Begreppen människohandel och koppleri har båda legala definitioner (se kapitel 7). Av de olika materialen i Brås studie framgår dock att människohandel ofta används som en övergripande kategori som innefattar både den legala definitionen av människohandel och den legala definitionen av koppleri. I rapporten kommer därför människohandelsbegreppet användas brett och många gånger även omfatta koppleri. När det är centralt att skilja på de två brotten markeras det särskilt. I vissa sammanhang används också begreppet organiserad prostitutionsverksamhet och avser då människohandel och koppleri i organiserad form och i relativt stor skala.

Vid citering och återgivning av litteratur eller intervjupersoners uttalanden ändras inte intervjupersonernas eller författarnas ordval.

2. Bakgrund

Arenor, omfattning och anmälda brott

Som framgår av syftesbeskrivningen ingår det inte i Brås uppdrag att kartlägga omfattningen av köp av sexuella tjänster i Sverige. Men för att sätta sexköpslagstiftningen i en kontext vill vi med detta kapitel ändå ge en översiktlig beskrivning av den kunskap som finns om omfattning och utbredning. Först presenteras utifrån litteratur, intervjuer och observationsanteckningar vilka arenor för sexköpsbrott som förekommer. Därefter återges uppskattningar om omfattningen av sexuella handlingar mot ersättning utifrån bland annat befolkningsstudier, följt av statistik för utvecklingen över tid avseende anmälda och lagförda sexköpsbrott samt misstänkta köpare.

Sexköpsbrott förekommer på ett flertal arenor

Eskortsidor – webbplatser avsedda att förmedla sexuella tjänster

Som en del i Jämställdhetsmyndighetens (Jämy) omfattningskartläggning av prostitution och människohandel² (Jämställdhetsmyndigheten 2021; de Cabo och Hall 2021) gjordes en kartläggning av öppna webbplatser som helt eller delvis är avsedda som forum för att marknadsföra sexuella tjänster och förmedla kontakter. Där identifierades 32 webbplatser och 12 474 unika annonser och profiler. Eftersom en enskild individ kan förekomma i flera annonser och profiler på olika webbsidor är det svårt att mäta antalet unika individer. Resultatet visar dock på en avsevärd ökning av antalet webbplatser jämfört med den senaste omfattningskartläggningen av prostitution då endast 10 webbplatser identifierades (Länsstyrelsen Stockholm 2015).

I de allra flesta fall är webbplatserna baserade och administrerade från utlandet och regleras därmed i väldigt begränsad utsträckning av svenska lagar. Jämfört med Jämmys kartläggning är det i Brås intervjumaterial betydligt färre unika webbplatser av den här typen som nämns, det framgår dock tydligt även av intervjumaterialet att webbplatser som öppet marknadsför

---

² Jämy har sedan 2019 haft ett särskilt uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel. Uppdraget redovisades 2021 i en samlad rapport som bland annat innefattar en omfattningskartläggning av prostitution och människohandel som på uppdrag av Jämy har genomförts av de Cabo och Hall vid Göteborgs universitet. Omfattningskartläggningen innefattar bland annat en intervju- och enkätstudie riktad mot personer med erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning.

sexuella tjänster är en central arena för sexköpsbrott som har vuxit över tid. Intervjupersonerna benämner dessa webbplatser som *eskortsidor*.

Eskortsidorna är öppna forum med annonser eller profiler på personer, företrädesvis kvinnor, vars sexuella handlingar erbjuds mot ersättning. Webbplatserna varierar vad gäller framställning och format där en del kan uppfattas som glamorösa med professionella bilder på kvinnor i lyxiga omgivningar och en del ger ett enklare och mer amatörmässigt intryck. Ofta finns information om personens egenskaper, såsom kön, ålder, nationalitet, kroppsform, hudfärg samt priser på de olika sexuella handlingar som erbjuds. På de flesta webbplatser finns även någon form av recensionssystem där köpare kan recensera upplevelsen. Ofta finns det ett telefonnummer utskrivet för köparen att ringa eller använda för att skicka ett skriftligt meddelande. Enligt intervjuer och observationer med polisanställda varierar det huruvida dessa telefonnummer går direkt till säljaren av de sexuella handlingarna eller till en tredje part som förmedlar kontakten.

Enligt intervjuerna finns det en del mönster för vilka personer som marknadsförs på de olika eskortsidorna. På de flesta eskortsidor förekommer företrädesvis kvinnor som befinner sig tillfälligt i Sverige med syfte att sälja sexuella handlingar. Dessa sidor är i regel uppdaterade och lätta att hitta till för köparna. Köparna kan också filtrera annonser utifrån önskad stad.

På andra sidor är andelen kvinnor boende och förankrade i Sverige större. Det gäller i första hand webbplatser där det utöver sexuella tjänster även förmedlas sexuella bilder och filmer, sexuella videochattar mot ersättning och tillfälligt sex utan ersättning. Generellt nämner intervjupersonerna i första hand eskortsidor med annonser på kvinnor. Det finns dock även eskortsidor med enbart eller delvis annonser på män.

Jämys kartläggning av webbplatser visar att 80 procent av profilerna tillhör kvinnor, 15 procent män och fem procent transpersoner. Av de annonser där det finns uppgift om sexuell orientering anges heterosexuell i cirka 70 procent, bisexuell i 25 procent och homosexuell i cirka fem procent (Jämställdhetsmyndigheten 2021; de Cabo och Hall 2021).

Andra internetarenor

Av intervjumaterialet framgår att även helt andra webbplatser och sociala forum på internet används för kontakt och förmedling av sexuella tjänster, till exempel lokala köp- och säljsajter, sociala medieplattformar samt olika

dejtingsajter. En intervjuperson beskriver att dessa arenor i första hand omfattar lokala kvinnor, och att de många gånger inte exploateras lika frekvent som personer som är tillfälligt i Sverige i syfte att sälja sex. Utsattheten är dock ofta väldigt stor på andra sätt, bland annat genom att efterfrågan och pressen från köpare är stor (jfr Polismyndigheten 2021). Utsattheten kan också vara särskilt stor för säljare, såväl kvinnor som män, med missbruksproblem – enligt intervjupersoner från socialtjänsten kan personer desperata efter narkotika ställa upp på saker som andra inte gör.

Även på så kallade sugardejtingsidor förekommer sexhandel enligt flera intervjupersoner. På de aktuella sajterna beskrivs verksamheten som att man förmedlar kontakter för att bygga relationer och inte för att utbyta sexuella handlingar mot ersättning, men flera intervjupersoner menar att en stor del av de kontakter som förmedlas via sugardejtingsidor implicit eller explicit handlar om sexuella handlingar mot ersättning. Bland annat uttrycker Polismyndigheten och Jämställdhetsmyndigheten att sugardejting i många fall bara är en omskrivning för prostitution (Polismyndigheten 2020; Jämställdhetsmyndigheten 2020). Se vidare om sugardejting i Brås rapport om Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling (Brå 2022).

Messagesalonger

Flera intervjupersoner säger att deras bedömning är att det pågår en stor mängd sexköpsbrott kopplat till messagesalonger. En intervjuperson uttrycker att det ”finns hundratals messagesalonger som är förtäckta bordeller”, en annan att ”det förekommer ju jättejättemycket” och en tredje ” [...] man blir mörkrädd alltså när man börjar titta på alla de här thaimessagesalongerna”. Att omfattningen är stor på messagesalonger framgår även av Jämys rapport (2021) som bland annat hänvisar till en kartläggning som kommit fram till att 255 kvinnor säljer sexuella handlingar på olika thaimessagesalonger i Malmö. Även i Polismyndighetens årliga lägesrapport om människohandel för sexuella och andra ändamål framkommer att vissa messagesalonger används som täckmantel för prostitutionsverksamhet (Polismyndigheten 2021).

Av intervjumaterialet framgår även att det ofta i samband med sexköpsbrott på messagesalonger finns skäl att misstänka människohandel, koppleri och människoexploatering (se vidare kapitel 7).

Kontakt på gatan eller andra allmänna platser

Enligt Jämlys rapport (2021) är gatuprostitutionen relativt begränsad och har fortsatt att minska de senaste åren. Av intervjuer med representanter för socialtjänsten framgår emellertid att det finns utsatta grupper som kontaktas i gatumiljö eller andra allmänna platser och som tar emot ersättning i utbyte mot sexuella handlingar, det är dock inte den typ av verksamhet som brukar förknippas med begreppet gatuprostitution. De grupper som nämns är dels ensamkommande migranter, i första hand pojkar, som står utanför samhällets stödinsatser och som får erbjudande om mat och husrum i utbyte mot sexuella handlingar. Dels EU-migranter som i huvudsak är i Sverige för att titta och som i samband med det kontaktas av män med frågor om sex mot ersättning eller själva söker upp män. Polisen bekräftar även i sin årliga lägesrapport att de under 2020 kunde bekräfta att kvinnor som tvingades att titta även tvingades till prostitution (Polismyndigheten 2021).

I Jämlys rapport (2021) framgår att det tidigare var personer fast boende i Sverige med missbruksproblem som sålde sexuella handlingar i gatumiljö, men att den gruppen har förflyttats från gatan. Att sex mot ersättning fortfarande förekommer bland personer med missbruksproblem framgår ovan.

Pornografi

I Brås intervjuer med yrkespersoner inom rättsväsendet och socialtjänsten nämns inte produktionen av pornografi som en arena för sexköpsbrott. Däremot framhålls kopplingen mellan prostitution och pornografi i möten med organisationer från civilsamhället och några menar helt enkelt att pornografi är dokumenterad prostitution. De beskriver också att verksamheterna flyter in i varandra genom att sexuella handlingar filmas och delas vidare av köpare eller genom att sexuella handlingar mot ersättning kan ske på distans och att gränsen mellan prostitution och pornografi därmed suddas ut.

Omfattningen av sex mot ersättning utifrån befolkningsstudier

Omfattningen av sex mot ersättning i Sverige har kartlagts i ett flertal befolkningsstudier (Lewin m.fl. 1998; Kuosmanen, 2008; Priebe och Svedin 2012; Länsstyrelsen 2015; Folkhälsomyndigheten 2019).³ I dessa studier

---

³ Dessa studier omfattar endast personer fast bosatta i Sverige och alltså inte personer tillfälligt i Sverige i syfte att sälja sexuella handlingar.

uppges mellan cirka sju och 13 procent av befolkningen att de någon gång har gett ersättning för sex och de allra flesta är män. Den senaste studien genomfördes av Folkhälsomyndigheten under 2017 och där uppgav 9,4 procent av männen och 0,4 procent av kvinnorna att de betalat eller gett annan form av ersättning för sex vid åtminstone ett tillfälle. Andelen män i åldern 16–29 som någon gång gett ersättning för sex uppgick till knappt fem procent och bland män 30 år och äldre var motsvarande siffra cirka tio procent. Det var vanligare att män köpt sexuella handlingar utomlands, 88 procent, än i Sverige, 33 procent.⁴ Drygt en procent av kvinnorna och en procent av männen uppgav att de någon gång tagit emot ersättning för sexuella handlingar. Bland hbtq-personer var motsvarande andel sju procent för både kvinnor och män (Folkhälsomyndigheten 2019).

När det gäller erfarenheter av sexuella handlingar mot ersättning sammanställer också Plattformen Civila Sverige mot Människohandel⁵ årligen statistik över civilsamhällets kontakter med personer utsatta för människohandel eller människohandelsliknade exploatering för bland annat sexuella ändamål. Under 2020 mötte civilsamhällets aktörer cirka 200 personer utsatta för sexuell exploatering, varav majoriteten var kvinnor från andra länder. Motsvarande siffra år 2019 var cirka 100 personer (Plattformen Civila Sverige mot Människohandel 2020, 2021).

Köp av sexuell tjänst enligt kriminalstatistiken

Anmälda och lagförda köp av sexuell tjänst sedan lagens införande

Köp av sexuell tjänst är ett så kallat spaningsbrott, så om polisanmälningar kommer till stånd eller inte beror till stor del på om polisen aktivt väljer att arbeta mot just sexköpsbrott. Därmed återspeglar antalet anmälningar inte den faktiska förekomsten och omfattningen av sexuella handlingar mot ersättning.

Att sexköp utgör ett spaningsbrott syns i statistiken över anmälda brott, som varierar kraftigt över tid med tydliga toppar 2010 och 2020/2021.

---

⁴ Enligt principen om dubbel straffbarhet (2 kap. 5 § BrB) har svenska domstolar inte rätt att pröva sexköpsbrott enligt svensk lagstiftning när de begåtts i ett land där sexköp inte är straffbart.

⁵ Plattformen Civila Sverige mot Människohandel samlar organisationer och aktörer som verkar inom ramen för civilsamhället och möter och/eller arbetar för att hjälpa personer utsatta för människohandel och människohandelsliknande exploatering (Plattformen Civila Sverige mot Människohandel 2022).

Figur 1. Anmälda och lagförda brott av köp av sexuell tjänst 2000–2021.⁶ Källa: Brås kriminalstatistik.

Som framgår av figur 1 uppgick antalet anmälningar till 1 886 brott under 2021 – det högsta antalet sedan lagens införande. I intervjuer med polisanställda beskrivs ökningen bero på flera olika faktorer. Den kanske främsta faktorn är att nationella operativa avdelningen (Noa) genomfört flera utbildningsinsatser som ledde till att fler polisregioner började arbeta mot sexköpsbrott under 2020 (se vidare kapitel 3). Men även ökad medial uppmärksamhet kring sexköpsbrott, den relativt nya organisationen med människohandelsgrupper samt att tid frigjorts på grund av att stora evenemang ställts in i pandemins spår nämns som förklaringar.

Om anmälningsstatistiken bryts ner på polisregionsnivå⁷ (se figur i bilaga 2) blir det än mer tydligt att antalet anmälningar styrs av polisens prioriteringar. Det är troligt att de stora skiftningarna i statistiken – som återkommer i flera av polisregionerna – är en följd av att polisen arbetar insatsbaserat med

⁶ Statistiken för antalet lagföringar under 2021 var vid tiden för denna rapportens publicering ännu inte tillgänglig.

⁷ Anmälningsstatistiken finns uppdelad per region från 2015 då polisregionerna bildades efter en omorganisation inom polisen.

sexköpsbrott, och att enstaka insatser får stort genomslag i statistiken på regional nivå.

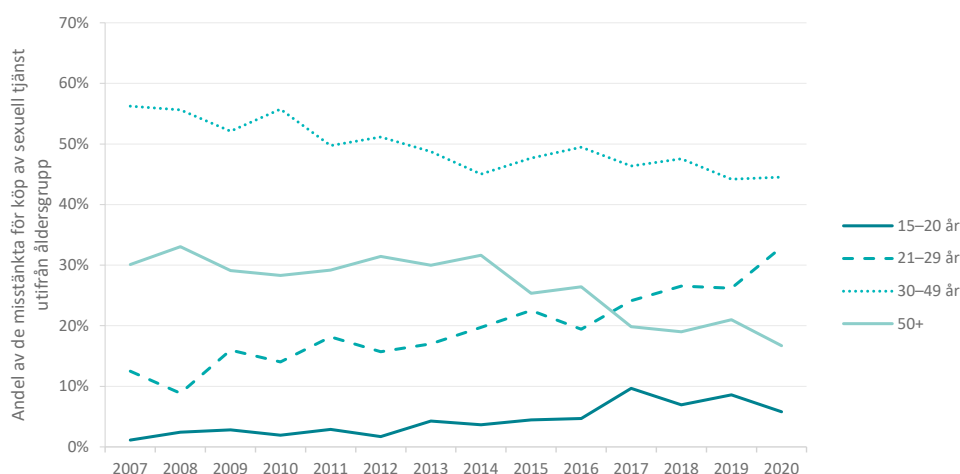
Kurvan över antalet lagföringar för köp av sexuell tjänst följer – som förväntat och med en viss eftersläpning – relativt väl den över anmälda brott (se figur 1 ovan). Mellan 2012 och 2019 har antalet lagföringar legat på mellan cirka 200 och 300, för att öka kraftigt till 418 under 2020.

Fler yngre bland de misstänkta köparna

När det gäller antalet personer misstänkta för köp av sexuell tjänst följer statistiken den för anmälda brott och lagföringar, med en topp på cirka 800 misstänkta personer under 2010–2011 och sedan återigen ett stigande antal från 2018 och framåt. Av det totala antalet misstänkta köpare som registrerats mellan 2007 och 2020 är 99,8 procent män.

Figur 2. Andel av de misstänkta för köp av sexuell tjänst utifrån åldersgrupp, 2007–2020⁸.

Källa: Brås kriminalstatistik.

Sett till åldersfördelningen som illustreras i figur 2 går det att se en tydlig trend där personer mellan 21 och 29 år utgör en allt större andel av de personer som misstänks för köp av sexuell tjänst. Andelen personer mellan 21 och 29 år har ökat från 13 procent år 2007 till 33 procent 2020. Samtidigt har andelen personer över 30 år av de som misstänkts för köp av

⁸ Brås statistik över misstänkta personer finns endast tillgänglig från år 2007 och framåt. Statistiken för 2021 var vid tiden för denna rapportens publicering inte tillgänglig ännu.

sexuell tjänst minskat, framför allt avseende personer över 50 år där motsvarande andel sjunkit från 30 till 17 procent mellan 2007 och 2020.

Den ”svenska modellen” har införts i andra länder

Den svenska modellen – att endast kriminalisera den köpande parten vid köp av sexuella tjänster – har med åren antagits av flera länder, bland annat Norge, Island och Frankrike. Respektive land rapporterar att syftet med lagstiftningen, utöver att minska förekomsten av prostitution och människohandel, är att kriminaliseringen ska ha en norm- och beteendeförändrade effekt och därigenom minska efterfrågan på sexuella tjänster mot ersättning (Jakobsson och Kotsadam 2013; Darley m.fl. 2018; Økland Jahnsen och Skilbrei 2018). I Finland har den svenska modellen delvis införts genom att det 2006 blev kriminaliserat att köpa sexuella tjänster av en person som är utsatt för människohandel eller koppleri (Voulajärvi m.fl. 2018). Straffskalan för brottet är böter eller fängelse i högst sex månader.

Både Norge och Island kriminaliserade sexköp 2009, med en straffskala på böter eller fängelse i upp till ett år. I Norge har en utvärdering pekat på att den norska sexköpslagen har bidragit till att minska prostitutionsmarknaden, göra landet mindre attraktivt för människohandlare och hallickar samt förändra attityder bland invånarna vad gäller sexköp (Rasmussen m.fl. 2014). På Island framstår det som att lagstiftningen inte förändrat efterfrågan eller utbud av sex mot ersättning – vilket förklaras med att Polismyndigheten inte prioriterar tid eller resurser för att utreda sexköpsbrott (Iceland Human Rights Centre and Icelandic Women’s Rights Association 2016).

I Frankrike infördes den svenska modellen 2016. Sexköp är ett bötesbrott och i syfte att främja rehabilitering hos personer som säljer sexuella handlingar erbjuder staten förlängt uppehållstillstånd på sex månader för utländska säljare om de deltar i rehabiliteringsprogram. Samtidigt har det rapporterats att sexköpslagen lett till en ökad polisiär kontroll av irreguljära migranter (Darley m.fl. 2018).

Det finns studier som problematiserar sexköpslagstiftningen

Samtidigt som den svenska modellen har spridits till flera länder och 2010 års utvärdering i huvudsak ställde sig positiv till sexköpslagen och dess effekter (SOU 2010:49), finns studier som utifrån den säljande partens perspektiv beskriver upplevda negativa konsekvenser av kriminaliseringen.

Det handlar bland annat om en upplevd social stigmatisering och diskriminering i kontakt med rättsväsendet och andra myndigheter (se exempelvis Hulusjö 2013; Levy och Jakobsson 2014; Scaramuzzino 2014).

Det finns också studier som menar att en kriminalisering av sexköp har lett till att prostitutionen flyttat från offentliga platser till mer dolda arenor, vilket i sin tur lett till större utsatthet och ett ökat risktagande för säljarna (Hubbard m.fl. 2008; Levy 2014). Samtidigt har denna utveckling sannolikt även drivits på av den teknologiska utvecklingen som skapat nya digitala kontaktytor och arenor för köpare och säljare (Holmström 2014; Månsson 2017).

Viss forskning och vissa organisationer inom civilsamhället har även riktat kritik mot rättsväsendets tillämpning av sexköpslagstiftningen (Vuolajärvi 2018; RFSL 2021; de Cabo och Hall 2021). Exempelvis framför Vuolajärvi (2018), vars forskning bygger på fältstudier i Sverige, Norge och Finland, att tredjelandsmedborgare som säljer sexuella handlingar känner sig jagade och ständigt kontrollerade av polisen. Detta leder även till att denna grupp, trots behov, undviker kontakt med både polis och sociala myndigheter på grund av risken för avvisning eller utvisning.⁹ I de Cabo och Halls omfattningskartläggning av prostitution och människohandel (2021) beskriver flera intervjupersoner och enkätrespondenter med erfarenheter av sex mot ersättning att de upplever polisens uppsökande metod¹⁰ i arbetet mot sexköpsbrott som respektlös.

---

⁹ Enligt utlänningslagen kan tredjelandsmedborgare avisas från Sverige om det finns anledning att anta att personen inte försörjer sig på ett ärligt sätt (8 kap. 3 § UtL). För utvisning (efter vistelse i Sverige mer än 3 mån) se 8 kap. 6 § UtL.

¹⁰ Detta arbetssätt beskrivs längre fram i kapitel 4.

3. Organisation och prioriteringar

I detta kapitel redovisas hur polisens arbete mot köp av sexuell tjänst är organiserat på nationell och regional nivå. I kapitlet beskrivs och analyseras också resurser och prioriteringar samt utbildning och kompetens. Även Åklagarmyndighetens organisation för sexköpsbrott tas upp.

Kapitlet bygger främst på intervjuer med nyckelpersoner i de sju polisregionerna och på den årliga rapport som ges ut av Polismyndigheten i egenskap av nationell rapportör i frågor som rör människohandel (Polismyndigheten 2021). Även intervjuer med regionkoordinatorer och åklagare samt deltagande observationer har vägts in.

På strategisk nivå inom polisen ses arbetet mot köp av sexuell tjänst som en del av arbetet mot människohandel. När polisen lagför sexköpare upptäcks misstänkt människohandel – och att lagföra många för sexköp anses få en avskräckande effekt på människohandlare och sexköpare. Därför beskrivs även polisens arbete och organisation mot människohandel i texten nedan – ett arbete som oftast bedrivs mot brottslighet knuten till eskortsidor.

Organisation på nationell nivå

Det finns ett antal styrdokument som reglerar polisens arbete mot människohandel och köp av sexuell tjänst.¹¹ Det kanske viktigaste är Polismyndighetens plan mot människohandel från 2018 (Polismyndigheten 2018c). Planens syfte är bland annat att befintliga arbetsmetoder ska utvecklas och att lagföringarna ska bli fler. Planen anger också ett antal aktiviteter mot människohandelsbrott, varav en handlar specifikt om köp av sexuell tjänst – nämligen att nationella operativa avdelningen (Noa) ska genomföra minst fyra insatsveckor per år mot sexköpsbrott i polisregionerna. I skrivande stund pågår inom polisen en beredning inför beslut om en ny åtgärdsplan för arbetet mot människohandel för sexuella ändamål. Brå har inte tagit del av innehållet i planen.

---

¹¹ Se bland annat Polismyndighetens strategi 2024 (Polismyndigheten 2018a), och Polismyndighetens plan för allvarlig och organiserad brottslighet (Polismyndigheten 2018b).

På nationell nivå finns ett antal enheter inom Noa som arbetar med människohandelsfrågor. I detta arbete ingår inte formellt köp av sexuell tjänst. På strategisk nivå inom polisen ses dock, enligt intervjuer, sexköpsbrott som en del av människohandelsbrottet, och därför faller detta på nationell nivå in under organisationen för människohandel.

Utvecklingscentrum Stockholm (UC Stockholm) är placerat under Noa och har ansvar för människohandel som sakområde (Polismyndigheten 2021). I detta ingår bland annat att utveckla Polismyndighetens arbetsmetoder och att verka för att myndigheten hålls uppdaterad inom området människohandel. UC Stockholm ansvarar även för Polismyndighetens uppdrag att vara nationell rapportör i frågor som rör människohandel. Denna funktion samverkar med, och rapporterar till, flera internationella organ. Den analyserar också utbredningen av – och polisens arbete med – människohandel och rapporterar om detta till regeringen. Den nationella rapportören ger varje år ut en lägesrapport om människohandel för sexuella och andra ändamål. Rapporten innehåller bland annat avsnitt om brottsutvecklingen, analys och förslag på åtgärder och rapporter från polisregionerna om deras arbete mot människohandel.

Utöver UC Stockholm finns det på Noa en underrättelseenhet och en internationell enhet som arbetar mot människohandel. De utreder komplexa människohandelsärenden, och samverkar med och stödjer polisregionerna i deras arbete mot människohandel.

Polisregionernas organisation

Det operativa ansvaret för polisens arbete mot människohandel ligger på polisregionerna. I varje polisregion finns tre utpekade kontaktpersoner för människohandelsfrågor. Dessa ingår i ett nätverk som rapporterar till den nationella rapportören.

Formellt ska brottet köp av sexuell tjänst utredas på varje lokalpolisområde. Bilden som ges i intervjumaterialet är dock att det mesta av arbetet mot köp av sexuell tjänst i dag sker i så kallade människohandelsgrupper. Dessa grupper bedriver sin verksamhet på regionnivå, oftast inom sektioner inriktade mot grova brott. I Stockholm finns en hel människohandelssektion, med undergrupper inom bland annat spaning och utredning.

Det har funnits människohandelsgrupper i Stockholm, Syd och Väst i 15–20 år, medan grupperna i de övriga polisregionerna har funnits i cirka tre år.

Förutom människohandels- och sexköpsärenden arbetar grupperna ofta med andra straffbestämmelser, som koppleri och människoexploatering. De utbildar också både externa och interna aktörer inom sina ansvarsområden.

Tabell 2. Människohandelsgruppernas organisering utifrån polisregion.

Polisregion	Människohandelsgrupp?	Typ av människohandelsgrupp	Ansvarsområden
Stockholm	Ja (hel sektion)	Människohandelssektion med flera grupper som arbetar med spaning och utredning.	Alla former av människohandel, koppleri, köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling.
Väst	Ja	Spaningsgrupp. Utreder inte.	Alla former av människohandel och köp av sexuell tjänst.
Syd	Ja	Spaning och utredning.	Människohandel.
Öst	Nej	-	-
Mitt	Ja	Regional utredningsgrupp som har hand om internationell, grov organiserad brottslighet.	Internationell grov organiserad brottslighet, inklusive människohandel.
Bergslagen	Ja	Spaning och utredning.	Alla former av människohandel, köp av sexuell tjänst, människorov, koppleri, internationella tillgreppsbrott.
Nord	Nej	-	-

Flera intervjupersoner för fram att människohandelsgrupperna i deras polisregioner är underbemannade i förhållande till hur många de är planerade att vara. Om de exempelvis arbetar med ett par stora människohandelsärenden är i princip hela gruppen uppbunden under en lång tid. Då ligger arbetet mot köp av sexuell tjänst nere.

Det finns i intervjumaterialet en stor samstämmighet kring att lokalpolisområdena bör ta över en stor del av människohandelsgruppernas arbete mot köp av sexuell tjänst, och att sexköpsärendena ska skötas lokalt och rutinmässigt, ungefär på samma sätt som polisen arbetar mot trafikbrott. Detta medan människohandelsgrupperna riktar in sig mot den grövre bakomliggande brottsligheten. En sådan förskjutning har påbörjats i ett antal lokalpolisområden i landet, men långtifrån i alla.

Polisregionerna Öst och Nord saknar människohandelsgrupper. I Nord beskrivs de geografiska avstånden vara ett hinder för att bilda en regional

människohandelsgrupp.¹² Här ligger ansvaret för köp av sexuell tjänst på lokalpolisområdena, medan koppleri och människohandel hanteras på polisområdesnivå. Arbetet i Nord beskrivs som drivet av engagerade medarbetare och det finns exempel både på lokalpolisområden där polisen knappt arbetar mot sexköpsbrott, och orter med ett välstrukturerat och väl resurssatt arbete.

Även i polisregion Öst finns både goda och mindre goda exempel, enligt intervjumaterialet. En polisanställd menar dock att en människohandelsgrupp bättre hade kunnat hålla ihop arbetet mot sexköpsbrott och människohandel i polisregionen:

Som det är nu får man plocka ihop folk och det blir en stor frustration, för det kan bli personer som inte har arbetat med det innan. Det blir en process som det inte hade blivit om man haft en utpekad funktion.

Resurser och prioriteringar

För 15–20 år sedan var polisens arbete mot sexköpsbrott främst inriktat mot gatuprostitution samt knutet till storstäder och gränsövergångar. Sedan dess har det skett en samhällsutveckling med friare rörlighet, digitalisering och globalisering. Detta har, enligt intervjuade nyckelpersoner, bidragit till att sexköpsbrottsligheten troligen ökat – framför allt den del av brottsligheten som kan knytas till organiserad prostitutionsverksamhet med utländska säljare. Inom polisen har arbetet mot människohandel och sexköpsbrott också kontinuerligt prioriterats och fått mer resurser, vilket framför allt har fått märkbara följder de senaste fem åren. Människohandelsgrupper har bildats, Noa har genomfört utbildningsinsatser och fler personer än tidigare lagförs för sexköpsbrott.

Arbetet upplevs som alltför knutet till enskilda personer

I intervjumaterialet beskrivs det ökade fokuset på människohandel och prostitution inom polisen ha kommit både ”uppifrån” från politiskt håll och från polisledningen – och samtidigt ”nerifrån” genom engagerade medarbetare. På båda nivåerna beskrivs dock arbetet som just drivet av enskilda individers engagemang i stor utsträckning, även om det numera också finns strukturer som stödjer arbetet. Detta upplevs som ett problem –

---

¹² Även andra verksamheter som normalt ligger på polisregionnivå är decentraliserade i Nord på grund av de geografiska avstånden.

flera av intervjupersonerna skulle till exempel vilja att det blev tydligare att lokalpolisområdena ska arbeta mot sexköpsbrott.

Har sett tydligt många gånger att det finns eldsjälar som vill jobba med det här. De får ett motstånd för att cheferna inte tycker det. Sedan byts en polischef ut och så kommer det en ny som tycker detta är jätteviktigt och då helt plötsligt funkar arbetet. Det är otroligt personbundet, beror alldeles på vad du har för chefer [...] Men det ska inte styras av tyckande utan det ska finnas ett tydligt uppdrag uppifrån. Precis som att det ska göras insatser mot trafikbrott och narkotika så ska det göras insatser mot människohandel och prostitution. (Polisanställd)

Intresset och statusen för arbetet mot sexköpsbrott beskrivs generellt ha ökat inom polisorganisationen, särskilt bland unga poliser. Samtidigt bedömer flera intervjupersoner att människohandel och prostitution inte ses som grov brottslighet på samma sätt som exempelvis narkotikabrottslighet.

Alla de som jobbar aktivt mot narkotika, för det har vi hur många som helst och det är ett gissel i samhället. Det är ju också så att många som säljer sex och lägger ut sugardejtingannonser har ett missbruk, det blir ett dubbelt självskadebeteende på något sätt. Men om alla som spanar på ett knarktips var tionde gång tog en sexköpare så skulle svensk polis vara 400 procent bättre på tre månader. Och då är det inte alltid en resursfråga utan det är en kunskaps-, prioriterings- och kulturfråga. Men den är ju lite känslig. (Polisanställd)

Ovanligt att polisen arbetar kontinuerligt mot sexköpsbrott

Som nämnts ovan är arbetet mot sexköpsbrott ännu inte en självklar del av polisens linjeverksamhet på lokal nivå. Enligt intervjuer är variationen stor i landet – vissa lokalpolisområden arbetar inte alls, medan andra gör insatser några gånger per år och däremellan kan sexköpsbrottsligheten pågå mer eller mindre ostört. Flera intervjupersoner önskar att polisen kontinuerligt kunde spana och ingripa direkt när det kommer nya annonser på de största eskortsidorna. Detta särskilt eftersom det kan ligga människohandel bakom och personerna i eskortannonserna ofta bara är på samma plats under en begränsad tid. I mindre och mellanstora städer skulle det i teorin gå relativt lätt att beta av, eftersom eskortannonserna inte är särskilt många. Att det inte görs förklaras av en brist på personal och att andra verksamhetsområden än människohandel och prostitution prioriteras högre.

De som är utbildade i att arbeta mot denna brottslighet är ofta uppbokade och det är svårt att få loss dem. Men jag trycker på det här, [...] nu har vi ett stort underlag, de här tjejerna finns, de kan nog ha en hallick med sig. Då gäller det att agera på en gång, de här tjejerna stannar inte så länge. [...] Den här veckan har vi haft ett antal

annonser i vår stad, som vi bevakar och vi vet vilka som ligger bakom. Då blir det frustrerande när vi inte har resurser att jobba med det. (Polisanställd)

I intervjumaterialet finns dock exempel på platser där polisen lyckas ingripa mot i princip samtliga eskortannonser inom ett visst geografiskt område. I polisregion Bergslagen finns en människohandelsgrupp som följer flödet av eskortannonser och som mer eller mindre kontinuerligt följer upp dessa. I Umeå finns det på lokal nivå en engagerad polisanställd som tillsammans med socialtjänsten söker upp varje ny säljare på de internetforum de bevakar. Detta har fungerat både avskräckande och bidragit till ökat stöd och skydd (se vidare kapitel 8).

Arbetet ser olika ut i de tre storstadsregionerna

I Stockholm, Göteborg och Malmö finns det betydligt fler eskortannonser än i övriga delar av landet. Polisregionerna runt de tre storstäderna har organiserat sitt arbete mot människohandel och prostitution olika, och gör även något olika prioriteringar beroende på syfte och mål med arbetet.

Malmö i polisregion Syd

Människohandelsgruppen i Syd präglas av att de inte ser det som ett mål i sig att lagföra sexköpsbrottslingar. När de söker upp en säljare är det i syfte att försöka skapa en relation med personen, så att hen så småningom ska våga berätta om en eventuell utsatthet för människohandel. Gruppen anser sig inte ha resurser att ”beta av” eskortannonserna i Syd. Det finns önskemål om en renodlad prostitutionsgrupp som skulle kunna arbeta på detta sätt, men så ser inte organisationen ut i dag. I Syd har människohandelsgruppen nyligen börjat utbilda lokalpolisområdena.

Göteborg i polisregion Väst

Till skillnad från i Syd ser människohandelsgruppen i Väst att det kan vara ett mål i sig att lagföra sexköpare, då det fungerar avskräckande. Människohandelsgruppen har genomfört utbildningsinsatser i några av lokalpolisområdena, och dessa arbetar nu relativt självständigt mot sexköp. Dock arbetar gruppen inte själv mot flödet av eskortannonser, utan har ett temabaserat arbetssätt, där de under ett antal månader arbetar fokuserat utifrån någon av sina straffbestämmelser. Det kan till exempel handla om gatuprostitution, människoexploatering i form av tiggeri, eller köp av sexuell tjänst via eskortannonser. Resurserna i gruppen är då uppbundna kring spaning i dessa ärenden, och om temat inte är köp av sexuell tjänst arbetar de i princip inte operativt med detta.

Stockholm i polisregion Stockholm

I polisregion Stockholm är flödet av annonser på de stora eskortsidorna så stort att dagens polisresurs inte kan arbeta uppsökande gentemot samtliga annonsörer. Polisanställda som arbetar regelbundet mot köp av sexuell tjänst menar att det därför har utarbetats informella prioriteringsordningar; till exempel prioriteras eskortannonser där säljarna ser unga ut, där priserna är låga eller där det annonseras om väldigt korta möten. De två sistnämnda kan tyda på att det finns en organisation bakom säljaren.

Arbetet mot köp av sexuell tjänst i polisregion Stockholm kan sägas stå på tre ben: större insatser utförda av människohandelssektionen, lokalpolisområdenas arbete samt ett schemalagt, uppsökande arbete som utförs av en spaningsgrupp på människohandelssektionen.

Människohandelssektionens **större insatser** innebär att man under en veckas tid mobiliserar stora resurser för en viss brottstyp, exempelvis köp av sexuell tjänst eller människoexploatering. En annan vecka arbetar man sedan mot en annan brottstyp. **Lokalpolisområdenas arbete** mot köp av sexuell tjänst har ökat stort de senaste åren, enligt en intervjuperson med överblick över arbetet i polisregion Stockholm. Arbetet sker framför allt på insatsbasis, men det pågår även ett visst löpande arbete.

Människohandelssektionens spaningsgrupp schemalägger varje månad fyra arbetspass för att uttalat arbeta mot köp av sexuell tjänst. Gruppen arbetar uppsökande mot framför allt de största eskortsidorna. Ett av syftena med detta är att hitta och skapa en relation med offer för människohandel och koppleri. Ett annat är att i samverkan med socialtjänsten kunna erbjuda stöd och skydd till de personer som säljer sexuella handlingar. Slutligen ses det som ett mål i sig att lagföra sexköpare.

Polisregion Stockholm – liksom polisregion Väst – arbetar därmed i enlighet med det syfte som i förarbetena till sexköpslagen beskrivs som avskräckande och normbildande. Att lagföra många sexköpare anses avskräcka män från att köpa sex och visa att samhället inte accepterar sexköpsbrott. Genom att arbeta mot efterfrågan menar man också att människohandeln motarbetas.

Samtidigt arbetar polisen i alla de tre storstäderna uttalat direkt mot den bakomliggande organiserade brottsligheten, vilket är ett annat av sexköpslagens huvudsyften. Här är det Stockholm och Syd som har det kanske mest kontinuerliga arbetet. Det tredje syftet med lagen, att skapa

förutsättningar för skydd och stöd åt utsatta säljare, är något som alla tre polisregioner samverkar med socialtjänsten kring, åtminstone när det gäller säljare knutna till eskortsidor (se vidare kapitel 8).

Bakomliggande brottslighet tas inte alltid om hand

När Brå i intervjuer frågade polisanställda vilket det främsta syftet med deras eget arbete var – att arbeta avskräckande och lagföra många sexköpare, eller att rikta in sig direkt mot den bakomliggande brottsligheten – hade de flesta svårt att välja och svarade ”både och”.

Det är en väldigt bra parallell med narkotikabrott liksom. Vi ska fånga de "stora tjuvarna" [...] men det betyder ju inte att vi inte ska jobba mot gatumissbruket, både av förebyggande skäl för att få in på vårdinstanser och jobba mot unga för att fånga upp tidigt. Och det är också på det sättet vi kan få mer information för att komma åt de stora, fula fiskarna. [...] För om vi inte jobbar mot sexköpen så lämnar vi ju öppen mark, plus att det har visat sig i vår region att när vi har gjort insatser mot sexköp så minskar efterfrågan. Det är en jättebra förebyggande åtgärd att lagföra sexköpare och gå ut i media. (Polisanställd)

Intervjupersonerna är överens om att polisen alltid bör söka efter tecken på bakomliggande brottslighet, även när syftet är att lagföra många sexköpare. Detta görs också oftast, men det finns exempel på när ett – uttalat eller underförstått – motstånd mot att starta ärenden om framför allt koppleri har förekommit. Detta motstånd kan ligga hos chefer och bland personal i utredningsgrupper med ansträngda resurser, eftersom kopplerier kan kräva mycket resurser att utreda.

IP: Jag känner till flera ärenden där man blivit belagd med ett gripandeförbud, och det är intressant för det säger ju inte rättegångsbalken.

I: Vem tar det beslutet?

IP: Chefer, man uppmanar, man förbjuder yttre personal att gripa hallickar på grund av att man inte anser sig mäkta med utredningen. Det resonemanget skulle ingen köpt om det gällde andra grova brott. På flera ställen runt om i landet har man hamnat i situationer där man tvingats titta åt andra hållet, och det är en stor utmaning för polisen.

I: Men väljer man ändå att gå mot sexköpen, eller gör det att man struntar i dem också?

IP: Sexköpen kör man på i vilket fall, eftersom det är lätta utredningar som kan göras klart på plats. Antingen låtsas man som att hallicken inte är där eller så backar man undan och skriver ett tips.

På verksamhetsorter som i citatet ovan har polisen arbetat i syfte att avskräcka genom att lagföra många sexköpare och gå ut med det i medierna, enligt intervjupersonen ovan. Hen är en polisanställd med inblick i flera polisregioners arbete mot sexköpsbrott. Hur ofta polisen undviker att anmäla misstänkta fall av koppleri är dock svårt att bedöma. Ytterligare två intervju personer säger att det förekommer i deras polisregioner.

Utbildning och kompetens

Mellan 2009 och 2021 var det polisens nationella rapportör i frågor som rör människohandel som ansvarade för den interna utbildningen inom området människohandel och prostitution (Polismyndigheten 2021). Rapportören kravställde, tog fram och genomförde utbildningar. Främst kan nämnas en interaktiv utbildning om människohandel på polisens intranät, vars syfte var att ge grundläggande kunskaper om hur människohandelsbrott upptäcks och utreds. Det fanns även en fördjupande vidareutbildning som anordnades ett par gånger per år, och som ungefär 250 anställda inom polisen har gått. Från och med år 2022 kommer utbildningar inom området att anordnas av polisens HR-avdelning, med den nationella rapportören som kravställare. Dessa utbildningar blir digitala. Utöver polisens egna utbildningar erbjuder en rad andra myndigheter och organisationer utbildningar och stödmaterial som kan vara till nytta för polisen.¹³

Stor utbildningsinsats från Noa de senaste åren

Flera intervju personer menar att den internutbildning som har haft kanske störst betydelse och nått flest medarbetare är de insatsveckor som anordnades av Noa mellan 2016–2021 (Polismyndigheten 2021). Varje år genomfördes en handfull sådana insatsveckor i olika polisregioner, ofta med grupper bestående av områdes- eller ingripandepoliser. Först hölls en dags utbildning om aktuell lagstiftning samt om den arbetsmetod som i dag dominerar polisens arbete mot köp av sexuell tjänst (se vidare kapitel 4). Därefter ägnades insatsveckorna åt operativt arbete mot sexköpsbrott utifrån utbildningen. Intervjumaterialet ger en bild av att insatsveckorna har gjort att långt fler poliser än tidigare har fått kunskap om hur man arbetar mot köp av sexuell tjänst. Samtidigt saknar majoriteten av poliserna i Sverige fortfarande kunskaper om hur man arbetar mot sexköpsbrott. Det skapar

---

¹³ Exempelvis Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten, Nationellt metodstödsteam för prostitution och människohandel (NMT) och European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL).

problem eftersom det är svårt att upptäcka sexköpsbrott utan att ha fått särskild utbildning. Enligt en intervju med den nationella rapportören tas sexköpsbrott upp på några av grundutbildningarna till polis, men inte på alla. Det är något som rapportören håller på att se över.

Framtidens utmaning: att ”hålla i” arbetet

Utbildningen med insatsveckor har, som framgår ovan, nu avslutats. Enligt intervjuer bedömde Noa att syftet med veckorna var uppnått – arbetet mot människohandel och sexköpsbrott ”stod på egna ben” och hade fått genomslag i kriminalstatistiken. En av utbildarna menar dock att det var lite olyckligt att insatsveckorna upphörde:

Jag vet ju omsättningen ute i våra regioner, alltså normalt sett så är man på en arbetsplats i bara några år, de här eldsjälarna som vi har tränat upp, ja om de tränar upp nya som de kan lämna över facklan till då kommer arbetet funka, gör de inte det då kommer arbetet dö ut inom några år. (Polisanställd)

Även andra intervjupersoner betonar vikten av att nu prioritera arbetet mot människohandel och sexköpsbrott, och att ”hålla i” det engagemang som väcktes i och med insatsveckorna.

Insatsveckorna blev en jätteboost. [...] Men vi kan inte förlita oss på att [en utbildare] kommer en vecka vartannat år, vi måste ju själva prioritera och lägga tid på insatser och bibehålla den kompetens hen har överfört. (Polisanställd)

I tre av polisregionerna har människohandelsgrupperna startat liknande utbildningar som den som beskrivs ovan, med teori och praktiskt arbete. Syftet är att få lokalpolisområdena att arbeta mer med köp av sexuell tjänst. Utbildningsinsatserna har kommit olika långt på olika håll i landet.

Åklagarnas organisation

Renodlade sexköpsbrott handläggs på Åklagarmyndighetens allmänna åklagarkammare utifrån var i landet brotten begåtts och utretts. Det finns också fyra nationella åklagarkammare, varav Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (RIO) är av särskild relevans för sexköpsbrott. På RIO utreds bland annat människohandelsbrott och vissa fall av grova kopplerier.

Sexköpsbrott får polisiär förundersökningsledare

Sexköpsbrott hanteras som ett mängdbrott¹⁴, vilket innebär att det i regel är polisen som är förundersökningsledare (ÅFS 2005:9). När polisen avslutat utredningen redovisas ärendet till åklagaren, som går igenom förundersökningsprotokollet, gör eventuella kompletteringar och fattar beslut i åtalsfrågan. Några av dessa arbetsmoment kan också genomföras av annan personal inom Åklagarmyndigheten (Riksrevisionen 2010). Det gör att det varierar i vilken utsträckning åklagaren är insatt i utredningen vid en eventuell huvudförhandling.

Som en intervjuad åklagare uttrycker det är åklagarna alltså i stor utsträckning styrda av vad polisen ”matar” dem med. En åklagare kan dock ta över förundersökningsledningen om hen bedömer att det finns anledning att utreda sexköpsbrottet vidare. Åklagaren kan också leda förundersökningen direkt från start om sexköpsbrottet är samordnat i åklagarled med andra, större ärenden, till exempel koppleri. I Brås ärendestudie och intervjumaterial framgår ingen tydlig praxis för när åklagaren vid samordnade ärenden väljer att leda förundersökningen även för de enskilda sexköpsbrotten.

Polisanställda önskar specialiståklagare vid koppleribrott

När det gäller grövre brott, såsom koppleri, är polisen ofta förundersökningsledare under spaningsskedet. När sedan någon skäligen kan misstänkas för brottet tar i stället åklagaren över förundersökningsledningen. Koppleribrott hanteras i regel på de allmänna kamrarna.

Utifrån Brås insamlade material är det inte möjligt att ge en heltäckande bild av hur arbetet gällande koppleri är organiserat på de allmänna kamrarna. Varje kammare är fri att själva besluta om den interna organisationen och arbetsordningen, vilket innebär att det inte finns några särskilda riktlinjer för hur och av vem kopplerier ska hanteras. Två intervjuade åklagare som arbetar på allmänna kammare beskriver att koppleribrotten på deras kamrar i regel lottas på specifika åklagare som arbetar med relations- och sexualbrott och som har erfarenhet av brottstypen. Utifrån intervjumaterialet framgår dock att man från polisens sida ser ett behov av fler specialiståklagare för just koppleribrott. Så här uttrycker sig en polisanställd:

---

¹⁴ Mängdbrott är brott av enklare beskaffenhet men som är vanligt förekommande och drabbar många. Andra exempel på mängdbrott är stöld, snatteri, misshandel och skadegörelse.

Vi har ju alltid efterlyst specialiståklagare på det här brottsområdet och det har vi ju fått vad gäller människohandel. Jag skulle vilja se specialiståklagare redan på kopplerinivå, helt klart. Man märker att det är lite lotteri [...] Åklagarens roll är ju oerhört viktig, jag har haft ärenden som har gått fullständigt åt skogen på grund av att vi hade en åklagare som inte kunde någonting.

4. Det operativa arbetet och rättsväsendets hantering

I det här kapitlet beskrivs processen när det gäller rättsväsendets arbete mot köp av sexuell tjänst – från det att polisen får kännedom om ett misstänkt köp av sexuell tjänst tills att en påföljd för sexköpsbrott beslutas. Kapitlet inleds med en beskrivning av hur polisen arbetar för att få kännedom om och utreda sexköpsbrott, främst med utgångspunkt i ärendestudien med 292 studerade ärenden och i intervjumaterialet. Därefter redovisas de studerade ärendenas väg genom rättskedjan, det vill säga vilka ärenden som läggs ner respektive går vidare och vilka påföljder som så småningom beslutas.

Köp av sexuell tjänst är ett spaningsbrott

Av såväl intervjuer som av ärendestudien framgår att köp av sexuell tjänst är ett så kallat spaningsbrott eller egeninitierat brott. Det innebär att polisen i första hand får kännedom om brott genom att polisen själv aktivt söker upp brottet, inte genom att någon anmäler att ett brott har skett.

Det händer dock att säljare av sexuella handlingar eller allmänheten kontaktar polisen. Även vid tips krävs det i regel dock att polisen har avsatta resurser för att spana och själva arbeta upp ett ärende innan det går att ingripa och upprätta en anmälan.

I Brås ärendestudie är det ungefär två tredjedelar av ärendena som initierats av polisen, dessa ärenden kan i sin tur delas in i att kännedom uppstått genom polisens uppsökande arbete (en tredjedel) och genom så kallad bakspårning (en tredjedel). Därutöver har en tredjedel kommit till polisens kännedom på annat sätt, antingen genom att någon har anmält eller tipsat polisen om brott.

I och med att en så stor andel av de anmälda brotten kommer till polisens kännedom genom polisens egeninitierade arbete för att upptäcka brott, är de typer av sexköpsbrott och arenor som återfinns bland de anmälda ärendena till stor del en konsekvens av polisens arbete och inriktningen på arbetet.

Polisen arbetar uppsökande mot eskortsidor

I intervju- och observationsmaterialet råder stor enighet om att det vanligaste sättet för ett sexköpsbrott att uppdagas är att polisen arbetar uppsökande mot så kallade eskortsidor för att identifiera personer som säljer sexuella tjänster. Enligt ärendestudien är det dock inte fullt så dominerande som intervjuer och observationer framhåller. Som framgår ovan har polisen fått kännedom om brott genom vad Brå i kodningen tolkat som polisens uppsökande arbete i ungefär en tredjedel av ärendena.

Hur det uppsökande arbetet bedrivs framstår dock på samma sätt i såväl intervjuer som i ärendestudien. Utifrån uppgifterna i annonsen på eskortsidan tar polisen kontakt med säljaren och identifierar den plats där hon befinner sig och tar emot köpare. Därefter spanar polisen mot platsen för att identifiera personer som besöker den aktuella lägenheten eller rummet och som kan antas vara sexköpare. När det är möjligt lyssnar polisen även utanför dörren efter ljud som kan knytas till sexuella aktiviteter. När köparen sedan kommer ut grips han misstänkt för köp av sexuell tjänst.

Inför förhöret görs ofta även en kontroll av den misstänkte köparens telefon för att söka efter bland annat webbhistorik, samtalshistorik, sms och liknande som kan stärka bilden av att den misstänkte köparen har besökt kvinnan i syfte att köpa sexuella handlingar. I de ärenden som initierats och utretts enligt den här arbetsmetoden har polisen utfört och dokumenterat den här typen av utredningsåtgärder i 92 procent av ärendena och i 88 procent av dem har polisen dokumenterat att man hittat skriftlig digital bevisning.

I 98 procent av de ärenden som initierats och utretts genom metoden har det hållits förhör med misstänkte köparen. Förhören med den misstänkte följer en standardiserad mall där den misstänkte vid erkännande får frågor om bland annat hur han kom i kontakt med säljaren, hur länge han varit där, vad han betalat och vilken typ av sexuella handlingar som förekommit. När den misstänkte förnekar läggs fokus på den misstänktes bortförklaringar.

Förhör med säljaren har hållits i 89 procent av de ärenden där polisen arbetat enligt metoden. Av vad som går att utläsa i förundersökningsmaterialet är förhören i regel väldigt korta och har fokus på bevisning som stödjer misstanken om brott.¹⁵ Säljaren ombeds svara på om

---

¹⁵ Förhören med säljaren hålls i de allra flesta fall som vittnesförhör, se kapitel 9 för ett resonemang om säljarens roll i rättsprocessen.

personen i fråga har köpt sexuella handlingar av henne, hur länge han var där, vilken typ av handlingar det var samt hur mycket och på vilket sätt han betalade. Av såväl intervjuer som observationer framgår dock att polisen även ställer frågor till säljaren om hennes situation, hur hon mår och, när så är relevant, hur länge hon har varit i Sverige samt om hon arbetar ensam. Det senare med syfte att upptäcka eventuella misstänkta koppleri- eller människohandelsfall. Beroende på hur polisen har valt att jobba kan förhöret med säljaren antingen hållas i samband med gripandet av den misstänkte köparen eller senare efter att flera köpare gripits i anslutning till samma adress.

Enligt intervjuer och observationer förekommer det ofta att socialtjänsten finns med när polisen arbetar uppsökande mot sexköp (se vidare kapitel 8).¹⁶

Arbets sättet fungerar bäst på vissa arenor

Av intervjuer och observationer framstår det som att det beskrivna arbets sättet fungerar bäst när polisen styr sin spaning mot eskortsidor där det går snabbt att identifiera en plats där det potentiellt förekommer sexköpsbrott relativt frekvent. I stor utsträckning handlar det om webbplatser där det finns en viss typ av säljare, ofta utländska säljare med annonser upplagda under en kortare tid. Det är också på dessa eskortsidor polisen bedömer att det är störst risk att människohandelsoffer finns.

Internetarenor där fler säljare med fast förankring i Sverige befinner sig är mer svårarbetade eftersom det sällan går att identifiera en adress redan samma dag och man måste räkna med ganska omfattande spaning innan en köpare kan gripas. I vissa fall krävs egna konton och inloggning för att kunna ta del av säljares annonser.

Att polisen i första hand identifierar utländska kvinnliga säljare framgår tydligt av ärendestudien. I 96 procent av de ärenden som kommit till polisens kännedom i det uppsökande arbetet är säljaren från ett land utanför Norden¹⁷ och samtliga är kvinnor. En slutsats av detta blir att variationen av olika sexköpsbrott, vad gäller arenor och inblandade personer, sannolikt är betydligt större i den faktiska brottsligheten än vad den är i de ärenden som hanteras inom rättsväsendet.

---

¹⁶ Huruvida socialtjänsten medverkat i det uppsökande arbetet har oftast inte gått att utläsa från ärendematerialet.

¹⁷ Motsvarande andel för övriga typer av ärenden varierar mellan 19 % och 67 %.

Offer för människohandel har rätt till tillfälligt uppehållstillstånd

Att en stor andel av de säljare av sexuella handlingar som påträffas i samband med polisens uppsökande arbete inte är fast boende i Sverige aktualiserar även frågan om inre gränskontroll. Vid två av Brås observationer har gränspolisen deltagit i arbetet tillsammans med övriga poliser och i samtal med gränspoliser framgår rutiner och arbetssätt där personer i prostitution, som inte har laglig rätt att befinna sig i Sverige, sätts i förvar för att avvisas. Att det sker beskrivs även i intervjuer med socialtjänsten. Samtidigt uttrycker såväl gränspoliser som övriga polisanställda och socialtjänst att man bör vara väldigt restriktiv med att avvisa personer i prostitution eftersom de kan vara offer för människohandel och då ofta är beroende av en kriminell organisation.

Om man bedömer att en person kan vara offer för människohandel har Sverige enligt 2011 års EU-människohandelsdirektiv och 2005 års europeiska människohandelskonvention en skyldighet att erbjuda stöd och ett tillfälligt uppehållstillstånd på 30 dagar. Under denna tid ska personer utsatta för människohandel få betänketid och kunna fatta sitt beslut om att medverka i rättsprocessen eller ej under lugna former, utan risk för utvisning, och med det stöd de behöver. De som sedan väljer att medverka kan med stöd av 5 kap. 15 § Utlänningslagen beviljas ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader för att medverka i en brottsutredning. Ansökan om både betänketid och tidsbegränsat uppehållstillstånd görs av förundersökningsledaren.¹⁸

Variierande inställningar till när ingripandet bör ske

Av intervjuer framgår att det uppsökande arbetet i stor utsträckning genomförs enligt den insatsbaserade utbildning Noa genomfört i samtliga regioner. Det finns dock vissa variationer mellan polisregionerna.

I de delar av Sverige där polisen arbetar enligt arbetssättet *Snabbare lagföring* tillämpas det ofta på den här typen av sexköpsärenden. Snabbare lagföring är ett arbetssätt som syftar till att korta handläggningstiderna för de allra enklaste mängdbrottsutredningarna genom att göra så mycket som möjligt av

---

¹⁸ Regeringen har vid tiden för denna rapport publicering lagt fram en proposition med förslag om att även socialnämnden ska kunna ansöka om tillfälligt uppehållstillstånd för 30 dagars betänketid för personer som är offer för människohandel eller människoexploatering (prop.2021/22:224). Det skulle i sin tur innebära att ett potentiellt offer för människohandel ges möjlighet till 30 dagars betänketid även om det ännu inte inletts en förundersökning och tillsatts en förundersökningsledare. Lagändringen föreslås träda i kraft 2 juli 2022.

utredningen direkt på plats i samband med ingripandet. Om alla utredningsåtgärder kan göras färdiga slutunderrättas den misstänkte innan denne släpps fri och kan lämna platsen.¹⁹

En annan variation mellan polisregionerna samt mellan enskilda medarbetare inom polisen är hur man ser på det rätta tillfället för polisen att göra sitt ingripande, efter fullbordat brott eller redan i försöksstadiet. Både i intervjuer och i samband med observationer problematiseras ett arbets sätt där polisen låter sexköpsbrott pågå mot människor som ofta är i en väldigt utsatt situation och där frivilligheten bakom är tveksam. En polisanställd uttrycker sitt synsätt så här:

Har vi en insats där vi lagför 40 köpare så är det på ett sätt en framgång, men det innebär också att vi 40 gånger har stått och väntat på att ett betalt övergrepp ska bli fullbordat.

Andra intervjupersoner inom polisen ser i stället fördelar med att ingripa först efter fullbordat sexköpsbrott. Vid fullbordade brott är bevisläget oftast bättre och genom att fortsätta spana mot samma plats kan flera sexköpare gripas. Några intervjupersoner resonerar om att ingripanden redan i försöksstadiet försämrar förutsättningarna för att arbeta förtroendeskapande och långsiktigt gentemot utsatta personer i prostitution. Man menar att om polisen ingriper på försöksstadiet skulle säljarna uppleva det som polisens fel att de går miste om sina pengar. Att kvinnorna känner förtroende för de svenska myndigheterna är grunden för att de ska vilja ta emot den hjälp och det stöd som erbjuds, samt för att de ska vilja medverka i en eventuell utredning och rättegång mot kopplare och människohandlare. Att avvakta med ingripanden och låta sexköp pågå är också en metod i arbetet med människohandels- och koppleriärenden, där det kan finnas behov av att säkra bevis för det grövre brottet och inte röja pågående spaning och utredning.

Även de intervjupersoner som ser risker med att som regel ingripa mot sexköpsbrott redan i försöksstadiet menar dock att polisen alltid ska ingripa direkt och förhindra brott när det finns misstanke om att en säljare är

---

¹⁹ I ärendestudien ingår endast brott anmälda under 2019 och då tillämpades Snabbare lagföring endast i norra Stockholm. Arbets sättet med Snabbare lagföring har således inte haft annat än helt marginell påverkan på hur polisen arbetat med ärendena i ärendestudien.

minderårig, har en funktionsnedsättning eller om någonting tyder på andra försvårande omständigheter.²⁰

Sexköpsbrott uppdragas även genom bakspårning

I 30 procent av ärendena i ärendestudien har polisen fått kännedom om sexköpsbrott och upprättat en anmälan genom så kallad bakspårning. Med bakspårning avses att det under utredningen av ett ärende har framkommit uppgifter som kunnat användas för att identifiera ytterligare brott. En del av dessa ärenden är bakspårade utifrån köparen, i typfallet har polisen i samband med en utredning fått tillgång till uppgifter i köparens telefon. Utifrån uppgifterna har ett eller flera sexköpsbrott kunnat identifieras och i många fall även den aktuella säljaren.

Det är också vanligt att bakspårningen har gjorts från andra hållet, det vill säga att det funnits uppgifter i en säljares eller kopplares telefon som har kunnat användas för att identifiera personer misstänkta för köp av sexuell tjänst. En relativt stor andel av dessa är knutna till koppleri- eller människohandelsutredningar där åtgärder gjorts för att identifiera misstänkta köpare. Det finns även ärenden med anmälda sexköpsbrott där bakspårningen inte gjorts direkt från någon av parternas telefoner eller liknande utan där det framkommer olika former av bevisning i samband med spanings- och utredningsåtgärder vid människohandels- och koppleriutredningar.

De centrala utredningsåtgärder som görs i bakspårade ärenden är att identifiera den andra parten. Ibland finns det ett telefonnummer eller någon annan information som efter utredningsåtgärder kan knytas till en person. När kommunikationen skett via en anonym kommunikationstjänst krävs det i regel mer analys av innehållet och eventuellt samarbete med leverantören av kommunikationstjänsten för att kunna identifiera en kontoinnehavare.

En tredjedel av ärendena har inte initierats av polis

Ovan framgår att ungefär en tredjedel av ärendena i studien kom till polisens kännedom genom att någon annan uppmärksammat polisen på att brottslighet förekommer. I ungefär hälften av dessa är det säljaren som kontaktat polisen, antingen på grund av att någonting hänt i samband med

---

²⁰ Att det är olämpligt att avvakta med ingripande när till exempel unga riskerar att skadas framgår även av Åklagarmyndighetens RättsPM 2018:1 om interimistisk passivitet (Åklagarmyndigheten 2018).

sexköpsbrottet eller att säljaren pratar med polisen i något annat sammanhang. Bland dessa ärenden förekommer också försöksbrott där den misstänkte köparen erbjudit ersättning för sex till en person som inte befinner sig i prostitution och inte har för avsikt att acceptera ett sådant erbjudande. I materialet förekommer totalt 25 ärenden (ca 9 % av alla ärenden) som är så kallade *orimliga försök*. Det är sannolikt att det finns fler anmälda brott med den här typen av händelser och att de då har rubricerats som sexuella ofredanden i stället för försök till köp av sexuell tjänst. Ärenden med anmälda sexuella ofredanden finns inte med i det analyserade materialet.

I övrigt har uppgifter inkommit från allmänheten. Här ingår till exempel tips från grannar till en lägenhet eller en massagesalong där det förekommer sexköpsbrott samt hotellpersonal som uppmärksammat misstänkta sexköpsbrott på hotellet. Vid observationer av polisens operativa verksamhet har det framgått att tips från hotell kan kombineras med metoden från det uppsökande arbetssättet. Hotellpersonalen har i de här fallen varit väldigt tillmötesgående gentemot polisen och bistått med till exempel nycklar, rum att spana från, tillgång till kameror och så vidare.

Svårt att arbeta mot enskilda sexköp på massagesalonger

I ärendestudien är det endast ett fåtal ärenden där sexköpsbrottet ägt rum på en massagesalong (6 ärenden, 2 %). Av intervjuer och observationer framkommer dock en bild av att det sker en del arbete inom polisen och Åklagarmyndigheten mot otillåten verksamhet på massagesalonger, men att arbetet främst är inriktat mot att störa olaglig verksamhet och ingripa mot grövre brottslighet som koppleri, människoexploatering och människohandel. Att polisen inte arbetar uppsökande mot de enskilda sexköpen på massagesalonger på motsvarande sätt som mot eskortsidor menar intervjupersoner inom polisen och Åklagarmyndigheten beror på bevissvårigheter. I och med att salongerna även förmedlar tjänster som är lagliga att köpa är det svårt att motbevisa en misstänkt köpare som hävdar att han endast besökt salongen för att få massage. I samband med utredningar av grova brott i anslutning till massagesalonger får dock polisen ofta, genom hemliga tvångsmedel, spaning eller bakspårning av beslagtaget material, kännedom även om enskilda sexköpsbrott.

Ärendenas väg genom rättskedjan

Köp av sexuell tjänst är en brottstyp med relativt sett hög personupplklaringsprocent.²¹ År 2020 var personupplklaringsprocenten 55 procent, vilket kan jämföras med till exempel 47 procent för eget bruk av narkotika och 11 procent för misshandel samma år. Även i Brås ärendestudie framkommer att en stor andel av ärendena klaras upp.

Tabell 3. Beslut i respektive steg i rättskedjan. Andelar (%) baserade på samtliga ärenden i materialet oavsett om beslut varit aktuellt i respektive steg (n=292).

Beslut polisen (n=292)		Beslut åklagare ²² (n=292)		Beslut domstol (=292)	
		Ej relevant för åklagarbeslut	42 % ²³	Ej relevant för beslut i domstol	77 %
Redovisat till åklagare	58 %	Åtal	23 %	Döms	16 %
Ärendet nedlagt	30 %	Strafföreläggande ²⁴	26 %	Frikänns	1 %
FU inledd ej	6 %	Åtalsunderlåtelse ²⁵	2 %	Avskrivet	0,3 %
		Ej åtal	6 %		
Öppet hos polisen eller oklar status	6 %	Öppet hos åklagare eller oklar status	4 %	Ej avgjort eller oklar status	4 %
	100 %		100 %		100 %

Tabell 3 visar att polisen kunde fullfölja utredningen och redovisa till åklagare i 58 procent av ärendena. I 30 procent av ärendena har utredningen lagts ner, i sex procent har ingen förundersökning inletts och i sex procent saknas uppgift. Av samtliga ärenden med anmälda sexköpsbrott har åklagare fattat beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse i 51 procent av

²¹ Med personupplklaringsprocent avses andelen av handlagda brott där ett lagföringsbeslut fattats om minst en person misstänkt för brottet.

²² Beslut om lagföring för åtminstone något av sexköpsbrotten i ett ärende. Ett ärende kan innehålla flera brott med olika lagföringsbeslut, men för att vi här ska kunna använda ärendet som analysenhet har en sammanvägning gjorts av brotten i ärendet enligt principen att det strängaste beslutet fått styra.

²³ Detta motsvarar de ärenden som inte redovisats till åklagare och det därför inte är aktuellt med beslut av åklagare. De har antingen lagts ner i tidigare led eller så har någon förundersökning inte inletts eller så är ärendet öppet eller har oklar status hos polisen.

²⁴ Förenklat kan sägas att förutsättningar för strafföreläggande finns när den misstänkte erkänner brott och det finns tydlig praxis gällande påföljd som begränsas till böter eller villkorlig dom. Det innebär att ärendet inte avgörs vid en rättegång.

²⁵ Åtalsunderlåtelse fungerar som en lagföring och antecknas i belastningsregistret med medför ingen påföljd.

fallen. Och i drygt 17 procent av alla ärenden finns det ett avgörande i domstol med en fällande dom i samtliga fall utom tre.

Ärenden från det uppsökande arbetet färdigställs ofta

I tabell 4 framgår andelen ärenden som redovisats till åklagare uppdelat på olika typer av ärenden. Bland de ärenden där polisen fått kännedom om brott genom sitt uppsökande arbete har 90 procent av ärendena redovisats till åklagare, endast tio procent av dessa ärenden har lagts ner eller skrivits av direkt. Av de ärenden som inte initierats av polisen, utan genom att någon annan kontaktat polisen för att anmäla eller tipsa om brott, är andelen nedlagda eller direktavskrivna ärenden högre. Här är det endast 29 procent som redovisats till åklagare. Om man ser till samtliga ärenden som lagts ner eller skrivits av är 55 procent ärenden som inte initierats av polisen och endast sju procent ärenden som uppdragats genom polisens uppsökande arbete.

Skillnader framkommer även mellan fullbordade brott och försöksbrott. Bland ärenden med fullbordade brott har 65 procent redovisats, vilket kan jämföras med 39 procent av ärendena med vanliga försök och 12 procent av de orimliga försöken. Det innebär att av de orimliga försöken har 88 procent lagts ner eller skrivits av. Om man ser till andelen av samtliga nedlagda ärenden så står de orimliga försöken för 20 procent.

Tabell 4. Antal och andel ärenden uppdelat på hur brott uppdragats och typ av sexköpsbrott, samt andelen ärenden inom respektive kategori som redovisats till åklagare.

Hur brott uppdragats/typ av sexköpsbrott	Antal	Andel av samtliga ärenden	Andel redovisade till åklagare
Upptäckt genom uppsökande arbete	94	32 %	90 %
Upptäckt genom bakspårning	87	30 %	58 %
Inte polisinitierat	101	35 %	29 %
Fullbordat sexköpsbrott	240	82 %	65 %
Vanliga försök	23	8 %	39 %
Orimliga försök	25	9 %	12 %

Variationerna i andelen redovisade respektive nedlagda ärenden mellan olika typer av ärenden beror sannolikt på att förutsättningarna att säkra bevis skiljer sig åt. Förutsättningarna är allra bäst i ärenden som uppdragats genom det uppsökande arbetet. Vid ingripanden i samband med polisens

uppsökande verksamhet kan polisen ofta identifiera både en säljare och en misstänkt köpare. I flera ärenden har polisen även kunnat observera ljud som associerats till sexuell aktivitet. Andelen gärningsmän som erkänner är också stor i den här typen av ärenden.²⁶ När ingripandet och misstankeförhöret görs i direkt anslutning till brottet kan polisen därutöver ofta säkra bevisning från den misstänktes mobiltelefon.

I tabell 5 redovisas andelen ärenden med olika utredningsåtgärder och bevisning samt andelen av ärendena med respektive utredningsåtgärd eller bevisning som redovisats till åklagare. Av de ärenden där det finns en misstänkt person som erkänt brott har 96 procent redovisats till åklagare och när det finns dokumentation om att polisen gjort egna observationer som stödjer att sexköp har genomförts har 89 procent redovisats. Av samtliga ärenden där det finns bevisning som stödjer ekonomiska transaktioner har 83 procent redovisats till åklagare och där det finns skriftlig bevisning från mobiltelefoner som visar på brott har 77 procent redovisats.

Tabell 5. Antal och andel ärenden uppdelat på ärendets egenskap vad gäller utredning och bevisning samt andel ärenden inom respektive kategori som redovisats till åklagare (n=296).

Ärendets egenskap vad gäller utredning och bevisning	Antal	Andel av samtliga ärenden	Andel av dessa som redovisats till åklagare
Förhör med misstänkt	205	70 %	82 %
Misstänkt erkänt brott	134	46 %	96 %
Misstänkt förnekad brott	69	24 %	55 %
Identifierad säljare	268	92 %	62 %
Ingen identifierad säljare	24	8 %	8 %
Förhör med säljare	191	65 %	71 %
Inget förhör med säljare	81	28 %	38 %
Skriftlig bevisning från telefon eller dator	154	53 %	77 %
Ingen skriftlig bevisning från telefon eller dator	124	42 %	40 %
Observationer av polis	109	37 %	89 %
Inga observationer av polis	171	59 %	42 %
Bevisning av ekonomiska transaktioner	83	28 %	83 %
Ingen bevisning av ekonomiska transaktioner	197	67 %	50 %

²⁶ I ärenden där polisen fått kännedom om brott genom uppsökande arbete och det hållits förhör med en misstänkt gärningsman har den misstänkte erkänt i 76 % av fallen, motsvarande andel för bakspårade ärenden är 66 % och inte polisinitierade ärenden 46 %.

Lägst andel redovisade ärenden, och därmed högst andel nedlagda, direktavskrivna eller öppna ärenden, finns bland de där polisen inte har en identifierad säljare eller av andra anledningar inte kunnat hålla förhör med säljaren. Endast åtta respektive 38 procent av dessa ärenden har redovisats. Även bland de ärenden där det saknas skriftlig bevisning, där det inte finns bevisning av ekonomiska transaktioner och polisen inte gjort några egna observationer är andelarna redovisade ärenden relativt låga.

Jämfört med ärenden från den uppsökande verksamheten är förutsättningarna sämre för de ärenden som bakspårats. Men det finns samtidigt goda möjligheter att säkra skriftlig bevisning eftersom ärendet i regel uppdagats genom att det finns skriftlig kommunikation som tyder på sexköpsbrott. Däremot är andelen förhör lägre i dessa ärenden jämfört med de ärenden som uppdagats genom polisens uppsökande arbete. I intervjuerna framkommer även att polis och åklagare vid bakspårning ofta behöver prioritera mellan anmälda ärenden. Vid exempelvis en telefонтömning kan det uppdagas ett stort antal misstänkta brott och i en prioritering väljer polisen att gå vidare med de ärenden där sannolikheten är störst att nå hela vägen eller de ärenden som behövs för att styrka grövre brott som koppleri eller människohandel.

Att de ärenden som initierats av någon annan än polisen är de som i lägst uträkning redovisats till åklagare är utifrån redovisningen ovan inte förvånande. I och med att polisen inte spanat och observerat någon misstänkt gärningsperson, och inte heller identifierat ärendet genom skriftligt material, finns det sämre förutsättningar för en framgångsrik utredning. Av ärendestudien framgår bland annat att andelen ärenden där polisen identifierat en misstänkt gärningsperson är lägre när polisen fått kännedom om brott från andra än vad det är i de egeninitierade ärendena (81 % jämfört med 98 % för de egeninitierade ärendena).

Ärenden från det uppsökande arbetet går även snabbast att utreda

Tiden mellan anmält brott och att en förundersökning färdigställts för att redovisas till åklagare är i genomsnitt elva veckor. För de nedlagda ärendena är den genomsnittliga tiden mellan anmälan och nedläggningsbeslut 16 veckor. Snabbast är de ärenden där brott uppdagats genom polisens uppsökande arbete, två veckor från anmälan till dess att ärendet redovisats

till åklagare. Motsvarande tid för bakspårade ärenden respektive ärenden som inte initierats av polisen är 21 veckor.

En hög andel strafförelägganden bland åklagarbesluten

Av de ärenden som redovisats till åklagare har åklagaren utfärdat strafföreläggande i 45 procent av ärendena, beslutat om åtal i 39 procent och beslutat om åtalsunderlåtelse i två procent av ärendena. I sju procent av ärendena har åklagaren fattat ett negativt åtalsbeslut (ej åtal) och i åtta procent saknas uppgift om åklagarens beslut.²⁷ Ärendematerialet visar att det som framför allt skiljer ärenden med beslut om strafföreläggande från ärenden med åtalsbeslut är att i nästan samtliga strafförelägganden har den misstänkte erkänt (96 %) jämfört med ärenden som gått till åtal (64 %). Att åklagaren fattar beslut om åtal i stället för strafföreläggande trots erkännande kan bero på att åklagaren av olika skäl samordnat enskilda sexköpsärenden med ytterligare ärenden och handlagt dessa tillsammans. I intervjuer beskriver åklagare att enskilda sexköpsbrott kan användas som bevisning i rättegångar med människohandels- och koppleribrott. Om åklagaren ser skäl till en påföljd utanför praxis, till exempel på grund av försvårande omständigheter, kan hen också välja att väcka åtal (se mer om försvårande omständigheter i kapitel 6).

I materialet finns det ingenting som särskilt utmärker ärendena med negativa åtalsbeslut och i och med det låga antalet bör man vara särskilt försiktig med att dra några slutsatser. Det åklagarna själva anger som skäl i beslutshandlingarna är i regel standardformuleringar som inte säger någonting närmare om de faktiska omständigheterna.

Fällande domar i de flesta domslut

Av de brott som avgjorts i domstol har den misstänkte gärningsmannen dömts i 85 procent av fallen (domar avseende 48 ärenden och 63 enskilda sexköpsbrott).²⁸ Den bevisning tingsrätterna hänvisar till i störst utsträckning är att den tilltalade erkänt brott (antingen under huvudförhandling i tingsrätten eller i tidigare polisförhör) (70 %), förhör med misstänkt under huvudförhandling (57 %), skriftlig bevisning i form av sms-konversationer

---

²⁷ Här redovisas beslut på ärendenivå trots att åklagare fattar beslut för varje enskilt brott, kontroller har gjorts med brott som analysenhet vilket visar på motsvarande nivåer, bortfallet och därmed osäkerheten blir dock större med brott som analysenhet.

²⁸ Till skillnad från åklagarled används här analysenheten brott, detta i första hand eftersom antalet är så litet och nedbrytningen i brott bidrar med relevant information.

(33 %), förhör med säljare (25 %), digitala transaktioner (22 %) och övriga vittnesförhör (18 %). Övriga vittnesförhör består i huvudsak av förhör med poliser som deltagit vid gripandet av den tilltalade om de observationer som gjorts i samband med spaningen inför ingripandet. I flera fall används även vittnesförhör med poliser för att redogöra för vad säljare sagt i tidigare förhör eller vad den tilltalade redogjort för i polisförhör. I de fall polisen hörts om vad som sagts under polisförhör har detta kombinerats med övrig muntlig eller skriftlig bevisning. Brås bedömning utifrån de analyserade domarna är dock att polisernas vittnesmål väger tungt i tingsrättens bevisvärdering.

I 14 procent av brotten har den tilltalade friats (10 brott). Gemensamt för samtliga brott där den misstänkte frias är att den misstänkte i stort förnekar brottet samt att säljaren inte har hörts i rätten, vilket bidragit till att den tilltalades historia fått väga tungt. Det finns i alla dessa brott någon form av skriftlig eller teknisk bevisning eller dokumenterade observationer gjorda av poliser i samband med spaning. Bevisningen har dock inte räckt för att motbevisa den tilltalades förklaring till omständigheterna. Exakt vilka rekvisit som tingsrätten bedömer att åklagaren inte kunnat bevisa varierar mellan de frikända brotten. I domarna framkommer bland annat svårigheter att bevisa om det förekommit en ersättning, om det förekommit en sexuell handling och vid försöksbrott om det funnits ett uppsåt.

För åtta av de tio brotten har det funnits en identifierad säljare som har förhörts under förundersökningen och då pekat ut den misstänkte köparen samt beskrivit att det förekommit köp av sexuell tjänst. I sju²⁹ av dessa har dock säljaren endast befunnit sig tillfälligt i Sverige i samband med brottstillfället, vilket sannolikt förklarar varför hon inte kunnat höras i rätten. I två fall har åklagaren i stället åberopat vittnesförhör med poliser för att de ska kunna vittna om vad säljaren sagt i tidigare polisförhör. I ett av de frikända brotten har tingsrätten godkänt att åklagaren föredragit förhöret med säljaren från förundersökningen. Uppgifterna från polisernas vittnesmål eller det återgivna förhöret med säljaren har dock inte räckt för att motbevisa den tilltalades redogörelse. Att indirekta återgivanden av en säljares utsaga inte väger lika tungt som förhör med säljaren i rätten framgår även i intervjuer med såväl åklagare som domare. En åklagare uttrycker att sådana uppgifter kan ha ett värde endast om de kombineras med annan bevisning,

---

²⁹ Den åttonde personen gäller ett brott med en ung tjej som var fast boende i Sverige, men som inte kunnat eller velat medverka i rättegången.

och en annan att ett förhör i rätten med säljaren alltid är den bästa bevisningen.

Utdömda påföljder

HD-praxis på 50 dagsböter

Kort efter att sexköpslagen trädde i kraft prövade Högsta domstolen (HD) i NJA 2001 s. 527 frågan om straffmätning för ett typiskt fall av köp av sexuell tjänst, det vill säga när det inte finns några särskilda försvårande eller förmildrande omständigheter som är ägnade att påverka straffvärdet. HD kom fram till att straffvärdet i ett sådant typfall motsvarade 50 dagsböter och denna praxis har sedan dess varit stark (SOU 2010:49; SOU 2016:42).

Endast dagsböter när sexköp är huvudbrott

Av de studerade ärenden som redovisats till åklagare har strafföreläggande utfärdats i totalt 75 ärenden. I samtliga ärenden har påföljden bestämts till dagsböter. I 48 av de ärenden som prövats i domstol finns uppgift om påföljd i domslut. I 92 procent av dessa har påföljden bestämts till dagsböter, i fyra procent en frivårdspåföljd (skyddstillsyn eller villkorlig dom) och i fyra procent fängelse. I de ärenden där frivårdspåföljd eller fängelse utdömts är sexköpsbrottet inte huvudbrott, det vill säga att påföljden omfattar grövre brott utöver sexköpet.³⁰

I beslutshandlingar avseende strafförelägganden framgår inga motiveringar till den beslutade påföljden och även i domarna saknas i regel motivering för påföljden när ärendet endast innehåller ett eller flera sexköpsbrott. I två ärenden redovisas emellertid försvårande och förmildrande omständigheter i domen. I det ena anges som försvårande att den tilltalade köparen vid ett stort antal tillfällen köpt sexuella tjänster av två säljare som båda uppger att de har haft svårt att säga nej till köparen på grund av osäkerhet och viss rädsla inför hur han skulle reagera, samt att en av säljarna även har en psykisk funktionsnedsättning. Samtidigt anges som förmildrande att köparen och säljarna initialt hade sex utan att någon ersättning betalades. Påföljden bestäms till 120 dagsböter för sexköp vid totalt nio tillfällen.

---

³⁰ De grövre brotten i dessa ärenden inkluderar grov misshandel, våldtäkt, grov våldtäkt mot barn och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling.

I det andra ärendet motiverar tingsrätten den utdömda påföljden på 80 dagsböter för ett enskilt sexköpsbrott med att det måste ha varit uppenbart för den tilltalade köparen att säljaren befann sig i en särskilt utsatt situation (läs mer om försvårande omständigheter i kapitel 6).

Brås genomgång visar på fortsatt stark praxis på 50 dagsböter vid ett enskilt sexköpsbrott

Sammantaget har dagsböter dömts ut i 119 ärenden. Antalet dagsböter varierar mellan 30 och 180. I samtliga ärenden utom ett där antalet dagsböter överstiger 50 omfattar påföljden två eller fler sexköpsbrott alternativt sexköp och övriga brott.

I de 91 ärenden där påföljden endast omfattar ett enskilt sexköpsbrott har påföljden bestämts till 50 dagsböter i 85 procent av ärendena. I 14 procent av ärendena har antalet dagsböter varit mindre än 50, vilket i alla ärenden utom två beror på att det är ett försöksbrott eller att gärningsmannen är under 21 år (se 29 kap. 7 § BrB). I övriga två ärenden är det inte möjligt att utifrån materialet uttyda varför ett lägre antal dagsböter dömts ut. Endast i ett ärende har påföljden för ett enskilt sexköpsbrott, med hänsyn till försvårande omständigheter, överstigit 50 dagsböter (se ovan).

Tabell 6. Antalet ärenden där påföljden omfattar ett enskilt sexköpsbrott fördelat på antalet utdömda dagsböter.

Antal dagsböter (ett enskilt sexköp)	Strafföreläggande (antal)	Dom (antal)	Totalt (antal och andel)
30 dagsböter	2	0	2 (2 %)
40 dagsböter	8	3	11 (12 %)
50 dagsböter	49	28	77 (85 %)
80 dagsböter	0	1	1 (1 %)
Totalt	59	32	91 (100 %)

Praxis på 50 dagsböter för ett enskilt sexköpsbrott är därmed fortsatt stark och precis som i tidigare praxisgenomgångar (SOU 2010:49; SOU 2016:42) framgår att försvårande och förmildrande omständigheter sällan redovisas i domarna.

5. Personer och situationer i sexköpsbrotten

I det här kapitlet ges en beskrivning av vilka som misstänkts för köp av sexuell tjänst och vilka som dokumenterats som säljare i anmälda sexköpsbrott samt hur brotten har initierats och genomförts. Analyserna bygger i första hand på ärendestudien, det vill säga ett urval av ärenden med anmälda sexköpsbrott 2019. Det innebär att resultaten speglar köpare och säljare i de brott som kommer till polisens kännedom och de kan därför inte generaliseras till att gälla den faktiska brottsligheten.

I de 292 ärenden som ingår i studien och de 364 brott som kan kopplas till dessa ärenden förekommer 246 misstänkta köpare och 220 säljare. Att antalet individer är lägre än antalet ärenden beror på att det inte finns identifierade köpare och säljare i alla ärenden och att samma köpare eller säljare kan förekomma i flera olika ärenden. I analysen utgår vi från unika individer och inte ärenden.

En del av uppgifterna om köparna och säljarna framgår av förundersökningsmaterialet och domar, resten bygger på registerdata från Statistiska centralbyrån (SCB) och från Brås statistikverksamhet. Registeruppgifter finns dock inte på samtliga misstänkta köpare och säljare, dels eftersom inte alla individer som förekommer i materialet är folkbokförda i Sverige och således inte heller finns med i de svenska befolkningsregistren, dels eftersom det i ett antal ärenden inte funnits personnummer registrerat i förundersökningsmaterialet. För misstänkta personer gäller det senare i första hand i de ärenden där utredningen har lagts ner och någon misstanke alltså inte kunnat fastställas.

Nästan enbart män bland köparna

Av de 246 misstänkta köparna i materialet är alla utom en män. Misstanken mot den enda kvinnan har lagts ner.

Vad gäller egenskaper i övrigt är variationen stor. Den yngsta misstänkte köparen är 14 år och den äldsta 74 år. Köparnas genomsnittliga ålder är 37 år och medianåldern är 35 år. Medelålder i den manliga delen av befolkningen i stort var 40 år 2019. Köparna finns spridda över hela landet.

En dryg tredjedel är boende i de tre storstadsregionerna, varav huvudparten är från Storstockholm.

I tabell 7 framgår att 65 procent av köparna är ensamstående och att en knapp fjärdedel är gifta eller sammanboende. Drygt en av tio tillhör samma hushåll som sina föräldrar. Andelen ensamstående män i befolkningen i stort var 20 procent år 2019. Av tabellen framgår även köparnas utbildningsnivå, som generellt är lägre än hos befolkningen i stort. Sett till gruppen köpare mellan 25 och 65 år har 21 procent eftergymnasial utbildning, vilket kan jämföras med 39 procent i gruppen män 25–65 år i befolkningen i stort. Andelen förvärvsarbetande av de misstänkta köparna mellan 25 och 65 år är 63 procent, vilket är lägre än befolkningen i stort där andelen förvärvsarbetande män 25 till 65 år var 82 procent år 2019.

Tabell 7. Köparnas fördelning avseende boende i storstadsområde, familjesituation, utbildningsnivå, förvärvsarbete, tidigare lagföringar, medborgarskap och nationell bakgrund. Andelar (%). (n=151–216)

Boende i storstadsområde	Storstad	38 %	n=204
	Utanför storstad	62 %	
Familjesituation	Ensamstående	65 %	n=204
	Gift eller sammanboende	22 %	
	Hemmaboende	13 %	
Utbildningsnivå (endast köpare mellan 25 och 65 år)	Förgymnasial	34 %	n=151
	Gymnasium	45 %	
	Eftergymnasial	21 %	
Förvärvsarbetande (endast köpare mellan 25 och 65 år)		63 %	n=202
Tidigare lagföring (tio senaste åren) ³¹		34 %	n=216
Medborgarskap	Svenskt	68 %	n=202
	Övriga Europa	5 %	
	Övriga världen	27 %	
Nationell bakgrund ³²	Svensk	46 %	n=204
	Utländsk	54 %	

Ungefär en tredjedel av köparna har en tidigare lagföring från de senaste tio åren. Vanligast är lagföringar för trafikbrott och narkotikabrott. Sju procent

³¹ Andelen med tidigare belastning är högre i materialet än vad som framgår av Brås officiella statistik om tidigare belastning bland personer lagförda för köp av sexuell tjänst. Detta kan förklaras dels av att populationerna skiljer sig åt, dels av slumpmässiga variationer.

³² Här används SCB:s grova indelning där personer antingen födda utomlands eller i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands definieras ha utländsk bakgrund och övriga definieras ha svensk bakgrund.

av de misstänkta köparna har någon gång tidigare lagförts för sexualbrott, vilket i de flesta fall avser köp av sexuell tjänst.

En tredjedel av köparna är inte svenska medborgare.³³ Det kan jämföras med andelen utländska medborgare i befolkningen i stort som var 10 procent år 2019 (män över 15 år). Vad gäller utländsk bakgrund oavsett medborgarskap framträder också en skillnad från befolkningen i stort. Andelen med utländsk bakgrund bland män över 15 år i befolkningen var 26 procent 2019. Motsvarande andel bland de misstänkta köparna i ärendestudien är 54 procent.

I intervjuer och under observationer uttrycker polisen och socialtjänsten att inriktningen på polisens arbete, det vill säga fokus på öppna eskortsidor, har en påverkan på vilka personer som grips och misstänks för köp av sexuell tjänst. En polisanställd menar bland annat att personer tillfälligt i Sverige eller boende i Sverige men med låg grad av förankring, ofta saknar kunskap om vad som är kriminaliserat i Sverige och särskilt om hur polisen arbetar och på vilket sätt man ska bete sig för att minska risken för upptäckt. Män som följer med i svenska medier, och som därmed förstått hur polisen arbetar, väljer ofta andra arenor än de vanliga eskortsidorna när de vill få kontakt med kvinnor för att köpa sexuella handlingar. En intervjuperson inom socialtjänsten uttrycker att efterfrågan på kvinnor fast boende i Sverige ökar i och med att många köpare på grund av lägre upptäcktsrisk vänder sig till den gruppen.

Av ärendestudien framgår att andelen misstänka köpare med utländskt medborgarskap är högre i de ärenden som kommit till polisens kännedom genom den uppsökande arbetsmetoden än i övriga typer av ärenden (48 % jämfört med 17 %). Motsvarande mönster gäller även för utländsk bakgrund oberoende av medborgarskap. I de ärenden som kommit till polisens kännedom genom det uppsökande arbetet är 76 procent av de misstänkta köparna antingen födda utomlands eller har föräldrar födda utomlands. I övriga ärenden är andelen köpare med utländsk bakgrund drygt 30 procent. Motsvarande mönster framträder om man tittar på arenor; 59 procent av köparna på eskortsidor har utländsk bakgrund och 41 procent svensk

---

³³ Uppgifter om den misstänktes nationalitet finns ofta antecknat i förundersökningsmaterialet, men inte alltid. För att analyserna ska vara så säkra som möjligt använder vi därför registerdata för att studera de misstänkta köparnas medborgarskap.

bakgrund. Motsvarande fördelning på andra arenor är 72 procent med svensk bakgrund och 28 procent med utländsk bakgrund.

Även köparnas ålder skiljer sig åt beroende på hur polisen fått kännedom om brott och på vilken arena sexköpsbrottet skett. Bland ärenden som uppdagats genom det uppsökande arbetet mot eskortsidor är köparnas medelålder lägre än bland ärenden där brott uppdagats på andra sätt och där brottet skett på en annan arena. Detta samvarierar i sin tur med nationell bakgrund genom att medelåldern är högre i ärenden där köparna har svensk bakgrund jämfört med ärenden där köparen är utländsk medborgare eller har utländsk bakgrund.

I några ärenden finns det övriga beskrivningar med relevans för att få en uppfattning av vilka de misstänkta köparna är. Detta är dock kvalitativa beskrivningar som inte säger någonting om omfattningen. I ett antal ärenden framkommer det i förhöret med säljaren, förhöret med köparen eller av polisens egna observationer att köparen varit alkohol- eller narkotikapåverkad i samband med brottet. Några köpare har också angett i förhör att de anser sig ha ett problematiskt beteende när det kommer till sex. En misstänkt beskriver i förhör att han ofta går in på eskortsidor för att titta efter vilka annonser som finns och att han upplever sitt beteende som ett missbruk. Flera nämner också sin porrkonsumtion som en anledning till sexköpet. I polisförhör beskriver en köpare sig själv som porrmissbrukare, och en annan att han tidigare gått i terapi för att komma till rätta med sitt porr- och sexmissbruk.

Att det finns sexköpare som konsumerar mycket pornografi är någonting som även beskrivs av polisanställda i intervjuer och i samband med observationerna. Deras uppfattning baseras bland annat på vad de hittar när de i samband med ingripanden går igenom de misstänkta köparnas telefoner. En intervjuperson inom polisen uttrycker att "...många av de här killarna har också en stor förbrukning av porr, man kan se att de har varit inne på någon porrsida precis innan sexköpet". En annan polisanställd menar att det framför allt är de yngre sexköparna som har problem med porrkonsumtion och menar vidare att en förklaring till att andelen unga sexköpare har ökat över tid är just tillgången till pornografi (se kapitel 2).

En stor andel utländska säljare

I det här avsnittet beskrivs säljare i fullbordade sexköpsbrott och säljare i försöksbrott där Brå bedömt att det i praktiken funnits en risk för fullbordan – det vill säga säljare med erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning. I tidigare avsnitt har det framkommit att en inte obetydlig del av ärendena är så kallade orimliga försök – nio procent av alla ärenden och elva procent av säljarna. Eftersom säljarna i dessa ärenden egentligen inte är personer med erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning redovisas den gruppen separat nedan under rubriken Orimliga försök.

Den absoluta huvudparten av säljarna är kvinnor, knappt 99 procent, och dryga en procent är män (3 individer). Vad gäller en säljare gör Brå antagandet att personen har en icke-binär könsidentitet eftersom det personliga pronomenet hen används i polisens dokumentation.³⁴

Medelåldern bland säljarna är 29 år och medianen 27. De yngsta säljarna är 14 år och den äldsta 73. Sammanlagt fem flickor i materialet var vid tidpunkten för brottet under 18 år. Varför de anmälda brotten rubricerats som köp av sexuell tjänst och inte köp av sexuell handling av barn eller våldtäkt mot barn framgår inte tydligt, men i alla tre ärendena ingår utöver sexköpsbrotten även anmälningar om andra sexualbrott (se vidare Brå 2022 om Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling).

Andelen utländska medborgare bland säljarna är stor, 43 procent. Andelen svenska säljare är 36 procent. För övriga säljare (21 %) har det inte funnits tillräckligt med uppgifter för att koda svenskt eller utländskt medborgarskap.³⁵ I linje med vad som framkommit tidigare i rapporten om att polisen i det uppsökande arbetet i första hand träffar säljare som endast är tillfälligt i Sverige, skiljer sig sammansättningen av säljarnas nationella bakgrund åt mellan olika arenor. Om man ser till säljare på eskortsidor är andelen utländska säljare 62 procent och svenska säljare 21 procent (bortfall

---

³⁴ Kön har generellt endast kodats utifrån namn och hur personen framställts i dokumentationen. Det kan alltså inte uteslutas att det finns ytterligare binära eller icke-binära transpersoner bland säljarna.

³⁵ Till skillnad från vad som gäller köparna använder vi här uppgifter från förundersökningar och domar för att beskriva säljarnas medborgarskap och nationella bakgrund. Det beror dels på att säljarnas personnummer generellt finns dokumenterat i betydligt lägre utsträckning än vad som gäller för köparna, dels att säljarna i väldigt hög utsträckning är personer som endast tillfälligt befinner sig i Sverige, inte har uppehållstillstånd eller är folkbordförda och därmed inte finns i svenska befolkningsregister.

18 %). På övriga arenor är förhållandet det omvända med 67 procent svenska säljare och 15 procent utländska (bortfall 18 %).

Tabell 8. Säljarnas medborgarskap samt utländska säljares hemland där sådana uppgifter framgår i förundersökningsmaterialet. Andelar (%).

Medborgarskap	Utländskt	43 %	n=195
	Svenskt	36 %	
	Uppgift saknas	21 %	
Hemland, utländska säljare	Rumänien	57 %	n=83
	Ungern	13 %	
	Ryssland	6 %	
	Nigeria	5 %	

Över hälften av de utländska säljarna kommer från Rumänien. Utöver Rumänien är Ungern, Ryssland och Nigeria vanligast. Vad gäller några säljare (33 individer) finns dokumenterat utifrån förhör hur länge de varit i Sverige. Ungefär två tredjedelar av dessa säljare har angett att de varit i Sverige i tre veckor eller mindre. Ett flertal säljare beskriver även i förhör att de kommit till Sverige för att sälja sexuella handlingar eftersom de av olika skäl är i stort behov av pengar. Bland annat beskriver en säljare att detta är den enda möjlighet hon har att försörja sin son, en annan att hon är väldigt fattig och har fyra barn, och en tredje att hon behöver pengar för att kunna bygga ett hus i sitt hemland. Flera säljare vittnar om att lönen från ett vanligt arbete i hemlandet inte är tillräcklig för att klara sig. Det finns också beskrivningar av att säljaren har rest runt mellan olika städer i Sverige eller mellan olika länder i Europa.

Även för säljare fast boende i Sverige finns det i vissa ärenden dokumentation i utredningsmaterialet om säljarens bakgrund och sociala situation. I flera av dessa beskrivs missbruksproblem och även psykisk sjukdom samt psykisk ohälsa i form av ångest och depressioner. En säljare beskriver att hon skär sig själv efter varje sexköp och en annan att hon tidigare blivit utsatt för en gruppvåldtäkt på en porrklubb. En säljare har tidigare varit i kontakt med polisen i samband med att hon anträffades på ett hotellrum där flera män samtidigt skulle betala henne för sexuella handlingar. En kvinna beskriver att hon blivit hemlös, hon har inte sålt sexuella handlingar på flera år, men var nu tvungen på grund av ett akut behov av pengar.

I tabell 9 framgår uppgifter om den grupp av säljare som är fast boende i Sverige och där det finns information i svenska register samt där säljarens

personnummer dokumenterats i polisens förundersökningsmaterial.³⁶ Antalet individer där uppgifter finns varierar mellan 56 och 61. Av dessa har 74 procent svensk bakgrund och 26 procent utländsk bakgrund, vilket inte skiljer sig från fördelningen bland vuxna kvinnor i befolkningen i stort.

Tabell 9. Fast boende säljares fördelning avseende boende i storstadsområde, familjesituation, utbildningsnivå, förvärvsarbete, tidigare lagföringar och nationell bakgrund. Andelar (%). (n=52–61)

Boende i storstadsområde	Storstad	34 %	n=56
	Utanför storstad	66 %	
Familjesituation	Ensamstående	73 %	n=56
	Gift eller sammanboende	4 %	
	Hemmaboende	23 %	
Utbildningsnivå	Förgymnasial	44 %	n=52
	Gymnasium	54 %	
	Eftergymnasial	2 %	
Förvärvsarbetande		36 %	n=56
Tidigare lagföring	Generellt	43 %	n=61
	Tillgrepsbrott	28 %	
	Narkotikabrott	20 %	
Nationell bakgrund	Svensk	74 %	n=56
	Utländsk	26 %	

Gruppen säljare boende i Sverige är spridda över 37 olika kommuner, 34 procent kommer från någon av de tre storstadsregionerna. De allra flesta är ensamstående och en relativt stor grupp tillhör samma hushåll som sina föräldrar. Endast två personer (drygt 5 %) är gifta eller lever i samboskap. Ungefär 44 procent har enbart förgymnasial utbildning och 55 procent har gymnasieutbildning. En person har en högre utbildning. Vad gäller utbildning är det viktigt att vara medveten om att gruppen säljare har en låg medelålder och att ungefär en fjärdedel är 19 år eller yngre och alltså av den anledningen inte kan antas ha avslutat varken en gymnasieutbildning eller eftergymnasial utbildning. Att det är en grupp med låg medelålder har också betydelse för den relativt låga andelen förvärvsarbetande.³⁷

³⁶ Gruppen överlappar till stor del med gruppen svenska säljare i tabellen ovan, fyra av säljarna med dokumenterat personnummer samt uppgift i svenska register är dock utländska medborgare.

³⁷ Både vad gäller utbildningsnivå och sysselsättning skiljer sig gruppen från befolkningen i stort. Några generaliseringar av jämförelser mellan gruppen och befolkningen ska dock inte göras eftersom antalet säljare är så pass litet och uppmätta skillnader kan bero på slumpen. Det begränsade antalet gör det också svårt att på ett meningsfullt sätt justera för ålder.

Gruppen säljare boende i Sverige har även kunnat kontrolleras mot Brås lagföringsregister. Av detta framkommer att 43 procent någon gång har lagförts för brott. I de flesta fall är det någon eller några enstaka lagföringar. Två av säljarna har dock över 20 lagföringar. De brottstyper som flest säljare lagförts för är tillgreppsbrott och narkotikabrott. Ingen har lagförts för sexualbrott.

Hur har sexköpen initierats och genomförts?

I kapitel 2 ges en översiktlig beskrivning av vilka arenor som finns för köp av sexuell tjänst baserat på litteratur och intervjuer. Det här avsnittet är baserat på ärendestudien och därmed de sexköpsbrott som kommit till polisens kännedom. Det ger en fördjupad beskrivning av hur sexköpen genomförs uppdelat på olika arenor.

Eskortsidor är den vanligaste arenan bland de anmälda brotten

Tidigare har framkommit att polisens arbete mot sexköpsbrott i hög grad riktar sig mot så kallade eskortsidor. Eskortsidor är också den vanligaste arenan i ärendestudien för köpare att få kontakt med säljare, i 73 procent av ärendena har kontakt tagits via en eskortsida.³⁸ Allra vanligast är eskortsidorna bland de ärenden som uppdragats genom polisens uppsökande arbete, 94 procent. Men eskortsidorna är den dominerande arenan även bland de ärenden som uppdragats på andra sätt.

Det är framför allt en specifik webbplats som dominerar med 74 procent av de ärenden där kontakt skett via en eskortsida och det framkommer vilken. Det motsvarar 40 procent av det totala antalet ärenden. I vilken mån den enskilda webbplatsens dominans i första hand är ett uttryck för polisens prioriteringar eller om den också återspeglar den faktiska sexköpsbrottsligheten går inte att svara på utifrån den här studien.

Ärendematerialets näst vanligaste eskortsida (9 % av ärendena där eskortsidan framgår) framställs i intervjuer och under observationer som vanligare än övriga eskortsidor bland köpare och säljare boende i Sverige. Samma bild framkommer i ärendestudien. I inget av dessa ärenden är säljaren eller köparen utländsk medborgare. Alla ärenden utom ett som har initierats

---

³⁸ Analyserna baseras på de ärenden där uppgift om arena/kontakt finns, orimliga försök exkluderade, totalt 225 ärenden.

via den här sidan har bakspårats eller kommit till polisen genom tips eller att någon har anmält brott.

I de flesta fall har köparen i ärenden kopplade till eskortsidor använt ett telefonnummer som framkommit i annonsen för att ta kontakt via telefon, samtal eller sms, för att avtala om tjänst och pris samt boka tid. Säljaren eller den tredje part som skött kontakten har ofta svarat via sms vilken typ av tjänster som finns och vad det kostar, till exempel vaginalt sex med eller utan kondom, och frågat hur lång tid köparen vill ha. Ofta har det avtalats om 15 eller 30 minuter, ibland en timme. Ibland har köparen preciserat särskilda önskemål, till exempel analsex, ”girlfriend experience” eller särskilda rollspel. Vilka tjänster som erbjuds framgår även av annonsen på eskortsidan. Ytterligare exempel på vad en köpare kan betala för är var på kvinnan han får få utlösning, djup oralsex, så kallad ”face-sitting” eller ”pornstar experience”.

I förhör har köpare och säljare tillfrågats vilken typ av sexuell handling som skett. I 85 procent av de ärenden³⁹ där typ av handlingar framkommit i förhör har det förekommit vaginalt sex och i 54 procent oralsex. I övrigt förekommer massage, onani och analsex. Brås tolkning är dock att såväl säljare som köpare av olika skäl kan ange vaginalt och oralt sex även när annat har förekommit, till exempel på grund av normer och för att det är enklast att svara det förväntade. Därmed underskattas möjligen förekomsten av andra typer av sexuella handlingar.

I flera ärenden framkommer det av polisens dokumentation att saker hänt under träffen utöver det man kommit överens om. Det förekommer bland annat ärenden där köparen tilltvingat sig eller försökt tilltvinga sig andra sexuella handlingar än vad som var överenskommet, ärenden där säljaren uppger att köparen varit respektlös eller uppträtt hårdhänt och aggressivt samt ärenden där köparen inte betalat det man kommit överens om (se vidare kapitel 6).

De flesta ärenden där kontakt förmedlats via eskortsidor och där platsen framgår har sexköpet skett på den plats där säljaren befinner sig, det vill säga så kallade incalls. Det är till exempel en tillfälligt hyrd lägenhet (37 %), hotell

---

³⁹ Trots att omständigheterna som presenteras kan variera mellan olika sexköpsbrott i ärendet används här ärende som analysenhet. Detta för att på ett tillförlitligt sätt begränsa analysen till ärenden och brott där kontakten skett via eskortsidor. Flera kontroller har gjorts där analysenheten ändras till brott och dessa visar att inga avgörande skillnader uppstår.

där säljaren befinner sig (30 %), eller säljarens mer permanenta bostad (5 %). I tolv procent av de här ärendena har säljaren i stället fått åka till den misstänkte köparen, så kallade outcalls. I första hand har det då varit den misstänkte köparens bostad. Ett av sexköpen har ägt rum på köparens hotellrum. Det förekommer också att sexköpet skett i den misstänkte köparens bil.

Vad gäller samtliga sexköpsbrott där kontakt förmedlats via en eskortsida har ersättningen för den sexuella tjänsten varit ekonomisk. I de flesta fall har betalningen skett kontant (76 %), men det förekommer även betalning via Swish (14 %) och i ett ärende banköverföring. I övriga relevanta ärenden framkommer inte hur den ekonomiska ersättningen betalats. Den genomsnittliga ersättningen som enligt förhör med säljare och köpare betalats är 1 700 kronor. De ersättningar som förekommer frekvent i studiens ärenden stämmer väl överens med prisangivelser på eskortsidorna, där kan till exempel framgå att en timmes träff kostar 2 000, en halvtimme 1 500 och en så kallad ”quickie” 1 000 kronor. Oftast är det dyrare med så kallade outcalls.

I de flesta ärendena har sexköpsbrottet skett under kvällstid. Av de ärendena där kontakt förmedlats via eskortsida och det finns uppgift om brottstid har 77 procent skett efter klockan 16 och innan midnatt. Antagligen återspeglar det när på dygnet polisen arbetar mot sexköpsbrott i lika hög grad som när brotten faktiskt begås. I 26 procent av ärendena har sexköpet pågått 15 minuter eller mindre och i 66 procent i 30 minuter eller mindre.⁴⁰

Ett typiskt ärende

Ett exempel på ett typiskt ärende är där en misstänkt köpare utifrån en annons på en stor eskortsida söker kontakt med kvinnan för att avtala tid. Konversationen sköts på knackig engelska från båda parter och man bestämmer att köparen kan komma för en 15 minuter lång träff samma kväll klockan 21 för att ha sex mot en ersättning på 800 kronor. Enligt polisens observationer var han inne i kvinnans lägenhet i sex minuter. Kvinnan beskriver i förhör att de endast hade vaginalt sex, inte oralt. Mannen är 20 år gammal och ensamstående, han är fast boende i Sverige men är inte svensk medborgare. Kvinnan är 24 år och kommer från Rumänien. Hon uppger i förhör att hon ”arbetat som eskort” i två år och att hon tidigare varit i

---

⁴⁰ Dessa uppgifter baseras i de flesta fall på vad polisen observerat, men i vissa fall också på vad säljare och misstänkta köpare uppgett i förhör.

Schweiz där hon arbetat med prostitution på en klubb. I Sverige har hon varit i tre dagar. Här hyr hon en lägenhet med en kompis som också säljer sexuella handlingar. Hennes familj i Rumänien vet inte vad det är hon gör, men de är beroende av att hon skickar pengar.

Endast ett fåtal ärenden med koppling till sugardejting

I sju ärenden finns kopplingar till sugardejting och i samtliga fall har kontakten tagits via en webbplats som förmedlar kontakter för sugardejting. Den samlade bilden av dessa är att omständigheterna i praktiken inte skiljer sig mycket från övriga ärenden och att träffarna i regel enbart består av sexuella handlingar mot ersättning. Det som skiljer dem från andra sexköpsbrott är att kommunikationen och överenskommelserna inte har karaktären av beställningar på samma sätt och att kontakten som föregår träffen pågår under längre tid. I samtliga fall handlar det om upprepade träffar eller återkommande kontakt.

I alla ärenden utom ett har det förekommit ekonomisk ersättning, det varierar dock hur direkt ersättningen knyts till de sexuella handlingarna. I förhör uttrycker en säljare: ”Jag tyckte inte att det var för sex. Han förstod min situation och hjälpte mig ekonomiskt”. I samma ärende finns det en beslagtagen text i form av en recension där den misstänkte köparen på ett kränkande sätt beskriver kvinnan och vad han kan använda henne till. Det blir då uppenbart att säljaren och köparen inte haft samma uppfattning om vad det handlat om. Den bild som framkommer är också att summan på ersättningen generellt är högre vid den här typen av sexköpsbrott än vid sexköpsbrott via eskortsidor, samtidigt som träffarna pågår under betydligt längre tid.

De misstänkta köparna är män mellan 38 och 53 år, samtliga är svenska medborgare. Tre av dem är gifta och tre är ensamstående. Säljarna är kvinnor boende i Sverige och med ett undantag mellan 18 och 19 år.

Det förekommer sexköpsbrott även på andra internetarenor

I åtta procent av ärendena har köpare och säljare fått kontakt via någon annan webbplats eller socialt forum på internet, det vill säga någon annan än en eskortsida eller sugardejtingsida. Det motsvarar 19 ärenden. I några av dem har kontakt uppstått via vanliga dejtingsajter, det vill säga webbplatser där personer som söker en partner kan skapa ett konto och lägga upp en profil. I andra ärenden har kontakt förmedlats via webbplatser med annat

sexuellt innehåll såsom köp av sexuella bilder och filmer. I övrigt förekommer olika sociala kommunikationsplattformar som Facebook messenger, Instagram och Kik. Spridningen i ålder är stor bland såväl köpare som säljare, köparna är mellan 24 och 65 år och säljarna mellan 14 och 62 år. Samtliga säljare är boende i Sverige och samtliga köpare utom tre är svenska medborgare.

En samlad bild av dessa ärenden är att risken för konflikt mellan köpare och säljare är stor. I över hälften av ärendena har det hänt någonting som går utanför vad man kommit överens om, antingen avseende de sexuella handlingarna eller ersättningen. I de flesta fall är det säljaren som utsatts för olika former av övergrepp. En förklaring till att konflikter förekommer mer frekvent i de här ärendena än bland dem där kontakt förmedlats via eskortsidor är att den här typen av sexköpsbrott endast når polisen när någonting händer som gör att säljare eller allmänhet larmar. Brott via eskortsidor upptäcks ändå via polisens uppsökande arbete.

Vilken ersättning som varit aktuell varierar stort. Bland dessa ärenden förekommer både ett par av de sexköpsbrott i studien med lägst ersättning, 300 respektive 400 kronor, och de med allra högst ersättning, 15 000 respektive 12 000 kronor. Även var sexköpet ägt rum varierar, såväl köparens bostad eller hotellrum som säljarens bostad förekommer, liksom bil och utomhus.

Endast ett fåtal ärenden kan knytas till massagesalonger

I fyra ärenden i materialet har sexköpsbrottet skett på en massagesalong. Tre av dem har skett på så kallade thaimassagesalonger (varav två på samma salong) och polisen har fått kännedom om brott i samband med utredning av misstänkt koppleri på salongerna. I två av ärendena har upptäckt skett genom spaning och i det tredje genom bakspårning. Köparna i de här tre ärendena är svenska män runt 30 år. Förhör har inte hållits med de aktuella säljarna, men i två av ärendena vittnar de misstänkta köparna om att säljaren är fast boende i Sverige men kommer från Thailand. De sexuella tjänster som förekommit enligt köparna är oralsex och onani och för det har man betalt 500 till 900 kronor extra utöver den ordinarie ersättningen för massage.

I det fjärde ärendet har sexköpsbrottet ägt rum på en salong för tantramassage. Köparen har fått kännedom om säljaren via en annons och sedan skickat sms till salongen för att boka tid, han tror inte att det är den

aktuella säljaren som hanterar tidsbokningen. Köparen har betalat 1 700 kronor för tantramassage med intimmassage.

Kontakt på gatan eller andra allmänna platser

I elva ärenden har köpare och säljare fått kontakt utomhus på gatan eller i anslutning till en nattklubb. Exakt hur kontakt har uppstått är i de flesta fall inte tydligt. Endast i två ärenden framgår det tydligt att det rör sig om vad som vanligtvis betecknas som gatuprostitution, det vill säga att köparen gått fram till en säljare som befunnit sig i gatumiljö i syfte att sälja sexuella handlingar.

I flera ärenden skiljer sig köparens och säljarens utsagor åt både avseende vem som tagit kontakt med vem och avseende vad som har hänt. Åtminstone i ett par fall verkar det vara så att säljaren har sökt upp köparen och erbjudit tjänsten antingen på gatan eller i anslutning till en nattklubb. I vilken mån köparen också aktivt sökt efter någon att köpa sexuella handlingar av framkommer inte.

Den sexuella handlingen har genomförts antingen utomhus, på hotell eller i köparens bostad. Till skillnad från övriga ärenden har de flesta av de här sexköpsbrotten skett på natten. Ersättningen är i de flesta fall ekonomisk och varierar mellan 500 och 1 500 kronor.

Även i dessa ärenden är det förhållandevis vanligt att någonting skett utanför det man inledningsvis kommit överens om. I flera av ärendena har säljaren velat avbryta och utan att få gensvar sagt nej till sexuella handlingar som köparen föreslagit eller krävt. I ett ärende beskriver säljaren i förhör att hon följt med en man hem till dennes bostad och att det då har visat sig vara fler män där som alla uppmanats av den ursprungliga köparen att ha sex med henne.

Orimliga försök

De ärenden som är så kallade orimliga försök utgör totalt nio procent av alla ärenden i ärendestudiens material. I de flesta fall har den misstänkte personen tagit kontakt via sociala medier, men det förekommer även att den utsatta personen kontaktats fysiskt i någon offentlig miljö som utomhus, nattklubb eller restaurang. Det finns även ärenden där de inblandade personerna känner varandra eller är bekanta sedan tidigare och där det orimliga försöket har skett

i den miljö man gemensamt befinner sig, som skola, fest eller arbetsplats. Det förekommer också att kontakt uppstått via en dejtingsajt. I två ärenden är det kvinnor som arbetar på thaimassagesalonger som utsatts för att massagekunder krävt eller förväntat sig sexuella handlingar.

6. Våldtäkt och försvårande omständigheter vid sexköpsbrott

I detta kapitel besvaras frågan om i vilken mån personer döms för våldtäkt respektive oaktsam våldtäkt vid anmälda sexköpsbrott och vad som utmärker dessa ärenden. Först beskrivs förekomsten av misstänkta våldtäktsbrott i studerade sexköpsärenden och intervjupersonernas syn på möjligheten att tillämpa våldtäktslagstiftningen i samband med sexköpsbrott. Därefter beskrivs förekomsten av försvårande omständigheter – det vill säga omständigheter som eventuellt kan motivera ett högre straff för sexköpsbrottet alternativt innebär att sexköpet eventuellt hade kunnat utredas och prövas som våldtäkt eller oaktsam våldtäkt – och hur dessa hanteras av rättsväsendet.

Samtyckeslagstiftningen innebär en utvidgning av våldtäktsbrottet

Implementeringen av 2018 års sexualbrottsreform, den så kallade samtyckeslagstiftningen (lag 2018:618), innebar ett flertal förändringar som utvidgar möjligheten att döma för våldtäkt generellt. Dessa förändringar påverkar således även möjligheten att döma för våldtäkt vid köp av sexuell tjänst.

För det första innebär samtyckeslagstiftningen att gränsen för en straffbar gärning går vid om deltagandet i en sexuell handling är frivilligt eller inte. Det krävs därmed inte längre att gärningspersonen har använt sig av våld eller hot, eller utnyttjat offrets särskilt utsatta situation för att kunna dömas för våldtäkt. I lagtexten uttrycks att det särskilt ska beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt (6 kap. 1 § BrB).

Straffansvaret för våldtäkt utvidgades också till att även omfatta situationer där den utsatte blivit hotad av en annan person än den som utfört den sexuella handlingen. I den proposition som låg till grund för lagstiftningen beskrivs människohandel för sexuella ändamål som ett konkret fall där det utvidgade straffansvaret skulle kunna aktualiseras (prop. 2017/18:177 s. 39).

Avslutningsvis infördes i samband med samtyckeslagstiftningen även ett oaktsamhetsansvar för våldtäkt. Oaktsamhetsansvaret innebär att en person som inte haft uppsåt men varit grovt oaktsam beträffande omständigheterna att den andra personen inte deltagit frivilligt i den sexuella handlingen döms för *oaktsam våldtäkt* (6 kap. 1a § BrB).

Sammantaget konstateras i samtyckeslagstiftningens förarbeten att det utvidgade straffansvaret för våldtäkt skulle kunna leda till att sexköpare i större utsträckning än tidigare döms för våldtäkt alternativt oaktsam våldtäkt i stället för köp av sexuell tjänst, vilket i sin tur innebär betydligt mer kännbara straff (prop. 2017:18:177 s. 39).

Ovanligt att anmälda våldtäkter resulterar i fällande dom

Brå har analyserat samtliga ärenden i materialet där det finns en registrerad våldtäktsanmälan i polisens eller åklagarens ärende. Innan analysen redovisas bör det poängteras att det kan finnas ärenden som innefattar våldtäkt eller andra grövre brott i samband med sexuella handlingar mot ersättning men där det enbart har upprättats en anmälan om våldtäkt och inte om köp av sexuell tjänst. Sådana ärenden ingår inte i Brås material.

Totalt har misstänkta våldtäktsbrott registrerats i 21 ärenden (motsvarande drygt 7 % av ärendena). I fem ärenden finns det misstänkta våldtäktsbrottet endast registrerat i ett samordnat ärende hos åklagaren och saknar koppling till det studerade sexköpsbrottet, dessa ärenden kommer inte analyseras närmre. I övriga 16 ärenden ingår det misstänkta våldtäktsbrottet i samma polisutredning som sexköpsbrottet och involverar samma säljare och misstänkte gärningsman. I samtliga 16 ärenden finns våldtäkt med i den ursprungliga anmälan.⁴¹ I tolv av dem är rubriceringen våldtäkt och i övriga fyra *oaktsam våldtäkt, försök till våldtäkt, medhjälp till våldtäkt*⁴² respektive *våldtäkt mot barn*.

---

⁴¹ Brottet köp av sexuell tjänst finns med i den ursprungliga anmälan i 14 av dessa 16 ärenden, i de övriga två ärendena uppkommer misstanke om sexköpsbrott i samband med våldtäktsutredningen.

⁴² Ärendet handlar om ett uppgjort sexköp där två misstänkta gärningsmän möter upp säljaren. En av dem misstänks för våldtäkt och den andra för köp av sexuell tjänst samt medhjälp till våldtäkt. På grund av ett externt bortfall i materialet har ärendet inte kunnat studeras i åklagar- och domled.

Analysen av de misstänkta våldtäktsbrotten utgår ifrån tre tänkbara analytiska kategorier av våldtäkt i samband med sexköp:

- Det uppgjorda sexköpet har genom köparens agerande övergått i en våldtäkt.
- Sexköpet och våldtäkten är separata händelser men involverar samma köpare och säljare och utreds därför inom samma ärende.
- Sexköpet *i sig* utgör en våldtäkt till följd av att köparen varit medveten eller grovt oaktsam gällande omständigheten att säljaren inte deltar frivilligt i de sexuella handlingarna.⁴³

Vanligast att ett uppgjort sexköp har övergått i en våldtäkt

En genomgång av de ärenden där våldtäkt finns med i den ursprungliga anmälan visar att 14 av 16 ärenden handlar om situationer där ett uppgjort sexköp genom köparens agerande har övergått i en misstänkt våldtäkt. Tre typer av händelseförlopp går att urskilja i dessa ärenden:

- Köparen har utan säljarens medgivande, med eller utan hot eller våld⁴⁴, tillskansat sig sexuella handlingar utöver de som gjorts upp på förhand.
- Köparen har varit fysiskt våldsam eller hårdhänt i samband med genomförandet av det uppgjorda sexköpet.
- Säljaren har ångrat sig och inte velat genomföra det uppgjorda sexköpet, varpå köparen trots detta tilltvingat sig sexuella handlingar mot säljarens vilja.

För att exemplifiera beskriver säljaren i ett ärende att det har gjorts upp att hon ska onanera åt köparen men att han sedan försökt tilltvinga sig oralsex genom att trycka hennes huvud mot sin penis. I ett annat ärende beskriver säljaren att köparen varit oacceptabelt hårdhänt under genomförandet av det uppgjorda sexköpet. Det senare får rubriceringen oaktsam våldtäkt.

Gällande de övriga två ärendena handlar det första om en händelse där den misstänkte gärningsmannen initialt försökt tilltvinga sig sexuella handlingar av målsäganden och därefter erbjudit samma målsägande ersättning för sexuella handlingar. I det andra ärendet var målsäganden under 15 år vid

---

⁴³ Det kan handla om att säljaren befunnit sig i en särskilt utsatt situation till följd av bakomliggande människohandel, narkotikapåverkan, psykisk sjukdom eller liknande.

⁴⁴ Det finns ärenden där gärningsmannen utan våld eller hot genom överrumpling penetrerat säljaren utan att hon har hunnit uppfatta vad som sker.

tiden för de sexuella handlingarna och därmed upprättades en anmälan om våldtäkt mot barn (6 kap. 4 § BrB).

1 av 16 anmälda våldtäkter har resulterat i en fällande dom

I 11 av de 16 ärenden som innefattar en våldtäktsanmälan läggs hela förundersökningen ned, i de flesta fall till följd av bevisproblem. Det förekommer också att målsäganden har tagit tillbaka sina initiala uppgifter eller inte längre vill medverka i utredningen.

I ett ärende slutförs förundersökningen om försök till våldtäkt men med hänvisning till bristande bevisning väcks inget åtal. Gärningsmannen döms istället för köp av sexuell tjänst till 50 dagsböter. I ett ärende läggs förundersökningen gällande våldtäkt ned men det väcks åtal för köp av sexuell tjänst, dock har Brå inte haft tillgång till domen. Det ärende som fått rubriceringen medhjälp till våldtäkt har överförs till ett annat samordnat ärende hos åklagaren och även här saknar Brå uppgifter om utfallet.

Två ärenden har lett till åtal för våldtäkt. I det första ärendet har åklagaren yrkat på våldtäkt främst utifrån att gärningsmannen enligt målsäganden varit hårdhänt i samband med sexköpet och att hon till följd av detta har sagt ”nej” och ”stopp”, men att gärningsmannen inte avbrutit samlaget förrän hon försökte knuffa bort honom. Utöver detta lyfter åklagaren även fram att gärningsmannen utnyttjat att målsäganden till följd av personliga omständigheter – psykisk funktionsnedsättning och psykiatriska diagnoser – har befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Tingsrätten bedömer att målsägandens berättelse inte varit trovärdig i alla delar och att den därför inte kan läggas till grund för bedömningen gällande våldtäktsåtalet. Domstolen gör också bedömningen att det inte finns någon utredning i målet som visar att gärningsmannen varit medveten om målsägandens psykiska problematik. Gärningsmannen frias därför för våldtäkt men döms för andrahandsyrkandet köp av sexuell tjänst till 50 dagsböter.

I det andra ärendet som lett till åtal döms den tilltalade för våldtäkt. Ärendet rör ett sexköp som övergått till våldtäkt genom att gärningspersonen med fysiskt våld tilltvingat sig sexuella handlingar utöver det som gjorts upp på förhand. Gärningsmannen döms även för flera sexköp av samma kvinna som är målsägande i våldtäktsbrottet.

Sammantaget visar alltså analysen att endast ett ärende resulterat i en fällande våldtäktsdom. Rubriceringen oaktsam våldtäkt förekommer bara i

ett ärende och rör ett uppgjort sexköp där säljaren upplevt att köparen varit oacceptabelt hårdhänt. Utifrån de analytiska kategorierna som konstruerats ovan gör Brå bedömningen att ingen av de 16 anmälda våldtäkterna kan anses röra en situation där det uppgjorda sexköpet i sig utgör en våldtäkt till följd av att köparen varit medveten eller grovt oaktsam gällande omständigheten att säljaren inte deltagit frivilligt i de sexuella handlingarna. I den friande domen som beskrivs ovan påtalar dock åklagaren målsägandens särskilt utsatta situation för att ytterligare stärka åtalet för våldtäkt.

Polisanställda, åklagare och domare ser svårigheter i att tillämpa våldtäktslagstiftningen vid köp av sexuell tjänst

I intervjuerna har frågor ställts till polisanställda, åklagare och domare för att få deras perspektiv på hur förändringarna i våldtäktslagstiftningen har påverkat möjligheterna att döma för våldtäkt eller oaktsam våldtäkt i sexköpsärenden. Det intervjupersonerna framför allt lyfter fram är de utökade möjligheterna att åtala för våldtäkt när det finns bakomliggande människohandel. Flera beskriver emellertid svårigheten i att dels bevisa ett bakomliggande människohandelsbrott, dels bevisa att den misstänkte köparen vid tiden för sexköpet var medveten om eller grovt oaktsam beträffande säljarens utsatthet. Som en polisanställd beskriver det är hela ”sexköpsvärlden” förklädd till att handla om frivillighet, med eskortsidor fyllda av förföriska bilder och köpare som får sms där innehållet bara visar på att detta är något som säljaren *vill* göra.

Under 2019 föll en dom⁴⁵ gällande oaktsam våldtäkt vid sexköp som fick stor medial uppmärksamhet. Fallet handlar om ett sexköp där gärningsmannen köpt sexuella handlingar av en kvinna som var utsatt för människohandel. I detta fall fanns stark bevisning för att gärningsmannen vid tiden för sexköpet var medveten om hennes utsatta situation, vilket möjliggjorde en fällande dom. Bland annat hade han efter sexköpet skrivit en så kallad ”recension” om säljaren på en eskortsida och där skrivit ”misstänkt trafficking”. Dessutom fanns ett bakomliggande människohandelsbrott där säljaren var målsägande och som senare resulterade i en fällande dom.

Flera intervjupersoner nämner denna dom och uttrycker att det kommer vara svårt att nå en situation där bevisläget är lika klart gällande gärningspersonens kännedom om säljarens utsatthet för människohandel. I

---

⁴⁵ Uppsala tingsrätt, dom 2019-04-26 i mål B 4530-18.

ärendet fanns bevisning som enligt en intervjuad polisanställd var ”för bra” för att pröva det utvidgade straffansvaret för våldtäkt på. En åklagare beskriver att bevisningen i ärendet var väldigt speciell men att lagförändringen trots allt sänder ut en viktig signal till potentiella sexköpare att de riskerar fängelsestraff om de inte bryr sig om under vilka omständigheter de sexuella handlingarna säljs. Endast ett fåtal intervjupersoner tar upp möjligheten att lagföra för våldtäkt eller oaktsam våldtäkt vid sexköp när det föreligger andra omständigheter än människohandel som enligt våldtäktslagstiftningen innebär att deltagande i sexuella handlingar inte kan anses vara frivilligt. Det handlar till exempel om att gärningspersonen utnyttjar att en person på grund av berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, psykisk funktionsnedsättning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation (6 kap. 1 § BrB).

Samma typ av förhållanden lyftes även fram som försvårande omständigheter vid sexköpsbrott i de förarbeten som föranledde 2011 års straffskärpning för köp av sexuell tjänst. Där nämns som exempel på försvårande omständigheter att den som utför en sexuell tjänst befinner sig i en skyddslös eller annars utsatt situation, till exempel på grund av alkohol- eller drogpåverkan, beroendeställning gentemot köparen eller psykisk funktionsnedsättning. Även säljarens unga ålder samt att det sexuella umgänget i sig innehållit tvångsliknande eller förnedrande inslag skrivs fram som försvårande omständigheter. Att säljaren är utländsk och har svårt att göra sig förstådd eller är utlämnad till en tredje part som avtalar om detaljerna för sexköpet samt tar emot betalningen och står för de praktiska arrangemangen kring sexköpet, såsom lokal och transport, nämns också som försvårande (SOU 2010:49; prop. 2010/11:77). Enligt propositionen finns det anledning att se allvarigare på sexköpsbrottet när den här typen av omständigheter föreligger och i många fall bör straffvärdet för dessa brott anses ligga över bötesnivån (prop. 2010/11:77).

När det gäller straffansvar för försvårande omständigheter ställs höga krav på gärningspersonens insikt om den säljande partens situation. Det föreligger ett krav på minst *likgiltighetsuppsåt*, det vill säga att gärningspersonen varit medveten om risken att en viss omständighet förelåg – exempelvis att en tredje part arrangerade sexköpet – men att gärningspersonen varit likgiltig inför denna risk och ändå genomfört sexköpet. Vid oaktsam våldtäkt krävs

enbart *grov oaktsamhet*⁴⁶ beträffande att personen inte deltar frivilligt i de sexuella handlingarna.

Förekomst och hantering av försvårande omständigheter

Mot denna bakgrund är det intressant att granska några ärenden från ärendestudien där Brå utifrån skriftlig information i förundersökningsprotokoll och domar bedömer att försvårande omständigheter förekommer. Vi gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild utan ger endast exempel på ett antal försvårande omständigheter som kan föreligga vid sexköpsbrott och illustrerar hur dessa har hanterats i rättskedjan.

- **Ärende 1. Tredje part**

Den misstänkte köparen identifieras i samband med en telefontömning i en koppleriutredning. Det framgår tydligt av sms-kommunikationen i förundersökningsprotokollet att köpet har avtalats genom en tredje part och den misstänkte köparen uppger också i förhör att han inte hade någon direktkontakt med säljaren. På fråga från förhørsledaren om hur han tyckte säljaren verkade uppger den misstänkte köparen att han upplevde henne som stressad och härjad. Åtalet för sexköpsbrottet avgörs vid samma huvudförhandling som koppleribrottet. Den misstänkte kopplaren döms för koppleri avseende säljaren och köparen döms för köp av sexuell tjänst till 50 dagsböter. I domen har inga försvårande omständigheter uttryckligen beaktats i domskälen för sexköpsbrottet.

- **Ärende 2: Missbruk och tredje part**

Även i detta ärende identifieras den misstänkte köparen i samband med en telefontömning i ett koppleriärende. Säljaren har ett narkotikamissbruk och bor vid tiden för sexköpsbrotten i en lägenhet tillsammans med en annan säljare samt den misstänkte kopplaren som även förser henne med narkotika. Polisen har vid tidigare tillfällen blivit kallade till lägenheten efter anmälningar om missförhållanden. Av förhørsprotokollet framgår inget om att frågor har ställts om hur den misstänkte köparen uppfattade säljarens mående eller miljö i lägenheten, där sexköpsbrotten genomförts. Däremot ställs med anledning av kopplerimisstanken frågor rörande vem köparen haft kontakt med innan sexköpen och om han sett någon annan person i

---

⁴⁶ För en närmare beskrivning av vad grov oaktsamhet innebär se prop. 2017/18:177 s. 100.

lägenheten. Köparen medger att han hörde att det fanns en annan man i lägenheten. Åtalet för sexköpsbrott avgörs vid samma huvudförhandling som koppleribrottet. Den misstänkte kopplaren döms bland annat för grovt koppleri och misshandel av säljaren. Den misstänkte köparen döms för två fall av köp av sexuell tjänst till 75 dagsböter. I domen har inga försvårande omständigheter uttryckligen beaktats i domskälen för sexköpsbrotten.

- **Ärende 3: Alkoholpåverkan, ålder och psykisk ohälsa**

I detta ärende känner den 19-åriga säljaren och den misstänkte köparen varandra sedan tidigare. Det rör sig om sexköpsbrott vid ett flertal tillfällen. Säljaren uppger i förhör att hon har ett självskadebeteende som hon menar att den misstänkte köparen vet om, även ett vittne beskriver i förhör att säljaren har ärr från självskador som den misstänkte bör ha sett. Flera sexköp har genomförts på avskilda platser bland annat ute vid skogsvägar, och säljaren uppger att hon varit alkoholpåverkad vid samtliga tillfällen. Det finns inte dokumenterat att det i förhör med den misstänkte köparen ställs några frågor om hans uppfattning av säljarens psykiska mående eller eventuell alkoholpåverkan i samband med sexköpen. Den misstänkte köparen erkänner direkt och ärendet avgörs på handlingarna. Han döms på två åtalpunkter för köp av sexuell tjänst, men eftersom det rör sig om flera tillfällen bedöms den samlade brottslighetens straffvärde uppgå till 150 dagsböter. I domen har inga försvårande omständigheter uttryckligen beaktats i domskälen för sexköpsbrotten.

- **Ärende 4: Särskild utsatthet**

Den misstänkte köparen identifieras i samband med en större utredning där säljaren är målsägande gällande människohandel för sexuella ändamål, alternativt grovt koppleri och människoexploatering för tiggeri. Det framgår av polisförhöret med den misstänkte köparen att hans kontakt med säljaren har gått via hennes rumänska släktingar som uppehåller sig i Sverige. Den misstänkte köparen har även besökt säljaren i det husvagnsläger där hon bor. I domstol frias de misstänkta människohandlarna medan den misstänkte köparen döms till 80 dagsböter. Tingsrätten motiverar det högre antalet dagsböter med att det måste ha varit uppenbart för köparen att den sexuella tjänsten tillhandahölls av en säljare som befann sig i en särskilt utsatt situation.

Dessa fyra exempel belyser olika typer av försvårande omständigheter som innebär att sexköpet (1) enligt sexköpslagens förarbeten eventuellt kan

motivera ett högre straff för sexköpsbrottet, och (2) enligt våldtäktslagstiftningen eventuellt hade kunnat utredas och prövas som våldtäkt alternativt oaktsam våldtäkt. Med undantag för det högre antalet dagsböter i ärende 4 tycks dessa omständigheter inte ha påverkat hur ärendet har hanterats i rättskedjan. Baserat på det tillgängliga ärendematerialet finns inga dokumenterade misstankar om våldtäkt eller oaktsam våldtäkt i något av dessa ärenden.

I samband med 2010 års utvärdering av sexköpslagen gjordes en genomgång av domar som visade att försvårande eller förmildrande omständigheter sällan redovisades i domarna (SOU 2010:49). Även i delbetänkandet av 2014 års människohandelsutredning konstaterade utredaren efter en genomgång av praxis och förundersökningar gällande lagförda sexköpsbrott att försvårande omständigheter skulle ha kunnat utredas och åberopas av polis och åklagare i betydligt fler fall än vad som faktiskt skett (SOU 2016:42). Som framgått tidigare i rapporten visar även Brås ärendegenomgång på en fortsatt likformighet i påföljder och att det är ovanligt att försvårande omständigheter anges i domskälen.

Försvårande omständigheter beaktas inte i rättskedjan

Det är utifrån ärendematerialet svårt att dra några säkra slutsatser om i vilken utsträckning försvårande omständigheter utreds och beaktas, eftersom Brå endast haft tillgång till det som finns dokumenterat i skrift. Vid sexköpsbrott är det exempelvis vanligt att förhör endast skrivs ut kortfattat i konceptform och åklagare kan i den muntliga pläderingen yrka på en strängare påföljd även om detta inte framgår av den skriftliga stämningsansökan. Emellertid bekräftar även intervjumaterialet och samtal under observationer av polisens arbete att det finns brister i flera led i rättskedjan när det gäller att beakta försvårande omständigheter. Det handlar såväl om självkritik som upplevelser av att försvårande omständigheter inte tas i beaktande i andra delar av rättskedjan. I samband med en observation uttrycker exempelvis en polisanställd att det inte är någon idé att driva ärenden med försvårande omständigheter eftersom det ”ändå inte blir någonting med det”, medan en av intervjupersonerna från polisen är mer självkritisk:

[...] Man kan inte skylla på någon annan än polisen, vi är dåliga på att titta på försvårande omständigheter. Man har kritiserat domstolar och kritiserat alla möjliga, fast det är vi själva, vi tittar inte efter det. Om vi ska förvänta oss att domstolen ska döma till annan påföljd då måste vi ju presentera materialet för dem. Så där finns en

stor förbättringspotential, för vi vet att de här köparna kan bli dömda till annan påföljd än böter, bara vi lägger upp rätt bevisning.

En intervjuad åklagare uttrycker att redovisade förundersökningar från polisen i stor utsträckning räcker för strafföreläggande eller åtal men att det ofta saknas iakttagelser kring hur polisen uppfattat säljarens mående och situation, vilket gör det svårt att lyfta försvårande omständigheter i en eventuell rättegång. Samtidigt riktar en annan åklagare i stället kritik mot domstolarna:

[...] Alltså domstolarna dömer ju och som åklagare så tycker... det är ju en generell uppfattning att, och det är ju rakt över alla ärendetyper, att vi oftast tycker att det är värt mer än vad domstolarna kommer fram till och det är ju likadant med de här brotten skulle jag säga.

Men om det från åklagarhåll inte argumenteras för försvårande omständigheter så kan inte heller domstolen göra det, menar en intervjuad domare, och beskriver vidare att när det kommer kritik mot vissa domar eller utfall så har kritikerna inte alltid insikt i att det inte var någon part som argumenterade i dessa delar.

En möjlig förklaring till att rättsväsendet inte i tillräcklig utsträckning utreder och beaktar försvårande omständigheter är att sexköp regelmässigt hanteras som ett mängdbrott. Som beskrivits tidigare i rapporten innebär den metod som polisen använder sig av i det uppsökande arbetet mot sexköp att utredningen ofta slutförs i direkt anslutning till gripandet. Det riskerar i sin tur leda till att försvårande omständigheter inte utreds vidare. Det kan vid polisens insatser mot sexköp förekomma att flera köpare grips, förhörs och erkänner redan innan förhöret med säljaren har genomförts, vilket innebär att eventuella omständigheter som sedan framkommer i förhöret med säljaren inte alltid följs upp och synliggörs under förundersökningen.

Flera operativa poliser uttrycker även viss kritik mot användningen av Snabbare lagföring vid sexköpsbrott. Dels eftersom man uppfattar att metoden gör det mindre kännbart för köpare att åka fast, dels för att det kan leda till att försvårande omständigheter inte utreds:

Snabbare lagföring har ju varit så vansinnigt lyckat och det är en dröm för våra chefer att köra snabbare lagföring på sexköp, vi kan ju dra in en halv miljon på en vecka liksom. Men det får ju ingen FU-ledare att överhuvudtaget ens reflektera över att titta på försvårande omständigheter, det är ju bara "slutför caset, slutför caset, slutför caset". Är förutsättningarna för snabbare lagföring uppfyllda så "kör" och jag

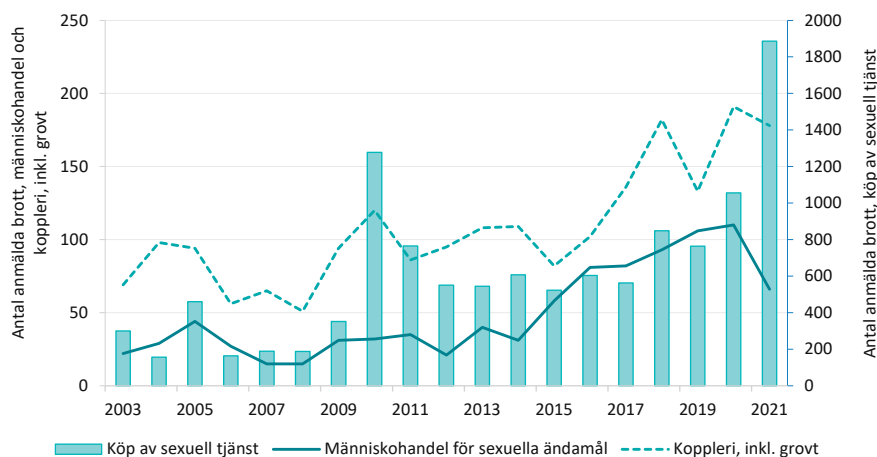
bara "ursäkta, vi kanske ska kolla lite här?", "vadå, då kan vi ju inte köra snabbare lagföring". (Polisanställd)

I åklagarled innebär i sin tur mängdbrottshanteringen att åklagaren ofta har begränsad tid att läsa in sig på ärendet inför en eventuell huvudförhandling, vilket kan påverka åklagarens möjlighet att beakta och plädera utifrån försvårande eller förmildrande omständigheter i det enskilda fallet. En intervjuperson förklarar exempelvis att åklagarna i de flesta fall får ärendematerialet bara någon dag innan huvudförhandlingen, och att de dessutom kan ha ytterligare tio mängdbrottsmål som ska avgöras samma dag.

7. Människohandel, koppleri och människoexploatering

Polisens arbete mot köp av sexuell tjänst är tätt sammanlänkat med arbetet mot människohandel och koppleri. Som illustreras av figur 3 följer de tre brottstyperna sig i viss mån åt vad gäller utvecklingen av anmälda brott över tid, med undantag för att den kraftiga ökningen av anmälda sexköpsbrott under 2021 inte återspeglas i antalet anmälningar av koppleri och människohandel för sexuella ändamål.

Figur 3. Anmälda brott 2003–2021, människohandel för sexuella ändamål, koppleri (inkl. grovt) samt köp av sexuell tjänst. Källa: Brås kriminalstatistik.

I detta kapitel besvaras frågan om i vilken utsträckning det i de studerade ärendena går att se kopplingar till människohandel, koppleri och det relativt nya brottet människoexploatering. Brås uppdrag riktar sig främst mot tillämpningen av sexköpslagstiftningen, därför görs ingen analys av själva tillämpningen av lagstiftningen gällande människohandel, koppleri och människoexploatering.

Kapitlet inleds med en övergripande beskrivning av aktuell lagstiftning och förhållandet mellan de olika straffbestämmelserna. Därefter redogörs för dokumenterade kopplingar till människohandel, koppleri och människoexploatering i de studerade ärendena. Kapitlet avslutas med ett kortare avsnitt om polisens arbete mot koppleri, människohandel och människoexploatering på massagesalonger.

Lagstiftningen

Människohandel och koppleri

Människohandel regleras i 4 kap. 1a § BrB och innebär att den som genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ, eller annat sådant otillbörligt medel om det allvarligt begränsar personens alternativ rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år. Är brottet att anse som mindre grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Om den utsatte är under 18 år krävs inget otillbörligt medel för att gärningspersonen ska dömas till straffansvar.

Koppleri regleras i 6 kap. 12 § BrB och innebär ett förbud mot att främja eller på ett otillbörligt sätt utnyttja ekonomiskt att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Personer som hålls ansvariga för koppleri döms till fängelse i högst fyra år. Grovt koppleri har en straffskala på två till tio års fängelse och vid bedömningen av om brottet är grovt beaktas särskilt om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.

Särskilt om kopplerilagstiftningen

Straffbestämmelsen om koppleri innefattar ett brett spektrum av gärningar av varierande allvarlighetsgrad. Kopplerilagstiftningen möjliggör lagföring av gärningspersoner som på ett medvetet och hänsynslöst sätt utnyttjar och drar ekonomisk vinning av att någon utför sexuella handlingar mot ersättning. Det framgår av intervjumaterialet att lagstiftningen fyller en viktig funktion som ett alternativ i fall där det har förekommit hänsynslösa utnyttjanden men där människohandelsbrott inte går att bevisa. Enligt polisens årliga lägesrapport (2021) är människohandelslagstiftningen ofta svårtillämpad och även intervju personer beskriver att rekvisiten för människohandel är svåra att bevisa, vilket inte sällan leder till att utredningar gällande människohandel i stället landar i ett grovt koppleribrott. Som en intervju person inom polisen beskriver kan det i domar gällande grova kopplerier beskrivas som ”grovt koppleri med människohandelsliknande förtecken”, och eftersom grovt koppleri och människohandel har samma

straffskala kan det även landa i samma straffvärde. Det kan också vara svårt att initialt i en utredning avgöra om det rör sig om koppleri eller människohandel, vilket ofta leder till att båda brottsrubriceringarna används parallellt för samma gärning.

Samtidigt kan kopplerilagstiftningen användas vid mindre allvarliga utnyttjanden och situationer där personer på olika sätt främjar eller underlättar försäljningen av sexuella tjänster. Exempelvis kan en hyresvärd enligt straffbestämmelsens andra stycke dömas för koppleri om denne får vetskap om att sexuella tjänster säljs i en uthyrd lägenhet utan att göra vad som skäligen kan begäras för att få uthyrningen att upphöra (6 kap. 12 § 2 st. BrB).

Människoexploatering

Människoexploateringsbrottet infördes 2018 genom ett tillägg i människohandelsparagrafen (4 kap. 1b § BrB) och innebär att den som genom olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation exploaterar en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri, döms för människoexploatering till fängelse i högst fyra år. Grov människoexploatering har en straffskala på två till tio års fängelse och vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett särskilt hänsynslöst utnyttjande av annan.

Människoexploatering är subsidiärt till människohandelsbrottet och inte knutet till sexuella ändamål utan syftar främst till att stärka det straffrättsliga skyddet mot exploatering av personer i arbete eller tiggeri (prop. 2017/18:123). Något förenklat kan relationen mellan de tre straffbestämmelserna förklaras som att människohandel är det övergripande, grävsta brottet som täcker in alla exploateringsgrunder. Koppleri och människoexploatering tar i sin tur sikte på sexuell exploatering respektive arbetskraftsexploatering i de fall rekvisiten för människohandel inte är uppfyllda.

En fjärdedel av ärendena har samband med koppleri

För att beskriva i vilken mån de anmälda sexköpsbrotten har koppling till människohandel, koppleri och människoexploatering har Brå i första hand utgått från de utredande myndigheternas dokumentation, det vill säga om det

finns dokumentation i ärendematerialet som visar på att polis eller åklagare misstänker en koppling.

Polis och åklagares kännedom om samband mellan sexköpsbrott och människohandel eller koppleri beror i ärendestudien oftast på att sexköpsbrottet har uppdragats i samband med spanings- och utredningsåtgärder i människohandels- eller koppleriutredningar. Det framgår då i ärendematerialet att sexköpsbrottet har upptäckts genom bakspårning vid tömning av säljarens eller den misstänkte människohandlaren eller kopplarens telefon, genom användning av hemliga tvångsmedel (t.ex. telefonavlyssning eller kameraövervakning) eller vid fysisk spaning mot lokaler där sexköp pågår. En människohandels- eller koppleriutredning kan på det sättet leda till ett stort antal anmälda sexköpsbrott. Att polis och åklagare misstänker att ett sexköpsbrott skett inom ramen för människohandel eller koppleriverksamhet kan även framgå av att ärendet med det anmälda sexköpsbrottet har samordnats med ett människohandels- eller koppleriärende i åklagarled.

Andra exempel på dokumenterade kopplingar är att polisen i PM uttrycker misstanke om koppleri eller människohandel, att säljaren i förhör uppger att en tredje part sköter kontakten med köpare eller att det i materialet finns åklagardirektiv om utredningsåtgärder för att utreda misstänkt bakomliggande brottslighet.

I 66 ärenden finns det dokumentation i ärendematerialet som tyder på att sexköpsbrottet har kopplingar till människohandel, koppleri eller människoexploatering. Det motsvarar 25 procent av de studerade ärendena (orimliga försök exkluderade). I samtliga dessa ärenden avser sambandet koppleri och i 20 ärenden finns det utöver koppleri även dokumenterade kopplingar till människohandel. Det är som tidigare nämnt vanligt att inkludera båda brottsrubriceringarna under såväl förundersökningen som i åtalet, vilket leder till denna överlappning i ärendedokumentationen.⁴⁷ Den vanligaste typen av dokumenterad koppling är att sexköpsbrottet har bakspårats i samband med en människohandels- eller koppleriutredning. Exempelvis har 20 procent av ärendena med en dokumenterad koppling (13 ärenden) bakspårats genom tömning av en enskild säljares telefon.

---

⁴⁷ Det handlar alltså inte nödvändigtvis om att det finns dokumenterade kopplingar till ett människohandelsbrott och ett koppleribrott. I de flesta fall är det en och samma brottsliga gärning som avses, men polis och åklagare använder sig av parallella/alternativa rubriceringar.

I ett ärende framgår kopplingar till samtliga tre brottstyper. Det handlar om en utländsk kvinna som uppger för polis att hon blivit tvingad till att både tiggas och sälja sexuella tjänster. I det samordnade åklagarärendet åtalas en misstänkt gärningsperson för människohandel alternativt människoexploatering och grovt koppleri mot kvinnan – det vill säga människoexploatering avseende tiggeriet och grovt koppleri avseende sexhandeln. Detta är det enda ärende i materialet som innehåller en dokumenterad koppling till människoexploatering.

Utifrån vad som framgår av det tillgängliga ärendematerialet⁴⁸ har ingen av säljarna i de studerade ärendena varit målsägande i en fällande dom för människohandel. Däremot är en handfull säljare målsägande i fällande domar för koppleri och grovt koppleri.

Troligtvis ännu vanligare med inblandning av tredje part

Det går alltså att anta att köparen i minst en fjärdedel av de studerade ärendena har köpt sexuella handlingar av en säljare som är kopplad. Eftersom Brås analys har utgått från en strikt tolkning där endast tydligt dokumenterade kopplingar har räknats in är det troligt att den faktiska andelen ärenden med en kopplad säljare är betydligt högre. Som en polisanställd beskriver i samband med en observation finns det ofta en tredje part som ordnar med resa, eventuellt visum, boende, bilder och annonsering på eskortsidor när det handlar om utländska säljare som åker tillfälligt till Sverige för att sälja sexuella handlingar. Även en intervjuad åklagare uttrycker att det ofta finns någon form av organisering bakom sexhandeln:

[...] Det vi sett på senare år är att sexhandeln är hyfsat organiserad och då kan det vara genom organisering som människor kommer hit. Du har kopplare eller människohandlare, de som organiserar, de som kommer till lägenheterna, de som säljer. Det är svårt att lyfta ut det ena, det är ett händelseförlopp.

Det har tidigare i rapporten framgått att polisen i sitt uppsökande arbete främst riktar sig mot eskortsidor där utländska säljare som befinner sig

---

⁴⁸ När ett sexköpsbrott samordnas med ett människohandels- eller koppleribrott i åklagarled innebär det inte per automatik att sexköpsbrottet avgörs i samma brottmål som det grövre brottet. I många fall får de köpare som redan erkänt sexköpsbrottet i stället ett strafföreläggande och åklagaren kan i sin tur använda det utfärdade strafföreläggandet som skriftlig bevisning i människohandels- eller kopplerimålet. I ärendematerialet har totalt 15 ärenden avgjorts i samma brottmål som människohandel eller koppleri och i dessa fall har Brå tagit del av domarna.

tillfälligt i Sverige för att sälja sexuella handlingar finns. En anledning till detta är att det enligt polisens uppfattning är störst risk att offer för människohandel finns på dessa sidor. I 82 procent av de 66 ärenden som innehåller dokumenterade kopplingar till bakomliggande brottslighet har sexköpen också initierats via eskortsidor, jämfört med 59 procent av de ärenden som inte innehåller dokumenterade kopplingar.⁴⁹ När det gäller säljarnas nationalitet är säljaren i 65 procent av ärendena med dokumenterade kopplingar utländsk och i 12 procent svensk. I 23 procent saknas uppgifter om säljarens nationalitet.

Enligt uppgifter från intervjuer och observationer av polisens arbete kan de telefonnummer som anges i eskortannonser gå direkt till säljaren, alternativt till en kopplare i Sverige eller utomlands eller någon form av callcenter eller agentur i utlandet som administrerar kontakten med köpare och bokningarna av sexköpen.⁵⁰ Den sistnämnda typen av mellanhand beskrivs i ett par av de studerade ärendena. Bland annat förklarar en utländsk säljare i förhör att en ”operatör” har skött kontakten med köparen och att det även är operatören som lagt upp och administrerat hennes annons på eskortsidan. Även i samband med Brås observationer förklarar en säljare att hon åkt till Sverige på egen hand, men att en ”manager” i utlandet sköter kontakten med köpare och hjälper till med eskortannonsen, i utbyte får managern 30 procent av hennes intäkter.

Bakomliggande brottslighet på massagesalonger

Massagesalonger beskrivs av flera intervjupersoner som en arena där det ofta finns skäl att misstänka både koppleri, människohandel och människoexploatering. Endast i fyra av de 66 ärenden som innehåller en dokumenterad koppling till koppleri har sexköpet skett i anslutning till en massagesalong. Dock omfattar studien sexköpsbrott som anmälts 2019, och Brås tolkning av intervjuer, observationer, möten med civilsamhället, myndighetsrapporter samt rapportering i media är att arbetet mot misstänkt brottslighet i anslutning till massagesalonger har intensifierats under de två efterföljande åren.

---

⁴⁹ I sex procent av ärendena som innehåller dokumenterade kopplingar till människohandel och koppleri saknas uppgifter om hur sexköpen initierats. Motsvarande bortfall för ärendena som inte innehåller dokumenterade kopplingar är 13 procent.

⁵⁰ Detta beskrivs även i polisens lägesrapporter om människohandel för sexuella och andra ändamål (Polismyndigheten 2020, 2021).

Enligt intervjuer och observationer är det trots ett intensifierat arbete mot massagesalonger fortfarande svårt att komma åt brottsligheten eftersom den gömmer sig bakom en legitim verksamhet. En intervjuad polisanställd förklarar att polisen ofta hamnar i en situation där den misstänkte kopplaren eller människohandlaren säger ”absolut, jag har den här massagesalongen och jag har fem olika kvinnor som erbjuder massage. Vad de sedan gör efter avslutad massage, det vet inte jag och det tar jag inte ansvar för”. För att nå framgång krävs därför att säljarna är beredda att medverka i utredningen och enligt flera intervjupersoner kan det vara svårt. En annan intervjuperson inom polisen förklarar att många kvinnor på massagesalonger är rädda för utvisning och därför ovilliga att prata med polisen, vilket innebär att både polis och socialtjänst behöver lägga mycket tid på att bygga förtroende och motivera dem till att delta.

8. Polisens samverkan med socialtjänsten

I detta kapitel redovisas den operativa samverkan som sker mellan polis och socialtjänst i samband med polisens uppsökande arbete mot sexköp samt det stöd och skydd till säljare som kan knytas till denna samverkan. Eftersom det uppsökande arbetet primärt riktas mot eskortsidor där utländska säljare finns kommer kapitlet främst fokusera på samverkan kring denna grupp av säljare. Samverkan mellan åklagare och socialtjänst beskrivs inte i kapitlet eftersom det framgått av intervjuer att dessa yrkesgrupper har mycket begränsad direktkontakt med varandra. Kontakten sker i stället främst via polisen.

Kapitlet bygger på information från intervjuer med polisanställda som arbetar med sexköpsärenden, tre personer anställda inom lokal socialtjänst samt fyra av de regionkoordinatorer som är anställda av socialtjänsten och som samverkar tätt med polisen i deras uppsökande arbete. Även anteckningar från deltagande observationer av polisens arbete har använts.

Kapitlet inleds med en beskrivning av olika syften med samverkan i det uppsökande arbetet samt regionkoordinatorernas respektive den lokala socialtjänstens olika roller. Därefter redovisas hur polis och socialtjänst arbetar rent praktiskt vid uppsökande insatser mot sexköp, följt av en beskrivning av hur väl själva samverkan fungerar. Allt detta handlar om samverkan som berör säljare. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om samverkan kring stöd till köpare av sexuella tjänster.

Stöd och skydd till säljare är centralt i samverkan

Ett viktigt syfte med den operativa samverkan mellan socialtjänst och polis i det uppsökande arbetet är att kunna erbjuda säljarna stöd och skydd. För att uppnå detta är polisen och socialtjänsten i stor utsträckning beroende av varandra. Att säljare mycket sällan själva vänder sig till socialtjänsten om de behöver stöd eller hjälp, är regionkoordinatorerna och intervjupersonerna inom socialtjänsten överens om. Det kan vara förknippat med stigma att berätta att man säljer sexuella handlingar och utländska säljare känner ofta inte till vilket stöd som finns tillgängligt. Dessutom kan utländska säljare ha en generell rädsla för myndighetspersoner. Ringer socialtjänsten själva på

exempelvis eskortannonser finns det en stor risk att de enbart får prata med kopplare och inte når fram till de verkliga säljarna, enligt en av regionkoordinatorerna. Socialtjänsten är därför beroende av att kunna vara med vid polisens uppsökande insatser eftersom det oftast är det enda sättet att nå utsatta säljare.

Polisen behöver å sin sida hjälp av socialtjänsten så att säljarna de träffar kan få stöd och skydd om det behövs, i såväl uppsökandesituationen som under utredningsarbetet. Nedan följer en kort sammanställning över olika inriktningar för polisens och socialtjänstens samverkan när det gäller skydd och stöd.

1 Akut stöd i kontaktsituationen

När polisen arbetar uppsökande och träffar säljare kan dessa vara i akut behov av stöd och/eller skydd, exempelvis om de är offer för människohandel eller har blivit utsatta för våld av en köpare. Då är socialtjänstens närvaro viktig. De kan ge stödjande samtal, ordna skyddat boende och se till att personen slussas rätt inom socialtjänsten.

2 Motiverande kontakt

Ett annat viktigt syfte med socialtjänstens närvaro vid polisens uppsökande arbete är att skapa en god kontakt med och motivera säljare att lämna en destruktiv miljö där det kanske förekommer människohandel eller koppleri. Det handlar även om att motivera till att delta i en eventuell polisutredning.

3 Skydd och stöd under rättsprocessen

Samverkan syftar även till att skapa förutsättningar för att säljare ska kunna delta i olika rättsprocesser. Det handlar framför allt om säljare som är offer för människohandel eller koppleri, och ofta om tredjelandsmedborgare. När det gäller tredjelandsmedborgare framgår tidigare i rapporten att de har rätt till 30 dagars betänketid för att besluta om de vill medverka i en rättsprocess eller inte. Under betänketiden ansvarar socialtjänsten för att ordna skyddat boende, psykosocialt stöd med mera, och kan i efterhand få tillbaka pengar för stöd och skydd från Migrationsverket.

4 Information till säljare

Uppsökande arbete i samverkan med polisen är ofta det enda sättet för socialtjänsten att nå ut med information om vilket stöd som finns för personer i prostitution. Vanliga stödbehov är bland annat samtalsstöd, råd om säkerhet och försörjningsstöd (Jämställdhetsmyndigheten 2021). Svenska

medborgare, och under vissa omständigheter även EU-medborgare, har rätt till stöd från svensk socialtjänst vid behov. Det uppsökande arbetet riktar sig emellertid främst mot utländska säljare som kan vara utsatta för människohandel. De har ofta ännu mindre information om sina rättigheter, och informationen om skydd och stöd kan vara avgörande för att de exempelvis ska våga lämna en människohandelssituation. Utländska säljare kan, utöver stödet under en eventuell rättsprocess, även få stöd genom det så kallade Återvändandeprogrammet som drivs av Internationella Migrationsorganisationen (IOM). Genom programmet görs en plan för en bra återintegrering i hemlandet, och personen får hjälp med praktiska göromål inför återresan. Under 2021 fick 15 vuxna personer som utsatts för sexuell exploatering i Sverige stöd genom återvändandeprogrammet (Jämställdhetsmyndigheten 2022a).

Regionkoordinatorerna och den lokala socialtjänsten har olika roller

Den kanske viktigaste funktionen när det gäller polisens samverkan med socialtjänsten i det uppsökande arbetet mot sexköp och människohandel är den som regionkoordinator. Personerna med denna funktion är specialiserade på bland annat människohandel för sexuella ändamål och prostitution. Funktionen är strukturerad och indelad utifrån polisregionerna, men regionkoordinatorerna är anställda av en lokal socialtjänst och organiseras och grundfinansieras av Jämställdhetsmyndigheten.⁵¹ I dag har de flesta polisregioner två regionkoordinatorer, även om de inte alltid arbetar heltid.

Regionkoordinatorerna har en komplex roll. Bland annat arbetar de utbildande och deltar i olika samverkansforum på regional och nationell nivå. De ger också stöd åt myndigheter och civilsamhälle i frågor om människohandel och prostitution (Jämställdhetsmyndigheten 2022b). Samtidigt är de en operativ resurs, inte minst för polisen i deras uppsökande arbete. De deltar vid polisiära insatser, och ger då säljaren stöd i kontaktsituationen, motiverar och informerar. De samordnar och

---

⁵¹ Enligt intervjuerna skiljer sig dock finansieringen åt mellan de olika polisregionerna både gällande omfattning och vem som finansierar. Exempelvis kan länsstyrelser och kommuner vara med som delfinansierare.

administrerar också stöd och skydd i enskilda ärenden och bedriver i viss mån även eget uppsökande arbete.

Regionkoordinatorernas arbete tillsammans med polisen är främst inriktat på utländska säljare som potentiellt kan vara utsatta för människohandel. De har inte möjlighet att själva erbjuda stödande insatser såsom skyddat boende eller försörjningsstöd, utan dessa insatser ska i stället utföras av den lokala socialtjänsten. Däremot kan de agera samordnare i ärenden, och ge stöd och råd åt en socialtjänst som till exempel får in ett människohandelsärende för första gången.

Regionkoordinatorerna har inte alltid möjlighet att fysiskt delta i polisens insatser. Då blir det i stället en lokal socialsekreterare som åker ut med polisen och tar rollen som kontaktskapare gentemot säljarna. Dessa socialsekreterare kan vara mer eller mindre specialiserade på just prostitution och människohandel – det skiljer sig åt mellan olika kommuner, enligt intervjuer.

Framöver i kapitlet benämns den reguljära, lokala socialtjänsten som *lokal socialtjänst*, medan *regionkoordinatorer* benämns med detta namn. När det handlar om socialtjänsten som företeelse – det kan vara lokal socialtjänst och/eller regionkoordinatorer, men när det inte spelar någon roll i sammanhanget – benämns detta som *socialtjänst*.

Samverkan i praktiken

Mellan 2016–2021 genomförde nationella operativa avdelningen (Noa) utbildningsinsatser i hela landet – insatser som varit tongivande för hur polisen i dag arbetar mot sexköpsbrott (se vidare kapitel 3). Vid dessa insatser lärde man, enligt utbildare som närvarade, ut att socialtjänsten alltid ska vara med när polisen arbetar uppsökande mot sexköp:

Jag åker inte ut utan socialsekreterare, och det är det budskapet vi har trummat in mot regionerna. För att plötsligt står du i det läget att du som polis är fullständigt maktlös, vad ska vi göra av den här kvinnan, vart ska hon ta vägen? (Polisanställd)

Det är svårt att uppskatta hur ofta någon från socialtjänsten är med när polisen arbetar mot sexköp runt om i landet. Bilden som ges i intervjumaterialet är att människohandelsgrupper och andra inom polisen som specialiserat sig på sexköp i princip alltid samverkar med socialtjänsten vid det uppsökande arbetet. Dock förekommer det att icke-specialiserade poliser arbetar med insatser mot sexköp utan att ha med sig socialtjänsten,

enligt en av regionkoordinatorerna. Detta kan, enligt ett par intervjupersoner inom polisen, bero på att socialtjänsten inte vill medverka trots att polisen bjudit in. På andra ställen kan det enligt en regionkoordinator i stället handla om att polisen inte bjuder in socialtjänsten eller är dåliga på att anpassa sig till socialtjänstens förutsättningar vid planeringen av insatserna.

Ett av huvudsyftena med att arbeta uppsökande beskrivs vara att hjälpa personer utsatta för människohandel eller koppleri att lämna en destruktiv miljö. När polis och socialtjänst kommer in på ett hotellrum eller i en lägenhet är det dock ovanligt att en säljare direkt är beredd att lämna den organiserade prostitutionsverksamheten, enligt flera regionkoordinatorer och polisanställda. En regionkoordinator förklarar:

När polisen – eller vi också – kommer på det sättet så är det väldigt få som säger att det är en hallick eller människohandel bakom. Det säger man inte i första skedet, för de är livrädda för att de själva har begått brott, att de ska bli utvisade, bli av med sina pengar, bli bestraffade av svenskt rättsväsende eller av en hallick. [...] Problemet i den stunden blir att, om de säger "nej, men jag fixar det här själv, jag är egen", då får de inte det initiala stödet. För man kan inte tvinga någon till ett skyddat boende eller att vara brottsutsatt och då blir de bara utslängda på gatan och får klara sig själva.

Regionkoordinatorer och polisanställda beskriver att den uppsökande verksamheten ofta handlar om att "så ett frö" hos säljaren om att lämna, och informera om att hjälp finns att få. Kontaktuppgifterna till regionkoordinatorerna lämnas ut och efter några veckor kan det komma ett telefonsamtal där säljaren berättar att hon utsatts för människohandel. På vissa orter arbetar man också med att söka upp samma säljare flera gånger, för att motivera till att bryta med människohandlaren eller kopplaren.

Som nämnts tidigare i rapporten förekommer det att gränspolisen i samband med ingripanden mot sexköp skickar säljare som är tredjelandsmedborgare och saknar laglig rätt att uppehålla sig i Sverige direkt till Migrationsverkets förvar. Detta trots att det kan röra sig om potentiella brottsoffer som är i behov av stöd och skydd. Att minska risken för den här typen av hantering av tredjelandsmedborgare är enligt intervjupersoner ett annat skäl till att socialtjänsten bör vara med vid polisens arbete mot sexköp.

Bemötande från polis och socialtjänst

I en situation då polis och socialtjänst går in till en säljare är det viktigt att deras olika roller blir tydliga – något som vid Brås deltagande observationer

inte var något problem – säljarna förstod vem som var vem. En regionkoordinator förklarar vikten av att tydliggöra rollerna:

Polisen måste såklart säkra att det inte finns en hallick eller sexköpare i närheten. Men vi brukar försöka ha det sociala perspektivet först. Det där ser nog lite olika ut. Men vi tycker att det är bättre att börja informera om varför vi är där, om deras rättigheter i Sverige och sedan pratar vi ur ett socialt perspektiv. Det är bättre än om man börjar ur det polisiära perspektivet, med till exempel kontroll av id-handlingar. För det här är ju personer som ofta är rädda för polis och myndigheter.

När det gäller bemötande menar regionkoordinatorerna i sina intervjuer att polisen i dag generellt har ett bra bemötande och ett ”mjukt” förhållningssätt när de möter personer i prostitution. Poliserna utgår från att säljarna är potentiella brottsoffer, och behandlar dem utifrån detta. Det gäller särskilt poliser i människohandelsgrupper och andra specialistgrupper.

Framgångsrik samverkan mellan regionkoordinatorer och specialiserade poliser

Regionkoordinatorerna framhåller i sina intervjuer att själva samarbetet med polisen fungerar bra i deras regioner. Det gäller framför allt samarbetet med specialiserade poliser i människohandelsgrupper och andra poliser med vana av att arbeta mot sexköp. Regionkoordinatorerna och dessa poliser har en god arbetsrelation – de uppges ha arbetat upp en tillit och har samsyn i sitt gemensamma arbete. Bra kommunikation, gemensamma målbilder och en förståelse för varandras organisation nämns som framgångsfaktorer för denna samverkan.

De gånger regionkoordinatorerna samverkar med poliser utan specialkunskaper om sexköp kan det vara mer ”trögjobbat”, enligt intervjuer. Ett par regionkoordinatorer nämner också polisens generella resursproblem⁵² som något som spiller över på deras egen verksamhet, eftersom de är beroende av polisen för att kunna komma i kontakt med utsatta säljare.

De polisanställda i intervjumaterialet har i princip enbart positiva saker att säga om samverkan med regionkoordinatorerna; de lovordar både funktionen och de personer som innehar den. En polisanställd uttrycker att regionkoordinatorerna ”visat sig vara guld”, och en annan att:

---

⁵² I dessa intervjuer nämns polisens resursproblem i allmänna termer. Vid tiden för denna rapport fanns en brist på medarbetare inom stora delar av polisen, och det är den som beskrivs här.

Samarbetet [med regionkoordinatorerna] är jättebra och har varit en stor hjälp, redan att tjänsten finns har ju avlastat väldigt mycket jobb från poliserna, så de kan släppa den biten, allt det administrativa också, som tar mycket tid.

Regionkoordinatorerna uppskattas för sin mångsidighet och sitt kunnande – för sin direkta stöttning av brottsoffer och sin förmedling av stöd och hjälp. Men regionkoordinatorerna beskrivs också ha en nyckelroll för det rent polisiära arbetet. I många fall är det deras relationsskapande arbete som gör att människohandelsoffer väljer att bryta med människohandlaren eller kopplaren och delta i polisutredningarna.

Brister i direktsamverkan mellan polis och lokal socialtjänst

Eftersom regionkoordinatorerna inte alltid har möjlighet att fysiskt delta i polisens uppsökande insatser trycker flera intervjupersoner på vikten av att polisen och den lokala socialtjänsten har en fungerande samverkan oberoende av regionkoordinatorerna. Enligt intervjuerna med regionkoordinatorerna – och även polisanställda – saknas dock på många håll i landet en fungerande direktsamverkan mellan polis och lokal socialtjänst kring prostitution och människohandel. Bland annat kan samverkan försvåras av den lokala socialtjänstens resursbrist och av att polisens geografiska avgränsningar inte alltid stämmer överens med socialtjänstens, som strikt följer kommungränserna.

En fungerande lokal samverkan är också viktig för att kunna arbeta mot sexköpsbrott på arenor där säljarna i större utsträckning är förankrade i Sverige. Som framgått tidigare sker samverkan mellan polis och socialtjänst i huvudsak mot sexköp via de stora eskortsidorna där utländska säljare finns. Det finns dock flera andra arenor och grupper där sexköp förekommer, exempelvis bland personer i missbruk. Dessa arenor skulle kunna vara aktuella att samverka kring men dit styr polisen inte sina resurser i det uppsökande arbetet.

Även socialtjänstens bristande organisation gällande stöd till personer i prostitution kan påverka förutsättningarna för samverkan kring dessa arenor. När det gäller våldsutsatta, personer i missbruk och flera andra utsatta grupper så finns lagstöd, riktlinjer och regler som den lokala socialtjänsten har kunnat utgå från vid utarbetandet av särskilda rutiner och en organisation anpassad för dessa grupper. För inhemska personer i prostitution finns inte motsvarande lagstöd eller riktlinjer, och enligt intervjumaterialet saknas en organisation och ibland även rutiner för hur den

lokala socialtjänsten ska stödja denna grupp (se även Jämställdhetsmyndigheten 2021). Vidare bedömer två intervjuade socialsekreterare att socialtjänsten inte heller alltid anmäler när de får information från klienter om sexuella handlingar mot ersättning. Det bekräftas även av Brås ärendestudie där det är ovanligt att anmälan eller tips om sexköpsbrott har inkommit från socialtjänsten.

Goda exempel på lokal samverkan

Det finns samtidigt exempel på platser där lokal samverkan fungerar väl och som även innefattar ett arbete mot arenor där inhemska säljare befinner sig. Ett exempel som lyfts fram av flera intervjupersoner är Umeå. En regionkoordinator är placerad i Umeå och har bidragit till strukturella förändringar inom den lokala socialtjänsten. I Umeå finns också en så kallad Mikamottagning som är specialiserad på stöd till personer i prostitution, socialsekreterare som är vana vid människohandelsärenden och en allmän medvetenhet inom socialtjänsten när det gäller prostitution. Dessutom finns engagerade kommunpolitiker och en lokal polis som har tid avsatt för att kontinuerligt arbeta mot sexköp och människohandel. Ett resultat av detta är att sexhandeln via eskortsidor med utländska säljare har minskat betydligt (Nationellt centrum för kvinnofrid 2018). Samtidigt finns efterfrågan kvar, enligt regionkoordinatören i området. Hon menar att den har styrts mot "lokala" säljare av sexuella handlingar, en målgrupp som polis och socialtjänst nu försöker rikta sitt uppsökande arbete mot.

Ett annat gott exempel på lokal samverkan är Stockholm, där Stockholms stad och polisregion Stockholm i mars 2021 undertecknade en samverkansöverenskommelse rörande arbetet mot prostitution. Överenskommelsens övergripande mål är att prioritera och tillsammans strukturerat arbeta uppsökande mot köpare och säljare av sexuella handlingar (Stockholms stad och Polisregion Stockholm 2021).

Det kan uppstå problem i samverkan mellan regionkoordinatorer och lokal socialtjänst

Eftersom det är relativt ovanligt att den lokala socialtjänsten får in ärenden som rör prostitution och människohandel kan det enligt intervjumaterialet uppstå problem i samverkan mellan regionkoordinatorerna och den lokala socialtjänsten när regionkoordinatorerna försöker samordna stöd åt utländska säljare. Enligt intervjuade regionkoordinatorer tycks benägenheten att ge stöd variera både mellan olika polisregioner och olika kommuner inom

polisregionerna. Kommuner där den lokala socialtjänsten har en ansträngd ekonomi kan exempelvis vara mindre benägna att samverka i ett komplext och resurskrävande människohandelsfall. Problemet kan framför allt uppstå när säljaren är tredjelandsmedborgare och ännu inte målsägande i en brottsutredning, enligt regionkoordinatorerna. Den lokala socialtjänsten kan ibland anse att de inte har någon skyldighet alls att ställa upp med stöd eller finansiering till tredjelandsmedborgare.

Flera regionkoordinatorer har därför försökt arbeta upp ett samarbete i förebyggande syfte med varje lokal socialtjänst inom sitt område. Detta så att det ska finnas minst en kontaktperson för ärenden som gäller prostitution och människohandel samt en upparbetad väg när det kommer in akuta ärenden. Regionkoordinatorerna håller även utbildningar för socialtjänstpersonal, om bland annat rättigheterna för utländska medborgare i prostitution. Det har visat sig ge goda resultat, enligt intervjumaterialet, även om det finns exempel på att det trots upparbetad samverkan har varit svårt att få stöd till målgruppen.

Generellt har dock kunskapen om personer i prostitution ökat inom lokal socialtjänst, menar flera intervjupersoner. Även om det är en bit kvar så är det en skillnad jämfört med för bara några år sedan.

Prostitutionsärendena såg vi inte överhuvudtaget förut kan jag säga. Vi pratar ju mer och mer om det nu [...], eftersom de kommer till oss eller polisen om de varit utsatta för människohandel och prostitution. (Socialtjänstanställd)

Här kommer en annan av regionkoordinatorernas roller in – den som stöd och bollplank åt den lokala socialtjänsten i sexköps- och människohandelsärenden. I två intervjuer med anställda vid lokal socialtjänst framkommer att regionkoordinatorerna givit mycket bra stöd i dessa ”sällanärenden” utifrån sin expertis inom området.

Begränsningar i stödet till sexköpare

När socialtjänsten samverkar med polisen i sexköpsärenden är deras huvudsakliga fokus på säljarna, enligt intervjumaterialet. I praktiken brukar dock regionkoordinatorerna och socialtjänsten – åtminstone där det finns en specialiserad sådan – ofta ha samtal med köparen i samband med att denne förhörs av polis. Även här tydliggjordes enligt Brås deltagande observationer polisens respektive socialtjänstens olika roller för köparen.

Det främsta syftet med socialtjänstens samtal med sexköpare är, enligt många av intervjupersonerna, att informera om att det finns hjälp att få om man vill sluta köpa sex. I de områden där det finns så kallade KAST-mottagningar⁵³ frågar socialtjänsten köparna om KAST kan få ringa upp dem vid ett senare tillfälle. KAST erbjuder samtalsstöd till män som vill sluta köpa sex och finns bland annat i de tre storstäderna samt i Värmland och Umeå.

På de flesta platser i Sverige finns dock ingen KAST-mottagning. Då hänvisas sexköparen i fråga till den lokala socialtjänsten. Det framgår dock i intervjumaterialet att den lokala socialtjänsten i princip aldrig kan erbjuda några specialiserade insatser för män som vill sluta köpa sex. Männerna kan ibland få samtalsstöd, till exempel inom avdelningar för beroendeproblematik eller våldsutövare, men det saknas ofta utarbetade rutiner för denna målgrupp. En regionkoordinator uttrycker att detta är något kommunerna måste jobba mer med – när polisen arbetar mer aktivt mot sexköpsbrott behöver även stödet till köparna byggas ut.

Det tycks också, enligt samtliga intervjuade yrkesgrupper, vara mycket få sexköpande män som själva vänder sig till socialtjänsten för stöd. Ska man nå dem anses det vara i själva gripandesituationen. Det är då dessa män är motiverade och kan ta till sig att de eventuellt har ett hjälpbehov. I praktiken är socialtjänsten alltså, precis som när det gäller säljarna, beroende av polisen för att kunna nå gruppen sexköpande män med stödinsatser.

---

⁵³ KAST står för köpare av sexuella tjänster.

9. Målsägandestatus i sexköpsbrott

När sexköpslagen trädde i kraft gjordes inga tydliga markeringar i frågan om målsägandestatus⁵⁴ för den som säljer sexuella handlingar (prop. 1997/98:55) och i 2010 års utvärdering av lagstiftningen konstaterade utredaren att frågan om huruvida personer som säljer sexuella handlingar ska betraktas som målsägande eller vittnen är oklar i såväl lagtexterna som i den övriga juridiska litteraturen (SOU 2010:49). I detta kapitel beskrivs först i vilken utsträckning personer som sålt sexuella handlingar fått målsägandestatus i anmälda sexköpsärenden och hur omständigheterna i dessa ärenden ser ut. Därefter analyseras de möjliga effekterna av att rutinmässigt ge den som säljer sexuella handlingar målsägandestatus, bland annat om stödet inom rättsprocessen för den som säljer sexuella handlingar skulle förbättras.

Säljare får i regel inte målsägandestatus

Rådande praxis vid sexköpsbrott är att säljaren får vittnesstatus. Brås ärendestudie visar att i 71 procent av ärendena med en identifierad säljare (totalt 269 ärenden) har säljaren registrerats som vittne och i 16 procent som målsägande. I 13 procent av ärendena saknas uppgift om säljarens rättsliga status i förundersökningen. Nedan beskrivs vad som kännetecknar de ärenden där säljaren har fått status som målsägande.

Endast en av tio säljare i fullbordade brott och försöksbrott får målsägandestatus

Cirka 90 procent av samtliga ärenden med en identifierad säljare utgörs av fullbordade brott eller försöksbrott, i dessa ärenden har säljaren målsägandestatus i tio procent av ärendena (24 ärenden). De ärenden som inte utgörs av fullbordade brott eller försöksbrott är så kallade orimliga

---

⁵⁴ *Målsägande* är en legalt definierad term som i rättegångsbalken definieras som *den mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada* (20 kap 8 § 4st. RB). Medan termen *brottsoffer* saknar en juridisk definition i rättegångsbalken och används i ytterst få regleringar inom svensk lag (Granström och Mannelqvist 2021) är det legalt reglerat vem som kan få målsägandestatus och vilka formella rättigheter som tillskrivs målsägande under förundersökning och brottmålprocess.

försök⁵⁵, i dessa ärenden har säljaren målsägandestatus i 76 procent av ärendena.

Att det är vanligt med målsägandestatus i ärenden med orimliga försök kan hänga ihop med att det oftast är personen som utsätts för försöket som själv anmäler brottet (56 % jämfört med 6 % i fullbordade brott /försöksbrott). Att få ett förslag om att utföra sexuella handlingar mot ersättning om man inte befinner sig i prostitution kan upplevas som en form av kränkning, likt ett sexuellt ofredande, vilket gör att den som utsatts i hög grad själv anmäler brottet.

I fullbordade brott och försöksbrott kan målsägandestatus ofta kopplas till andra brott i ärendet

I många ärenden där säljaren har målsägandestatus i sexköpsbrottet finns det även andra brott i ärendet där säljaren har fått målsägandestatus. I knappt två tredjedelar av ärendena som avser fullbordat brott eller försöksbrott och där säljaren fått målsägandestatus (totalt 15 av 24 ärenden) har säljaren även fått målsägandestatus i minst ett annat brott i ärendet. Det vanligaste brottet utöver sexköp är våldtäkt.

I den resterande tredjedelen har säljaren målsägandestatus endast i sexköpsbrottet.⁵⁶ Dessa ärenden skiljer sig på olika sätt från den typ av sexköp som vanligtvis upptäcks och lagförs i polisens uppsökande arbete mot sexköp (se vidare kapitel 3). I tre ärenden framgår att sexköpsbrottet upptäckts genom så kallad bakspårning i ett koppleriärende. Dessa tre är även samordnade med koppleriärenden i åklagarled, vilket troligen innebär att när anmälan om sexköpsbrottet upprättades hade säljaren sedan tidigare tilldelats målsägandestatus i utredningen av koppleriet.⁵⁷

I ytterligare tre av ärendena är den misstänkte köparen en och samma person. Den misstänkte har kontaktat unga kvinnor via sociala medier och

---

⁵⁵ *Orimliga försök* beskrivs i kapitel 4 och innebär att köparen erbjudit ersättning för sexuella handlingar till en person som inte befinner sig i prostitution och inte har för avsikt att acceptera ett sådant erbjudande.

⁵⁶ Vad gäller brottstypen orimliga förslag är den som utsatts för ett orimligt förslag i 32 procent av ärendena (8 ärenden) målsägande för både sexköpsbrottet och andra brott i ärendet. I majoriteten av dessa ärenden är det andra brottet sexuellt ofredande.

⁵⁷ I koppleriärenden finns det ingen tydlig praxis när det gäller målsägandestatus. Precis som för sexköpsbrott har förarbeten lyft fram att det finns en möjlighet att ge säljare målsägandestatus i koppleribrott och det är något som tycks ha blivit allt vanligare. Brå kan se i ärendematerialet att det är relativt vanligt förekommande att säljaren får målsägandestatus i koppleribrotten och flera intervjupersoner beskriver också att det har skett en förskjutning vad gäller säljarens rättsliga status i dessa ärenden.

erbjudit dem höga summor pengar för sexuella handlingar, vilket i några fall har lett till fullbordade sexköpsbrott. Gemensamt för de tre ärendena är således att sexköpen inte initierats genom kontakt på eskortsidor, det vill säga webbplatser som öppet marknadsför sexuella tjänster. Brotten har inte heller uppdragats genom polisens uppsökande arbete mot sexköp utan misstanke har uppkommit vid en telefontömning i ett annat ärende, där två andra målsägande har anmält gärningspersonen för att han försökt köpa sexuella handlingar av dem.

I återstående tre ärenden är det säljaren själv eller en närstående till säljaren som har inkommit med anmälan om sexköpsbrottet.

Målsägandebitråde under utredningen av sexköpsbrott

Bortsett från de orimliga försöken har säljaren haft ett målsägandebitråde under utredningen av sexköpsbrottet i totalt 25 ärenden, vilket motsvarar 10 procent av samtliga ärenden där det finns en identifierad säljare.⁵⁸ I 12 av dessa ärenden har säljaren också målsägandestatus i sexköpsbrottet. I övriga 13 ärenden har säljaren alltså haft ett målsägandebitråde trots att hen inte är målsägande i sexköpsbrottet. Det beror på att säljaren i dessa ärenden är målsägande i andra brott som utreds parallellt med sexköpet, i de flesta fall kopplerier, och då närvarar målsägandebiträdet även vid förhör angående sexköpsbrottet.

Det innebär också att det finns ärenden där säljaren har målsägandestatus men ändå inte ett målsägandebitråde, totalt rör det sig om 10 ärenden (i övriga två ärenden saknas uppgifter om målsägandebitråde). Det beror oftast på att ärendena har lagts ner i ett relativt tidigt skede varför ett målsägandebitråde inte har hunnit förordnas.

Möjliga effekter vid införande av målsägandestatus

Enligt ett tillägg till det ursprungliga uppdraget ska Brå göra en analys av vad det skulle innebära att den som säljer sexuella handlingar ses som målsägande, bland annat om stödet inom rättsprocessen för den som säljer

---

⁵⁸ Av de ärenden som kategoriserats som orimliga försök där säljaren har målsägandestatus i sexköpsbrottet har säljaren endast fått ett målsägandebitråde i 16 procent av ärendena (inklusive bortfall). Som beskrivs i avsnittet om nedläggning av sexköpsbrott är det endast 12 procent av de orimliga försöken (n=25) som redovisas till åklagare, det vill säga majoriteten av anmälningarna om orimliga försök direktavskrivs alternativt läggs förundersökningen ner i ett tidigt skede. Detta leder i sin tur till att ett eventuellt målsägandebitråde inte hinner förordnas.

sexuella handlingar skulle förbättras (Ju2021/03806). Detta avsnitt analyserar först frågan om effekterna av att rutinmässigt ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus utifrån ett straffrättsligt, teoretiskt perspektiv. Därefter diskuteras frågan om stödet för den som säljer sexuella handlingar skulle förbättras om målsägandestatus blev praxis. Sist beskrivs tänkbara praktiska effekter av målsägandestatus för utredningsarbetet och brottmålsprocessen.

Det ska poängteras att det som presenteras endast är möjliga effekter. Dessa effekter har lyfts fram i intervjuer med representanter från rättsväsendet och socialtjänsten samt i möten med civilsamhällesaktörer. Även två professorer inom straffrätt respektive processrätt har intervjuats.

Effekter ur ett straffrättsligt perspektiv

Skyddsintresset och ansvarsbefriande samtycke

Frågan om målsägandestatus är starkt kopplad till den om skyddsintresset, det vill säga vems eller vilkas intresse(n) kriminaliseringen avser att skydda. Inom svensk rätt delas brotten i regel upp i tre kategorier utifrån de skyddsintressen de kränker: brott mot person, brott mot allmänheten och brott mot staten.

Frågan om målsägandestatus för personer som utför sexuella handlingar mot ersättning har i förarbeten endast i begränsad omfattning problematiserats utifrån kriminaliseringens tänkta skyddsintressen. Vid införandet av sexköpslagen framhölls att prostitution medför allvarliga skador både för samhället och den enskilda säljaren (prop. 1997/98:55) och senare förarbeten har fortsatt pekat på ett delat skyddsintresse; lagen ska skydda både allmänheten och den individuella säljaren (SOU 2001:14; SOU 2010:49; prop. 2010/11:77; SOU 2016:42). Sexköpslagens primära skyddsintresse har alltså inte specificerats.

Det tudelade skyddsintresset manifesteras i det faktum att det är straffbelagt att köpa en sexuell tjänst trots att säljaren samtycker till handlingen; allmänhetens skyddsintresse kvarstår alltså även om säljaren samtycker. Enligt praxis och doktrin kan ansvarsbefriande samtycke enligt 24 kap. 7 §

BrB⁵⁹ endast aktualiseras i de fall där den brottsutsatta förfogar över kriminaliseringens skyddsintresse och därmed har möjlighet att ge sitt samtycke till att skyddsintresset kränks.

Det är troligt att ett införande av målsägandestatus för personer som säljer sexuella handlingar skulle förskjuta balansen mellan de två skyddsintressena och medföra att sexköpsbrott främst kommer att betraktas som ett brott mot person och inte ett brott mot allmänheten. Det aktualiserar i sin tur frågan om en säljare av sexuella handlingar därigenom skulle få möjlighet att ge ett ansvarsbefriande samtycke till sexköpet, och därmed fria köparen från straffansvar.

Det går dock att begränsa vilka brott innehavaren av ett skyddsintresse kan ge ansvarsbefriande samtycke till. När det gäller brott mot liv och hälsa är det till exempel möjligt att ge ansvarsbefriande samtycke för ringa misshandel men däremot aldrig för grov misshandel (Lernestedt 2003; SOU 2010:49 s. 249). Ett annat exempel är förbudet mot könsstympning av kvinnor (lag 1982:316), där det i lagtexten uttryckligen anges att ett samtycke från den brottsutsatta inte har någon ansvarsbefriande verkan för gärningspersonen. På så sätt förfogar individen heller inte alltid fullt ut över det egna skyddsintresset, även om det är ett brott mot person.

Komplikationer i förhållande till våldtäktslagstiftningen

Vid ett införande av målsägandestatus skulle det alltså rent lagtekniskt vara möjligt att komma runt problemet med att säljarens samtycke kan frigöra köparen från straffansvar. Detta genom att uttryckligen ange att ett samtycke från säljaren inte har någon ansvarsbefriande verkan för köparen – det vill säga att säljaren inte fullt ut kan förfoga över det egna skyddsintresset och därmed inte kan ge ett giltigt samtycke.

En sådan lösning riskerar dock att leda till straffrättsliga komplikationer i relation till framför allt våldtäktslagstiftningen, där det kriminaliserade området har utvidgats genom den så kallade samtyckeslagstiftningen (prop. 2017/18:177). Om den säljande parten aldrig kan anses ge ett giltigt samtycke till ett sexköp skulle det, om resonemanget dras till sin spets,

---

⁵⁹ En gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas utgör brott endast om gärningen, med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter, är oförsvarlig. (Lag 1994:458.)

innebära att alla samlag som genomförs inom ramen för köp av sexuella tjänster följaktligen vore att betrakta som våldtäkter.

Stöd till säljaren under rättsprocessen vid målsägandestatus

I detta avsnitt beskrivs vad det skulle kunna innebära för den som säljer sexuella handlingar att få målsägandestatus. Det handlar främst om vissa formella rättigheter som regleras i lagstiftningen, såsom en utökad rätt till information under förundersökningen, möjlighet att få ett målsägandebiträde förordnat samt att yrka på skadestånd från den tilltalade köparen.

Rätt till information under förundersökningen

Från det att anmälan om brott upprättas har målsäganden ett flertal rättigheter under både förundersökning och brottmålsprocess. En central rättighet är rätten till information, vilken regleras i förundersökningskungörelsen (FUK) (1947:948). Det innebär att förundersökningsledaren har en skyldighet att utifrån vad som är möjligt med hänsyn till förundersökningssekretessen informera målsäganden om hur ärendet fortlöper samt om möjligheter till skydd, hjälp och stöd (Brå 2016; FUK 1947:948). Motsvarande informationstillgång är inte aktuell för en säljare som har status som vittne i förundersökningen

Rätt till individuell skyddsbedömning

Polisen ska också i ett tidigt skede av förundersökningen göra en individuell skyddsbedömning för att fastställa om målsäganden har behov av särskilda skyddsåtgärder. Om så är fallet tillkommer ytterligare rättigheter, exempelvis att målsäganden kan begära att upprepade förhör ska hållas av samma förhørsledare och att förhørsledaren ska vara en person av ett visst kön (Åklagarmyndigheten 2022; FUK 1947:948).

Rätt till målsägandebiträde

En annan central rättighet som målsägande är rätten till målsägandebiträde. Målsägandebiträdet är ett juridiskt ombud som enligt lagen om målsägandebiträde (1988:609) ska ta tillvara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden. I praktiken innefattar målsägandebiträdets roll bland annat att förklara för målsäganden hur förundersökning och brottmålsprocess går till, vid behov ge målsäganden stöd i kontakter med andra myndigheter och organisationer samt att delta vid förhör för att säkerställa att förhören går rätt till och att inga ovidkommande eller onödigt kränkande frågor ställs. Vid förhör har

målsägandebiträdet även möjlighet att ställa kompletterande frågor till målsäganden. Målsägandebiträdet kan också bistå målsäganden med att föra talan om skadestånd om detta inte görs av åklagaren samt hjälpa till i de fall målsäganden biträder åtalet⁶⁰ (Brå 2016; prop. 1987/88:107).

Rätten till målsägandebiträde följer inte automatiskt med målsägandestatus, men det finns enligt lagen om målsägandebiträde (1988:609) en stark presumtion för målsägandebiträde vid sexualbrott. Baserat på Brås ärendestudie har säljare med målsägandestatus tilldelats ett målsägandebiträde under förutsättning att förundersökningen inte lagts ner i ett tidigt skede. Av intervjuerna framgår också att personer inom rättsväsendet ser det som troligt att säljare skulle ha rätt till ett målsägandebiträde om de får målsägandestatus.

Att ha rätt till ett målsägandebiträde under rättsprocessen lyfts av intervjupersoner och civilsamhällesorganisationer fram som den mest betydande fördelen med målsägandestatus ur säljarens perspektiv. Exempelvis uttrycker en professor inom processrätt sig så här:

[...] Det stärker din position i processen så oerhört mycket, så jag skulle säga att kopplat till just sexköp så är rätten till målsägandebiträde den viktigaste målsäganderättigheten. Då har man rätt att få biträdet initialt i processen och skillnaden på att vara ensam och att ha ett målsägandebiträde, det är en vattendelare liksom.

Rätt till stöd inom ramen för socialtjänstlagen

I föregående kapitel framgår att det saknas en organisation och ibland även rutiner för hur den lokala socialtjänsten ska stödja personer i prostitution. Det kan leda till att denna grupp blir hänvisade runt inom socialtjänsten eftersom ingen anser sig kunna ge dem rätt stöd. En av de intervjuade regionkoordinatorerna belyser problematiken på följande sätt:

Om du är våldsutsatt kvinna, då omfattas du av föreskrifterna. Där står det till exempel att kommunen ska ge stödsamtal på lång och kort sikt. När det gäller prostitution och sex mot ersättning så inkluderas inte den gruppen. Så när en sådan kvinna söker hjälp så vet socialtjänsten inte, det är inte missbruk, det är inte våld i nära relation, det är inte försörjningsstöd. Då vet socialtjänsten inte, var ska vi

---

⁶⁰ Att biträda åtalet innebär att målsäganden har rätt att aktivt medverka i huvudförhandlingen och kan då oberoende av åklagaren yrka ansvar, justera åtal, åberopa bevisning och ställa frågor till de personer som hörs under rättegången (Åklagarmyndigheten 2022).

stoppa den här kvinnan, då passar det inte in någonstans. Då får de här kvinnorna veta att de har inte rätt till stöd.

I 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) anges att det ingår i socialnämndens uppgifter att verka för att den som *utsatts för brott* och dennes närstående får stöd och hjälp. Vid ett införande av målsägandestatus är det därför möjligt att säljare av sexuella handlingar med hänvisning till denna brottsofferparagraf skulle kunna erbjudas ett bättre stöd inom ramen för socialtjänstlagen.

Övriga tillkommande rättigheter som målsägande

Övriga rättigheter som följer av målsägandestatus är dels en subsidiär åtalsrätt (20 kap. 9 § RB) vilket innebär att målsäganden har möjlighet att väcka åtal i rätten för brott som faller under allmänt åtal i de fall åklagaren väljer att lägga ner åtalet, dels rätten att yrka på skadestånd från den tilltalade. Se mer om skadestånd nedan.

Säljare av sexuella handlingar är ingen homogen grupp

Ovanstående resonemang om fördelarna med att rutinmässigt ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus bygger på ett underliggande antagande att personer med erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning är en homogen grupp som generellt ser sig själva som utsatta och brottsoffer. Brå ser att ett sådant antagande kan problematiseras och vill därför avslutningsvis lyfta fram de resonemang om att bli offergjord respektive att bli förvägrad offerstatus som förs i de Cabo och Halls omfattningskartläggning (2021). Baserat på intervjuer och enkätsvar från personer (i huvudsak personer fast boende i Sverige) med erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning framkommer i studien två delvis motstridiga teman, dels upplevelsen av att få sin självbestämmanderätt kränkt genom att tillskrivas en offerroll och en utsatthet som man själv inte upplever, dels att bli förvägrad offerstatus och därigenom uppleva att ens utsatthet inte synliggörs. Medan målsägandestatus skulle bidra till att synliggöra den utsatthet som många säljare upplever är det samtidigt viktigt att ha i åtanke att det för andra säljare kan upplevas som kränkande att tillskrivas en ofrivillig roll som brottsoffer. Sett ur rättsprocessens perspektiv skulle en sådan upplevd kränkning kunna påverka säljares villighet att medverka i rättsprocessen.

Möjliga effekter för utredningsarbetet och brottmålsprocessen

Utöver de tillkommande rättigheterna för målsäganden som beskrivits ovan finns det också omständigheter i utredningarna av sexköpsbrott och den efterföljande brottmålsprocessen som skulle kunna påverkas om den som säljer sexuella handlingar rutinmässigt skulle få målsägandestatus. Det handlar bland annat om utredningen av försvårande omständigheter, möjligheten att tillämpa interimistisk passivitet och bevisvärderingen vid eventuella domstolsavgöranden.

Utredning av försvårande omständigheter och prioritering av brottet

Det har tidigare i rapporten framgått att försvårande omständigheter i samband med sexköpsbrott inte utreds i tillräcklig utsträckning. I både intervjuer och i samband med observationer av polisens arbete mot sexköp och människohandel lyfter såväl polisanställda som åklagare fram att målsägandestatus skulle kunna leda till en bättre utredning av försvårande omständigheter:

[...] Hade man varit i en sådan situation att man ansåg att offret hade en målsägandestatus även i förhållande till sexköparna så tror jag också att man hade lagt mer fokus vid att utreda själva detaljerna kring sexköpet. (Åklagare)

Det framhålls även av ett par intervjuade åklagare och polisanställda att målsägandestatus, framför allt i kombination med en straffskärpning för köp av sexuell tjänst, potentiellt skulle kunna leda till en högre prioritering av sexköpsbrott inom polisen.

Möjligheten att använda interimistisk passivitet

En utredningsmässig fråga som aktualiseras i relation till målsägandestatus handlar om polisens möjlighet att använda så kallad interimistisk passivitet, det vill säga att avvakta med ett ingripande till dess att sexköpet är fullbordat. Interimistisk passivitet innebär att under en viss tid skjuta upp ett ingripande i syfte att skaffa bevisning om allvarlig brottslighet, beivra annan allvarlig brottslighet eller för att kunna lagföra medgärningspersoner. Exempelvis kan interimistisk passivitet användas under spanings- och utredningsarbetet i människohandels- och koppleriärenden, vilket betyder att sexköpsbrott får fullbordas utan att polisen ingriper i syfte att samla in bevisning för den bakomliggande brottsligheten (Åklagarmyndigheten 2018).

En slags interimistisk passivitet används också i enskilda sexköpsbrott som inte nödvändigtvis ingår i människohandels- eller koppleriärenden. Då innebär det att polisen låter sexköpet fullbordas i syfte att säkra starkare

bevisning genom att kunna gripa den misstänkte köparen efter att denne har lämnat platsen där man vet att det pågår försäljning av sexuella handlingar. Enligt polislagen (1984:387) har polisen en skyldighet att ingripa när ett brott begås, dock ska detta bedömas ur ett taktiskt perspektiv för att nå största möjliga framgång med ingripandet. Ingripandet måste även stå i proportion till brottet/händelsen (SOU 2010:103 s. 236). Över 80 procent av ärendena i Brås studie är fullbordade brott och som beskrivits tidigare i rapporten arbetar polisen främst utifrån en uppsökande metod där ingripanden sker efter sexköpets fullbordan.

Det är utifrån intervjuer med polisanställda och åklagare svårt att få en tydlig bild av hur möjligheten att avvakta med ingripanden skulle påverkas vid ett införande av målsägandestatus. Medan vissa, med hänvisning till hur polis och åklagare redan i dag arbetar i samband med människohandels- och koppleriärenden inte ser det som ett stort problem finns det andra som uppfattar att det skulle bli svårare att rättfärdiga ett fullbordande av brottet om säljaren var målsägande. En polisanställd som arbetar i en människohandelsgrupp tror exempelvis att målsägandestatus skulle innebära att polisen helt behöver ändra sin nuvarande arbetsmetod vid det uppsökande arbetet mot sexköpsbrott, och en åklagare uttrycker:

Jag har nog bara haft fullbordade gärningar men jag tror att det hänger samman med att polisen liksom låter gärningen fullbordas, och det kan man ju också diskutera för det kan ju framstå som lite stötande, men det handlar väl om att det generellt sett inte ses som ett målsägandebrott. Lite som en stöld, att man låter personen passera sista betalningsmöjlighet och sedan griper man, fastän man vet att personen är på väg att stjäla. På samma sätt känns det som att man gör lite med sexköpen, att man tar personen på väg ut från rummet om det till exempel är på ett hotell, att man står utanför och sedan så väntar man tills personen kommer ut för då vet man att det i regel är fullbordat. Men så hade man ju inte fått göra om man såg det som ett... så kan man ju inte göra om det till exempel är ett misshandelsärende, men det har ju att göra med att man ser sexköp som ett brott som ofta saknar målsäganden liksom.

Utöver ett potentiellt försämrat bevisläge kan, som beskrivits tidigare i rapporten, ingripanden på försöksstadiet även försvåra det förtroendeskapande arbetet gentemot säljare.

Förhör och bevisvärdering vid domstolsavgöranden

I dagsläget avgörs sexköpsbrott relativt sällan i domstol men vid tiden för denna rapportens publicering har regeringen lämnat en proposition med förslag

om att höja straffminimum för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse (prop. 2021/22:231). En sådan straffskärpning kommer troligen leda till fler förnekanden och fler domstolsavgöranden, där säljarens ställning som vittne eller målsägande kan få betydelse.

Enligt 36 kap. 6 § Rättegångsbalken får ett vittne vägra att yttra sig om omständigheter som skulle röja att hon eller han har förövat en vanärande handling. Prostitution är enligt Justitieombudsmannen definierat som en sådan vanärande handling (JO 1957, s.182; SOU 2010:49). Det är alltså möjligt för ett vittne att vid en huvudförhandling vägra yttra sig om prostitutionshandlingar, vilket domstolen har en skyldighet att informera vittnet om. När ett vittne förhörs vid en huvudförhandling görs det dock under ed, det vill säga under straffansvar, och vittnet har en skyldighet att svara på alla frågor. Målsäganden hörs till skillnad från vittnen inte under ed och har inte heller någon skyldighet att svara på frågor under huvudförhandlingen.

Av intervjumaterialet framgår att en vittnesutsaga som lämnats under ed generellt har ett högre bevisvärde jämfört med en utsaga lämnad av en målsägande - huruvida säljarens hörs som vittne eller målsägande vid en huvudförhandling kan därför få betydelse för utfallet. Så här uttrycker sig en domare:

Men kanske att det [målsägandestatus] skulle påverka... för om det kommer ett vittne och avlägger en ed är ju det tyngre när man gör en bevisvärdering. Kommer det en prostituerad och avlägger ed och berättar sin historia, då kan ju den trumfa ut eller vad man ska säga den tilltalades berättelse. Men om man hör en tilltalad och en målsägande då kan liksom inte målsägandes berättelse själv göra att man lägger den till grund för bedömningen istället för den tilltalades. Om det inte finns stödbevisning. Så på det sättet kan man säga att bevisläget skulle bli sämre. För då behöver man ju stödbevisning där också för målsägandens berättelse. (Domare)

Även i avsnittet om ärendenas väg genom rättskedjan (kapitel 3) framgår att ett förhör med säljaren i rätten har ett högt bevisvärde. Gemensamt för de tio brott med friande domarna i Brås ärendestudie är att den tilltalade köparen i stort förnekar brottet samt att säljaren inte har hörts i rätten, vilket lett till att den tilltalades berättelse fått väga tungt.

Skadestånd

Som målsägande skulle säljaren ges möjlighet att yrka på skadestånd till följd av sexköpsbrottet. Skadestånd ges i enlighet med skadeståndslagen (SkL

1972:207) och omfattar bland annat ersättning för fysiskt och psykiskt lidande samt ersättning för kränkning (2 kap. § 3 SkL). Vissa brottstyper såsom sexualbrott och allvarliga våldsbrott anses innebära en allvarligare kränkning av den personliga integriteten än andra brott (prop. 2000/01:68 s. 74). Det är därför troligt att skadestånd i form av kränkingsersättning skulle bli aktuellt vid köp av sexuell tjänst. Nivån på en sådan ersättning är svår att förutspå, men det är tänkbart att såväl en schabloniserad som en mer differentierad ersättning utifrån omständigheterna i det enskilda brottet vore möjlig.

Ett par intervjupersoner lyfter att skadeståndsmöjligheten kan ge säljaren starkare incitament till att medverka i rättsprocessen och berätta mer om omständigheterna kring sexköpet. Några av de intervjuade åklagarna tar samtidigt upp risken att den åtalades försvar använder skadeståndet för att undergräva trovärdigheten i säljarens berättelse. Det är dock ett argument som redan i dag kan anföras i alla brott där det finns en målsägande med skadeståndsanspråk.

Processekonomiska effekter

Det är troligt att målsägandestatus skulle leda till en ökad administrativ börda i samband med förundersökningen. Den informationsskyldighet som regleras i förundersökningskungörelsen (FUK 1947:948) innebär en ökad administrativ belastning för förundersökningsledaren. Denna del kan också försvåras i de fall där säljaren befinner sig utomlands och är svår att nå för exempelvis delgivning. I samband med ingripande ska målsäganden också informeras och tillfrågas gällande önskemål om målsägandebiträde, vilket bör dokumenteras. Även detta innebär viss ökad administration i samband med ingripande och utredning.

Ur ett rent ekonomiskt perspektiv skulle målsägandestatus och den tillkommande rätten till målsägandebiträde också innebära ökade kostnader för rättsväsendet eftersom fler målsägandebiträden skulle komma att förordnas.

Frågan om målsägandestatus är komplex

Att införa målsägandestatus som praxis i sexköpsbrott är en förändring som skulle påverka både enskilda individer och rättsväsendet i stort. På individnivå innebär rätten till målsägandebiträde möjligheter till ett betydligt bättre stöd under rättsprocessen än vad som erbjuds säljare i dag. Även

möjligheten att yrka om skadestånd är en förbättring utifrån den säljande partens perspektiv. Samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att vissa säljare kan uppleva det som kränkande att tillskrivas en ofrivillig roll som brottsoffer.

Utredningsmässigt ser Brå att användningen av interimistisk passivitet vid såväl utredning av människohandel och koppleri som enskilda sexköpsbrott kan försvåras vid ett införande av målsägandestatus. Samtidigt ser flera intervjupersoner att försvårande omständigheter i enskilda sexköpsbrott kan komma att utredas bättre om det blev ett målsägandebrott.

Sett ur ett processekonomiskt perspektiv skulle målsägandestatus sannolikt innebära en ökad administrativ börda för rättsväsendets myndigheter samt ökade utgifter för målsägandebiträden.

Från en mer teoretisk, straffrättslig synvinkel skulle ett införande av målsägandestatus väcka frågor rörande dels förhållandet mellan lagstiftningens olika skyddsintressen, dels säljarens möjlighet att ge ansvarsbefriande samtycke – frågor som båda kräver ytterligare fördjupad analys. Även om det finns möjligheter att rent lagtekniskt komma runt problemet med att säljarens samtycke frigör köparen från straffansvar riskerar det att leda till inkonsekvenser och bristande systemkoherens i straffrätten, framför allt i relation till den utvidgade våldtäktslagstiftningen. Huruvida det bör vara möjligt att genom ersättning köpa ett giltigt samtycke till sexuella handlingar är en fråga som ligger utanför Brås uppdrag, men den behöver likväl adresseras i diskussionen om målsägandestatus i sexköpsbrott.

Avslutande diskussion och bedömning

Förbudet mot köp av sexuell tjänst infördes 1999 och motiverades utifrån en syn på prostitution som ett samhällsproblem och som ett hinder för ett jämställt samhälle. Genom att kriminalisera köp av sexuell tjänst, men inte försäljning, skulle polisen få verktyg att arbeta ingripande mot köparna. Det skulle i sin tur fungera avskräckande och förebyggande samtidigt som säljarna, som den utnyttjade parten, skulle kunna få skydd och stöd. Förväntan var också att en kriminalisering skulle motverka att människohandlare etablerar omfattande organiserad prostitutionsverksamhet i Sverige.

Sexköpsbrott är en del av arbetet mot människohandel

Brå har inte haft i uppdrag att kartlägga omfattningen av sexköpsbrottsligheten i Sverige, men vi kan konstatera att det förekommer en inte obetydlig handel med sexuella tjänster. Det förekommer på ett flertal olika arenor och det finns ingenting som tyder på en minskning över tid.

Samtidigt som köp av sexuell tjänst förekommer på olika arenor är det utifrån Brås studie tydligt att polisen har valt en inriktning på arbetet som i stort sett uteslutande fokuserar på sexköpsbrott med kopplingar till människohandel och annan organiserad prostitutionsverksamhet, framför allt sexköpsbrott via så kallade eskortsidor. Polisen motiverar inriktningen mot eskortsidor med att det på dessa sidor i första hand förekommer kvinnor som är i Sverige tillfälligt för att sälja sexuella handlingar och som är potentiella offer för människohandel. Genom att upptäcka möjliga människohandelsoffer och få dem att medverka i förundersökningar och brottmålsprocesser ska den grova bakomliggande brottsligheten bekämpas. Brås genomgång av anmälda sexköpsbrott visar också att det ofta finns kopplingar till organiserad prostitutionsverksamhet som människohandel och koppleri, särskilt bland sexköpsbrott via eskortsidor.

För det uppsökande arbetet mot öppna webbplatser som eskortsidorna har polisen en etablerad arbetsmetod som visat sig framgångsrik för att lagföra köp av sexuell tjänst via dessa sidor. Utan att stora resurser tas i anspråk kan polisen identifiera köpare och säljare direkt, förhör kan hållas med köparen

som relativt ofta erkänner och med säljaren som också ofta kan peka ut köparen. Dessutom finns det i regel stödbevisning i köparens telefon liksom genom polisernas observationer. Genom metoden arbetar polisen mot två mål, dels att komma i kontakt med möjliga offer för människohandel, dels att lagföra sexköpare på ett resurseffektivt sätt.

Ett flertal arenor omfattas inte av polisens arbete

Polisens fokus på eskortsidor innebär att andra arenor för sexköpsbrott faller utanför polisens arbete och att vissa former av sexköpsbrottslighet kan pågå i princip ostört. Det kan i sin tur innebära att riskmedvetna köpare söker sig till arenor där man upplever risken att åka fast som lägre. Till exempel visar Brås ärendestudie att andelen misstänkta köpare med utländskt medborgarskap eller bakgrund är högst bland de ärenden som polisen upptäcker genom sitt uppsökande arbete på eskortsidor. Medan gruppen misstänkta köpare med svensk bakgrund är större på andra arenor, till exempel massagesalonger eller övriga internetforum.

För att förhindra att prostitutionen flyttar från en arena till en annan och för att lagstiftningen ska få en bredare avskräckande effekt bör polisens arbete mot sexköpsbrott breddas för att omfatta såväl massagesalonger som andra arenor utanför den organiserade prostitutionsverksamheten på eskortsidor. Det finns vissa indikationer på att polisens och åklagarnas arbete mot massagesalonger har intensifierats under 2020 och 2021 och då med fokus på att bekämpa den organiserade prostitutionsverksamheten. Det syns dock inte i Brås ärendestudie som bygger på brott anmälda 2019. Det är viktigt att arbetet mot massagesalonger fortsätter och att polis och åklagare utöver att utreda eventuella människohandels- och koppleribrott även identifierar och lagför enskilda sexköp som skett på massagesalonger.

Ett bredare fokus kan förstärka skyddet för fler utsatta säljare

Ett av de ursprungliga syftena med sexköpslagens utformning är att skapa förutsättningar för skydd och stöd till personer i prostitution. För detta är samverkan mellan polisen och socialtjänsten centralt.

Eftersom polisens arbete mot köp av sexuell tjänst fokuserar på eskortsidorna är det också kopplat till den arenan som polisen och socialtjänsten samverkar. Socialtjänstens roll och medverkan i polisens

uppsökande verksamhet är avgörande dels i det förtroendeskapande arbetet gentemot säljarna för att få dem att medverka i rättsprocessen, dels för att säkerställa att offer för människohandel får det stöd och skydd de har rätt till. Här har socialtjänstens regionkoordinatorer haft en viktig roll för att etablera samverkan. Både polisen och socialtjänsten behöver dock utveckla sitt arbete för att säkerställa att socialtjänsten alltid deltar eller finns tillgängliga i samband med uppsökande arbete mot sexköpsbrott.

Med den tydliga inriktningen på eskortsidor riskerar också polisen och socialtjänsten att missa flera grupper av säljare. Det handlar bland annat om ekonomiskt utsatta kvinnor som är fast boende i Sverige, hbtqi-personer, kvinnor och även män i missbruk och inom pornografiproduktionen samt kvinnliga och manliga särskilt utsatta migranter. Samtliga dessa grupper beskrivs både i tidigare studier och i Brås intervjumaterial som grupper där utsattheten i samband med prostitution är hög. I Brås studie framkommer även bilden att säljare som är fast boende i Sverige blivit extra efterfrågade och utsatta i och med att vissa grupper av köpare sökt sig bort från eskortsidorna. Ett breddat fokus i polisens arbete är därmed relevant även utifrån syftet att skydda och stötta utsatta personer i prostitution. Här behöver även socialtjänsten ta en mer aktiv roll.

Exempelvis behöver polisen och socialtjänsten, enskilt och i samverkan, bli bättre på att i sin kontakt med utsatta grupper, till exempel personer i missbruk, med ett bra bemötande fråga om erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning och utsatthet för brott i samband med det. Inom socialtjänsten behöver man säkerställa att det finns kunskap om vilka behov av skydd och stöd som personer i prostitution kan ha. Bland annat behöver de utbildningsmaterial som finns hos Socialstyrelsen och Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel (NMT) få en ökad spridning.

Hela straffskalan används inte

Liksom tidigare genomgångar av utdömda påföljder för köp av sexuell tjänst visar Brås studie att straffskalan fortfarande inte används. I de allra flesta fall får sexköparen i princip per automatik 50 dagsböter. Samtidigt kan vi konstatera att det i flera av studiens ärenden förekommer försvårande omständigheter som eventuellt hade kunnat leda till en strängare påföljd, och i några ärenden även omständigheter som gör att sexköpet eventuellt hade kunnat utredas och prövas som våldtäkt.

Det är tydligt att polisens dominerande arbetssätt – med målet att avsluta utredningar i samband med ingripandet – inte bidrar till utredning av försvårande omständigheter mot den enskilde sexköparen. Mer ingående utredningar innebär mer resurser på varje utredning och därmed färre utredningar och färre lagförda gärningsmän. Strävan efter en tids- och resurseffektiv lagföring får dock inte motverka att försvårande omständigheter eller annan brottslighet mot säljaren utreds när det finns skäl till det.

Även åklagarna har ett ansvar att utifrån utredningsmaterialet avgöra om det finns behov av kompletterande utredningsåtgärder och om det finns skäl att på grund av försvårande omständigheter pröva en strängare påföljd än praxis. Brås studie visar också att även i ärenden där polisen har fått kännedom om brott på andra sätt än genom det uppsökande arbetet, saknas exempel på försök att utreda försvårande omständigheter. Sammanfattningsvis är det uppenbart att det både hos polis och åklagare saknas incitament att lägga mer resurser på utredningsåtgärder i sexköpsärenden i syfte att få till strängare straff.

När denna rapport publiceras har regeringen lämnat en proposition med förslag om att böter ska utmönstras ur straffskalan för köp av sexuell tjänst (prop. 2021/22:231). En sådan straffskärpning skulle förändra påföljdspraxis och det är möjligt att strängare straff skulle fungera mer avskräckande för presumtiva sexköpare. Sannolikt skulle ett strängare straff samtidigt leda till att fler misstänkta skulle välja att förneka brott, vilket i sin tur skulle medföra mer resurskrävande utredningar och rättsprocesser genom högre krav på bevisning och fler avgöranden i domstol. Även vad gäller straffskalan ställs alltså prioriteringen av ett stort antal lagföringar mot ett lägre antal lagföringar med mer ingripande påföljder.

Svårigheter med att rutinmässigt ge målsägandestatus

På motsvarande sätt är det troligt att en förändring till att rutinmässigt ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus skulle förändra förutsättningarna att arbeta enligt det arbetssätt som nu dominerar med fokus på resurseffektiva utredningar och lagföringar. Bland annat innebär de rättigheter som kommer med målsägandestatus ökade krav på rättsväsendets myndigheter och med det en mer resurskrävande hantering. Det skulle även bli svårare för polisen att invänta att brott fullbordas innan man griper en misstänkt sexköpare, vilket kan leda till bevisproblem och

svårigheter att lagföra gärningsmän liksom att fortsätta spaning mot misstänkta människohandelsbrott. Dessutom skulle polisen få svårt att motivera sitt tydliga fokus på eskortsidor och potentiella människohandelsoffer, i och med att övriga grupper då också skulle vara brottsoffer för köp av sexuell tjänst. Här ställs därmed å ena sidan ett utökat stöd och skydd till de säljare man når mot, å andra sidan, en prioritering av den organiserade brottsligheten samt en resurs- och tidseffektiv hantering med ett stort antal lagförda gärningsmän.

I rapporten framkommer även mer övergripande straffrättsliga svårigheter med en eventuell förändring av målsägandestatus i sexköpsbrott, dels vad gäller förhållanden mellan lagstiftningens olika skyddsintressen, dels säljarens möjlighet att ge ansvarsbefriande samtycke. Den samlade bilden är att säljares behov av skydd och stöd bättre kan lösas på andra sätt än genom att rutinmässigt hantera alla säljare av sexuella handlingar som målsägande.

Det behövs ett utpekat ansvar på regional nivå för arbetet mot människohandel

Det finns en stor variation både mellan och inom polisregionerna när det gäller i vilken utsträckning man arbetar mot köp av sexuell tjänst. På flera orter i landet sker i stort sett inget arbete eller enbart glest förekommande insatser. På dessa platser kan såväl människohandel och sexköpsbrott via eskortsidor som sexköpsbrott på andra arenor ske relativt ostört.

I varje polisregion behöver det finnas en organisation eller tydligt utpekat ansvar för arbetet mot människohandel. Den uppgiften bör dels omfatta arbetet med att upptäcka och utreda människohandelsbrott, dels samordna och stötta det lokala arbetet mot köp av sexuell tjänst på såväl eskortsidor som andra arenor. Detta arbete bör i sin tur inte enbart bestå av särskilda insatser utan också kompletteras med en viss kontinuerlig verksamhet. Först då finns förutsättningar för en avskräckande påverkan på presumtiva köpare och för förtroendebyggande arbete med såväl offer för människohandel som personer i annan utsatthet i samband med prostitution.

Brås bedömning

Utifrån att förbudet mot köp av sexuell tjänst ska bidra till att motverka människohandel och annan organiserad prostitutionsverksamhet är polisens inriktning mot eskortsidor rimlig. Metoden i arbetet mot eskortsidorna gör

också att man relativt snabbt och enkelt kan upptäcka, utreda och lagföra ett stort antal sexköpsbrott. Samtidigt präglas arbetet på flera håll av glesa insatser och vissa arenor faller helt utanför polisens arbete.

För att få en bredare avskräckande effekt samt skapa förutsättningar för skydd och stöd för fler grupper av utsatta säljare behöver arbetet bli mer kontinuerligt och breddas till fler arenor. Det är ett arbete som med fördel kan ske på lokalpolisområdesnivå. Polisens planer på ett mer lokalt förankrat arbete mot köp av sexuell tjänst bör därför realiseras. I Brås material finns goda exempel på hur ett lokalt kontinuerligt arbete i samverkan mellan polisen och socialtjänsten har haft en reell avskräckande påverkan på sexköpsbrottsligheten.

Strävan efter en resurs- och tidseffektiv lagföring i polisens arbetsmetoder får inte heller motverka utredning av försvårande omständigheter eller annan brottslighet mot säljaren när det finns skäl till det. I dessa situationer finns dessutom redan i dag möjlighet att ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus. Brå bedömer att en förbättrad utredning vid försvårande omständigheter och målsägandestatus till säljare i sådana ärenden är bättre än att rutinmässigt ge säljare av sexuella handlingar målsägandestatus. Detta behöver kombineras med ett generellt förbättrat stöd till personer i prostitution genom utökad samverkan mellan polis och socialtjänst samt ökad kunskap hos socialtjänsten om säljares situation och hjälpbehov.

Referenser

Berggren, N-O., Bäcklund, A., Leijonhufvud, M., Munck, J., Träskman, P.O., Victor, D., Wennberg, S., och Wersäll, F., (2015). *Brottsbalken En kommentar* (1 juli 2015, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 11 § BrB.

Brottsförebyggande rådet (2016). *Målsägandens medverkan i rättsprocessen*. Rapport 2016:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2022). *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling – En uppföljning av lagens tillämpning*. Rapport 2022:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

de Cabo, A. och Hall, A. (2021). *Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål*. Göteborgs universitet.

Darley, M., David, M., Guienne, V., Mainsant, G. och Mathieu, L. (2018). France. I Jahnsen S. Ø., och Wagenaar, H. (red.) *Assessing Prostitution Policies in Europe*. Routledge, s. 92–106.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF.

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (CETS nr 197). Warszawa den 16 maj 2005.

Folkhälsomyndigheten, (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017*. Resultat från befolkningsundersökningen 2017.

Granström, G. och Mannelqvist, R. (red.) (2021). *Brottsoffer: rättsliga perspektiv*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Holmström, C. (2014). Förbud mot köp av sexuell tjänst i Sverige. *En kunskapsöversikt om avsedda och oavsedda konsekvenser*.

Hubbard, P., Matthews, R., och Scoular, J. (2008). Regulating sex work in the EU: prostitute women and the new spaces of exclusion. *Gender, Place and Culture*, 15(2), 137–152.

Hulusjö, A. (2013). *The multiplicities of prostitution experience: Narratives about power and resistance*. Diss., Malmö University, Faculty of Health and Society.

Iceland Human Rights Centre and Icelandic Women's Rights Association (2016). *Notes on the Government of Iceland's Seventh and Eighth Report on the Implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*.

Jakobsson, N., och Kotsadam, A. (2013). The law and economics of international sex slavery: prostitution laws and trafficking for sexual exploitation. *European journal of law and economics*, 35(1), 87–107.

Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (Rapport 2021:23). Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Jämställdhetsmyndigheten (2022a). *Jämställdhetsmyndighetens årsredovisning 2021*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Kuosmanen, J. (2008). 3. Tio år med lagen. Om förhållningssätt till och erfarenheter av prostitution i Sverige 41. *Prostitution i Norden*, 357.

Lernestedt, C. (2003). *Kriminalisering: problem och principer*. Diss. Stockholm: Univ., 2003. Uppsala.

Levy, J. (2014). *Criminalising the purchase of sex: Lessons from Sweden*. Routledge.

Levy, J., och Jakobsson, P. (2014). Sweden's abolitionist discourse and law: Effects on the dynamics of Swedish sex work and on the lives of Sweden's sex workers. *Criminology and Criminal Justice*, 14(5), 593–607.

Lewin, B., Fugl-Meyer, K., Helmius, G., Lalos, A., och Månsson, S. A. (1998). *Sex i Sverige: om sexuallivet i Sverige 1996*. Folkhälsoinstitutet.

Länsstyrelsen Stockholm (2015). *Prostitutionen i Sverige 2014. En omfattningskartläggning*. Rapport 2015:10. Stockholm: Länsstyrelsen.

Månsson, S. A. (2017). The history and rationale of Swedish prostitution policies. *Dignity: A journal on sexual Exploitation and Violence*, 2(4).

Plattformen Civila Sverige mot Människohandel (2021). *Civilsamhällets kontakter med utsatta för människohandel under 2020*.

Plattformen Civila Sverige mot Människohandel (2020). *Platform Swedish Civil Society against Trafficking in Human Beings Annual Statistics 2019*.

Polismyndigheten (2020). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 21*. Stockholm: Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2021). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 22*. Stockholm: Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2018a). *Strategi 2024* (PM 2018:23).

Polismyndigheten (2018b). *Polismyndighetens plan för allvarlig och organiserad brottslighet* (PM 2018:22).

Polismyndigheten (2018c). *Polismyndighetens plan mot människohandel* (PM 2018:25).

Priebe, G., och Svedin, C. G. (2012). *Sälja och köpa sex i Sverige 2011. Förekomst, hälsa och attityder: Delrapport 1 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen*. Linköping University Electronic Press.

Proposition 1987/88:107. *Om målsägandebiträde*.

Proposition 1997/98:55. *Kvinnofrid*.

Proposition 2000/01:68. *Ersättning för ideell skada*.

Proposition 2004/05:45. *En ny sexualbrottslagstiftning*.

Proposition 2010/11:77. *Skärpt straff för köp av sexuell tjänst*.

Proposition 2017/18:123. *Det straffrättsliga skyddet mot människohandel och människoexploatering*.

Proposition 2017/18:177. *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*.

Proposition 2021/22:224. *Utvisning på grund av brott – ett skärpt regelverk*.

Proposition 2021/22:231. *Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar*.

Rasmussen, I., Strøm, S., Sverdrup, S., och Hansen, V. W. (2014). Evaluering av förbudet mot köp av sexuella tjänster. *Vista Analyse*.

Regeringens skrivelse 2016/17:10. *Makt mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*. Stockholm: Regeringen.

Regeringen (2018). *Handlingsplan mot prostitution och människohandel*. Stockholm: Regeringen.

Riksrevisionen (2010). *Hanteringen av mängdbrott – en kärnuppgift för polis och åklagare*. RiR 2010:10. Stockholm: Riksdagstryckeriet.

Scaramuzzino, G. (2014). *Sexsäljares och sexköpares kollektiva handlande på internet: en svensk "fuckförening"?* (Doctoral dissertation, Linnaeus University Press).

SOU 1981:71. *Prostitutionen i Sverige: bakgrund och åtgärder*. Betänkande av prostitutionsutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 1995:15. *Könshandeln*. Betänkande av 1993 års prostitutionsutredning. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 1995:60. *Kvinnofrid*. Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2001:14. *Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2010:103. *Särskilda spaningsmetoder*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2010:49. *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2016:42. *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.* Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Stockholms stad och Polisregion Stockholm 2021.
Samverkansöverenskommelse mellan Stockholms stad och Polisregion Stockholm rörande arbetet mot prostitution.

Vuolajärvi, N. (2019). Governing in the name of caring – The Nordic model of prostitution and its punitive consequences for migrants who sell sex. *Sexuality research and social policy*, 16(2), 151–165.

Vuolajärvi, N., Viuhko, M., Marttila, A-M., och Kantola, J. (2018). Finland. I Jahnsen S. Ø., och Wagenaar, H. (red.) *Assessing Prostitution Policies in Europe*. Routledge, s.199–212.

Åklagarmyndigheten (2018). *Interimistisk passivitet – En teoretisk och praktisk genomgång*. RättsPM 2018:1. Utvecklingscentrum Stockholm.

Åklagarmyndigheten (2022). *Bemötande av brottsoffer*. Rättslig vägledning 2022:10. Utvecklingscentrum Göteborg.

Økland Jahnsen, S. och Skilbrei, M.L. (2017). Norway. I Jahnsen, S. Ø., och Wagenaar, H. (red.) *Assessing Prostitution Policies in Europe*. Routledge, s. 185–198.

Internetkällor

Jämställdhetsmyndigheten (2020). *Sugardejting ett annat ord för prostitution*. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/nyhet/sugardejting-ett-annat-ord-for-prostitution>. Hämtat den 12 januari 2022.

Jämställdhetsmyndigheten (2022b). *Regionkoordinatorer – stöd i arbetet mot prostitution och människohandel*. <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/prostitution-och-manniskohandel/regionkoordinatorer/>. Hämtat den 7 mars 2022.

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK (2018). *Det går att motverka prostitutionen*. <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/webbstod-for-kommuner/larande-exempel/visningssida-larande-exempel/?tarContentId=760446>. Hämtat den 2 februari 2022.

Plattformen Civila Sverige mot Människohandel (2022). *Vår verksamhet*. <https://manniskohandel.se/var-verksamhet/>. Hämtat den 17 mars 2022.

RFSL (2021). *RFSL om sex mot ersättning*. <https://www.rfsl.se/verksamhet/halsa-sexualitet-och-hiv/rfsl-om-sex-mot-ersattning/>. Hämtat den 15 februari 2022.

Bilageförteckning

Bilaga 1	Metod och material.....	128
Bilaga 2	Anmälda köp av sexuell tjänst per polisregion.....	135

Bilaga 1 Metod och material

Ärendestudien

Datamaterialets konstruktion och sammansättning

Urvalsenheten och även den huvudsakliga analysenheten i uppföljningen är polisärenden. Urvalet har tagits fram med hjälp av Brås enhet för rättsstatistik. Villkoret för ärenden att komma med i urvalet var att de skulle innehålla minst en registrerad anmälan om köp av sexuell tjänst och där anmälan registrerats under 2019. I rapportens inledning framgår att valet av år gjorts utifrån en avvägning mellan så aktuella ärenden som möjligt och att huvuddelen av ärendena skulle ha hunnit avslutas i rättskedjans samtliga led vid tiden för uttaget. Det är svårt att helt säkert bedöma i vilken mån 2019 är ett typiskt och representativt år för arbetet mot köp av sexuell tjänst. Av statistiken över anmälda brott framgår att polisens arbete intensifierades under 2020 och 2021. Precis som framgår i rapporttexten finns det också vissa indikationer på att arbetet mot sexköpsbrott på massagesalonger intensifierats något de senaste två åren. Utifrån intervjuer och observationer är dock Brås bedömning att den bild som ärendestudien ger av polisens inriktning och metoder är giltig även utanför den undersökta perioden.

Urvalet är draget obundet slumpmässigt på ärendenivå, vilket bland annat gör att alla ärenden har samma sannolikhet att komma med i urvalet, bland annat oberoende av hur många sexköpsbrott som ingår.

Urvalets storlek är bestämt dels utifrån den typ av kodning projektet bedömde vara nödvändig (det vill säga i viss mån kvalitativ) och det stora antalet variabler som behövdes för att uppfylla uppdragets frågeställningar, dels utifrån att det skulle vara ett tillräckligt stort material för att kunna brytas ner i undergrupper utan allt för stora risker för allvarliga slumpfel. Konfidensintervall redovisas inte löpande genom rapporten, utan generellt gäller att generaliseringar ska göras med varsamhet.

Utifrån urvalet av ärenden inhämtades förundersökningsmaterial från Polismyndigheten och handlingar i motsvarande ärenden på Åklagarmyndigheten. Från Polismyndigheten motsvarade beställningen fullständigt utredningsmaterial, det vill säga även det utredningsmaterial som inte ingår i det sammanställda förundersökningsprotokollet. Med Åklagarmyndigheten gjordes en överenskommelse att i mindre ärenden skulle

samtliga handlingar i ärendet levereras, men i väldigt stora ärenden skulle Åklagarmyndigheten i stället leverera en ärendesammanställning samt relevanta beslutsdokument. Utifrån ärendesammanställningen hade Brå möjlighet att avgöra vilka eventuella specifika handlingar i ärendet som behövdes och i så fall skulle begäras ut.

Domarna i materialet har sökts fram ur en databas utifrån uppgifter i ärendematerialet från Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. I enskilda fall har domar begärts in direkt från relevant tingsrätt. I materialet ingår endast tingsrättsdomar.

Beställningar till Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten skickades i januari 2021 och myndigheternas uttag av handlingar gjordes under januari och februari 2021. Ärenden från Åklagarmyndigheten som fortfarande var öppna vid tiden för uttaget levererades inte till Brå. Polismyndigheten har levererat även öppna handlingar. Sökning av domar har gjorts löpande under tiden som respektive ärende gått igenom och kodats, samt genom en uppsamlade sökning i oktober 2021.

Av de 300 ärendena i urvalet är det 8 ärenden som inte har kunnat kodas. Det beror i tre fall på att material saknas helt i leveransen från Polismyndigheten och i tre fall på att materialet i polisled är så begränsat att information saknas på samtliga nyckelvariabler och att det därför inte varit meningsfullt att koda. I två fall var ärendet felregistrerat, det vill säga det finns ingenting som tyder på att det funnits någon anmälan om köp av sexuell tjänst i ärendet.

Att det finns utredningsmaterial att koda från Polismyndigheten har fungerat som ett villkor för att ärendet ska få ingå i det material som analyserats även i de senare leden i rättskedjan. Det analyserade huvudmaterialet består således av 292 ärenden.

Av de 292 ärendena i huvudmaterialet har 198 ärenden kodats i åklagarled. Skillnaden mellan antalet ärenden som kodats i polisled och åklagarled beror på flera olika saker. Huvuddelen är ärenden med en kombination av att förundersökningen är polisledd (eller att vi inte kunnat klargöra FU-ledning) och att någon förundersökning aldrig har inletts eller att ärendet antingen lagts ner i polisled eller fortfarande är öppet. Dessa ärenden har aldrig kommit in som ett ärende till Åklagarmyndigheten (69 ärenden). I tio ärenden har material saknats i leveransen från Åklagarmyndigheten eller

varit skadat så att det inte gått att läsa. Övriga ärenden (15) var fortfarande öppna vid tiden för uttaget och några handlingar lämnades därför inte ut av Åklagarmyndigheten.⁶¹

I 66 ärenden har åklagare fattat beslut om åtal avseende minst något av brotten i ärendet. I 53 av dessa har vi kunnat koda domen.⁶² I övriga ärenden med åtal har det vid tiden för sökningen ännu inte funnits något avgörande.

Trots vissa brister i materialet har vi valt att inte begära några kompletteringar från Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. Bedömningen är att materialet håller tillräcklig kvalitet för ändamålet och att den arbetsinsats som kompletteringarna skulle kräva av såväl Brå som Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten därför inte är motiverad. Däremot gjordes en uppsamlade sökning av domar sista oktober 2021. Den uppsamlade sökningen gjordes på domar i ärenden där det i det ursprungliga materialet fanns beslut om åtal.⁶³ Den uppsamlade sökningen resulterade i tre domar som är inkluderade i beskrivningen ovan av antalet kodade domar.

Materialets sammansättning vad gäller brott i ärendena

I 35 av de 292 ärendena i materialet ingår det mer än ett brott mot sexköpslagen (upp till sju brott per ärende).⁶⁴ För de variabler som avser just de enskilda brotten, t.ex. brottsplats, typ av ersättning, tid på dygnet, åklagarbeslut och domslut har varje enskilt sexköpsbrott i respektive ärende kodats. Totalt består materialet av 364 brott. I 223 av dessa finns åtminstone någon uppgift kodad i åklagarled och för 206 brott finns uppgift om beslut i

---

⁶¹ I flera fall har flera av polisens ärenden samordnats i ett gemensamt ärende hos Åklagarmyndigheten, antalet kodade unika åklagarärenden är därmed färre. Men eftersom vårt urval består av ärenden hos polisen och det är den huvudsakliga analysenheten är det var som redovisas här. Analyser av hur polis och åklagare arbetar och hur ärenden sätts samman redovisas i rapportens resultatdel.

⁶² Egentligen handlar det om 50 brott ursprungligen, men ibland har flera av polisens ärenden samordnats i ett gemensamt mål i tingsrätten, så antalet kodade unika domar är färre. Men eftersom vårt urval består av ärenden hos polisen och det är den huvudsakliga analysenheten är det detta som redovisas här.

⁶³ Det innebär att det kan finnas ytterligare domar expedierade innan sista oktober, men som inte kommit med i materialet. Det gäller i de ärenden som fortfarande var öppna vid det ursprungliga uttaget av handlingar i januari/februari 2021 och där vi inte haft något underlag för att koda beslut i åtalsfrågan.

⁶⁴ I de ärenden med fler än ett sexköpsbrott är det 18 ärenden med totalt 2 sexköpsbrott, 7 ärenden med 3 sexköpsbrott, 5 ärenden med 4 sexköpsbrott, 2 ärenden med 5 sexköpsbrott, 1 ärende med 6 sexköpsbrott och två ärenden med 7 sexköpsbrott.

åtalsfrågan. I vilken mån olika analyser gjorts och resultaten redovisats på brott eller ärenden beror på syftet med respektive analys och huruvida de analyserade variablerna svarar mot ärendet som helhet eller mot ett enskilt brott. Antalet analysenheter (n) varierar beroende på detta.

Materialets sammansättning vad gäller individer

För varje ärende där det funnits uppgifter har variabler avseende de inblandade individerna i ärendet kodats, det vill säga uppgifter om de misstänkta personerna och de personer som antas ha sålt sexuella handlingar till den misstänkta personen. I flera ärenden är det samma personer som återkommer, det gäller både misstänkta och säljare.

I totalt 265 ärenden och 337 brott har det funnits en misstänkt person⁶⁵ att koda uppgifter om. Ofta har dock uppgifter inte kunnat kodas på samtliga variabler i kodschemat med fokus på den misstänkta personen. Åtta av de kodade misstänkta personerna återkommer i flera av ärendena i materialet (upp till 15 ärenden) och i 29 av ärendena är det en misstänkt person som återkommer även i andra ärenden i materialet. I två ärenden ingår det mer än en misstänkt person (i ett ärende är det två misstänkta och i ett ärende är det tre misstänkta). Sammantaget innebär det att materialet består av 246 olika misstänkta individer. För 204 av dessa individer har vi kunnat få ut uppgifter på ett antal sociodemografiska variabler från SCBs LISA-register 2019. En förutsättning för registeruppgifterna är dels att det funnits dokumentation med personnummer i vårt material, dels att personerna varit folkbokförda i Sverige det år som registeruppgifterna avsåg, samt att de var minst 16 år. De individer där vi har registeruppgifter respektive saknar registeruppgifter fördelar sig därför inte slumpmässigt i materialet. Kontroller visar bland annat att vad gäller misstänkta personer med svenskt medborgarskap eller medborgarskap i länder utanför Europa har vi registeruppgifter i betydligt större utsträckning (drygt 90 %) än för personer med medborgarskap i Europa.

I totalt 269 ärenden har det funnits en säljare att koda åtminstone någon uppgift om. Av de säljare som kunnat kodas återkommer 34 i fler än ett ärende (samma säljare återkommer i upp till 13 ärenden) och i 95 ärenden är det en återkommande säljare som kodats som säljare. I 14 ärenden finns det

---

⁶⁵ Det handlar dock inte nödvändigtvis alltid om en skäligen misstänkt person med delgiven misstanke. För att vi ska ha kodat uppgifter om den misstänkta har det räckt med dokumentation i utredningsmaterialet om en person som kan misstänkas.

ytterligare en säljare, säljarna i dessa ärenden kan antingen vara säljare i samma brott eller i olika brott i ärendet. Sammantaget ingår det 220 säljare i materialet. För endast 61 av dessa har vi kunnat få ut registeruppgifter från SCB:s LISA-register. För övriga säljare saknas uppgifter om personnummer, till stor del på grund av att säljaren inte är fast boende i Sverige och varken har svenskt personnummer eller finns i svenska register, men också på grund av polisen av olika skäl helt enkelt inte dokumenterat säljarens personnummer. Av de säljare som kodats som personer med svensk nationalitet har vi kunnat få ut registeruppgifter på 64 procent medan för gruppen med en annan nationalitet har vi endast registeruppgifter på 4 procent.

Tabell 10. Materialets sammansättning i ärendestudien.

Materialets sammansättning av ärenden	Antal ärenden
Antal ärenden i urvalet	300
Antal kodade ärenden	292
Antal ärenden kodade i åklagarled	198
Antal ärenden med beslut om åtal	66
Antal ärenden med kodad dom	53
Materialets sammansättning av brott	Antal brott
Antal ärenden med mer än ett kodat brott	35
Antal kodade brott	364
Antal kodade brott i åklagarled	245
Antal brott med beslut om åtal	98
Antal brott med uppgift om domslut	74
Materialets sammansättning av misstänkta	Antal misstänkta
Antal ärenden med kodad misstänkt	265
Antal brott med kodad misstänkt	337
Antal misstänkta individer	246
Antal misstänkta individer med registeruppgifter (SCB)	204
Antal misstänkta individer med registeruppgifter (antal personer där vi lämnat personnummer för kontroll mot Brås lagföringsregister)	216
Materialets sammansättning av säljare	Antal säljare
Antal ärenden med kodad säljare	269
Antal säljare	220
Antal säljare med registeruppgifter (SCB)	61
Antal säljare med registeruppgifter (antal personer där vi lämnat personnummer för kontroll mot Brås lagföringsregister)	66

Systematisk genomgång och sammanställning

Materialet har kodats enligt ett på förhand fastställt kodschema. Kodschemat utformades utifrån projektets frågeställningar och innehåller såväl variabler med fasta kategorier som öppna variabler där kodaren har lagt in fritext.

En första version av kodschemat testades genom att tio ärenden kodades av två olika kodare. I de fall de två kodarnas kodning skilde sig åt gjordes justeringar och förtydliganden i schemat. Vissa justeringar av kodschemat har även gjorts senare under processen, det har dels handlat om att nya fasta variabelvärden har behövt läggas till när det ursprungliga schemat visat sig vara otillräckligt, dels förtydliganden och kriterier i schemat för hur olika omständigheter i ärendena skulle bedömas och kodas.

Målet med kodschemat har varit att genom tydliga och heltäckande instruktioner minimera utrymmet för individuella tolkningar så mycket som möjligt. Vid upprepade tillfällen har dock svårigheter uppstått och det visade sig omöjligt att på förhand avgöra alla möjliga situationer. När svårigheter har uppstått har ytterligare minst en kodare utöver den som ursprungligen ansvarat för ärendet också satt sig in i ärendet och kodarna har tillsammans gjort en bedömning av hur ärendet ska kodas.

Intervjuer

De 37 intervjupersonerna fördelar sig mellan olika funktioner inom de verksamheter de representerar. Totalt 15 intervjupersoner från Polismyndigheten fördelar sig mellan operativ och strategisk inriktning samt mellan lokal, regional och nationell nivå. Nio intervjuer är med åklagare. En av åklagarna hade vid tiden för intervjun en strategisk roll inom Åklagarmyndigheten, övriga var verksamma vid åklagarkammare och fördelade mellan olika enheter och åklagarkammare av olika storlek. Sju intervjuer har genomförts med representanter för socialtjänsten, varav tre var personer i huvudsak verksamma inom den lokala socialtjänsten och fyra var så kallade regionkoordinatorer, som arbetade inom ett geografiskt bredare område samt med särskilt fokus på prostitution och människohandel. Fyra intervjuer har genomförts med domare med erfarenhet av att ha dömt i mål med köp av sexuell handling och verksamma vid fyra olika tingsrätter. Två intervjuer hade särskilt fokus på tilläggsuppdraget om målsägandestatus och gjordes med särskilda experter inom straffrätt och processrätt.

I 27 av intervjuerna har fokus legat på i första hand köp av sexuell tjänst. Övriga intervjuer har istället handlat mer om utnyttjande av barn genom köp

av sexuell handling. Samtliga intervjuer har dock i viss mån och i varierande grad bidragit till förståelsen för de två straffbestämmelserna som helhet.

Samtliga intervjuer har genomförts utifrån en intervjuguide särskilt anpassad för den aktuella yrkesgruppen och de frågor som intervjun syftar till att besvara. Det har dock funnits en hög grad av flexibilitet att anpassa innehållet utifrån vad som framkommer under intervjun. Intervjuerna har i de allra flesta fall skett via telefon eller videolänk.

Intervjuerna har spelats in och anteckningar har sedan gjorts utifrån det inspelade materialet. Anteckningarna har sedan kodats utifrån ett på förhand konstruerat kodschema för att sedan analyseras utifrån uppdragets frågeställningar. Även fältanteckningar från deltagande observationer har kodats och analyserats utifrån samma schema. I flera fall har intervjupersonerna kontaktats igen för ett par uppföljande frågor. Sådana samtal har inte följt någon mall och endast dokumenterats genom anteckningar.

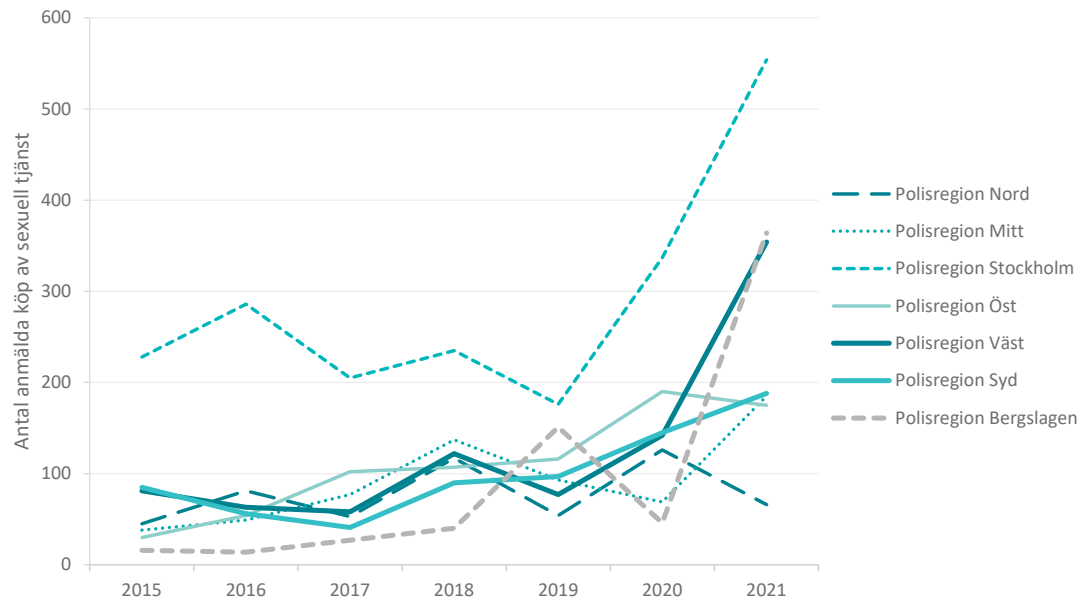
Utöver regelrätta intervjuer har Brå haft möten med en rad offentliga aktörer och civilsamhällesorganisationer både under projektets planering och under genomförandet, för att ta del av kunskap och erfarenheter.

Tabell 11. Förteckning över aktörer som Brå haft möten med under projektets planering och genomförande.

Civilsamhället
Talita
Ecpat
Realstars
Fatta
Child10
Unizon (inklusive representanter för nätverk med jourer som är specialiserade på utsatta i prostitution och sexuell exploatering)
Inte din hora
RFSL
Red Umbrella
Offentliga aktörer
Mika-mottagningen Stockholms stad
KAST-mottagningen Stockholms stad
Ungdomsjouren prostitution och människohandel Stockholms stad
Jämställdhetsmyndigheten
SKR:s nätverk med kommuners kvinnofridsstrategier

Bilaga 2 Anmälda köp av sexuell tjänst per polisregion

Figur 4. Antal anmälda köp av sexuell tjänst per polisregion 2015–2021.

Köp av sexuella tjänster blev förbjudet i Sverige 1999. Sedan dess har antalet anmälda sexköpsbrott ökat gradvis, med en särskilt kraftig ökning de senaste två åren. Antalet anmälningar återspeglar dock i första hand polisens arbetssätt och prioriteringar, snarare än en faktisk ökning i antalet brottshändelser.

I denna rapport redogör Brå för hur rättsväsendet tillämpar förbudet mot köp av sexuell tjänst. Utifrån bland annat intervjuer, förundersökningsmaterial och domar analyseras rättsväsendets hantering av brottet – från upptäckt och anmälan till dom. I rapporten beskrivs även de anmälda brottenas karaktär, samt samverkan mellan polis och socialtjänst. Därutöver redovisas en särskild analys av vad det skulle innebära om säljare av sexuella handlingar rutinmässigt sågs som målsägande.

Rapporten vänder sig i första hand till beslutsfattare på olika nivåer inom offentlig sektor, men även till yrkesverksamma som arbetar med frågan.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, info@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1043